

КЕЛГУСИ ЙИЛ РЕЖАЛАРИ

Одатда сентябрь ойида ойнома ижодкорлари келгуси йил ташвишлари билан яшаётган бўладилар. Мисол учун ушбу сонда юз минглаб муштарийларимизни мактабларда, билим юртларида, олий мактабларда бошланган янги ўқув йили билан чин дилдан қутлар эканмиз, айтиш чоқда келгуси йилда «Ёш куч»ни уларга янаям манзур этмоқ учун тинимсиз бош қотиришимизга, изланишимизга тўғри келади. Садоқатли муштарийларимизга маъқул келадиган, уларнинг истак ва талабларига жавоб берадиган янги мавзулар топар эканмиз — биз таҳририят ходимлари учун бундан улугроқ бахт йўқ! Шу боис келгуси йил режаларимиздан «хамир учидан патир» қабилида хабардор этиб қўйсак фойдадан холи бўлмайди.

Ўзбек миллий мактаби қандай бўлмоғи керак? — Халқимиз, миллатимиз ва Ватанимизнинг келажаги учун бевосита дахлдор бўлмиш бу мавзу йил мобайнида саҳифаларимиздан тушмайди. «Маънавий мерос», «Тарихимизни ўрганамиз», «Қизларжон», «Ҳадемай оила қурасиз» саҳифалари янги-янги мавзуларда баҳс очади. «Аниқ фанлар академияси»нинг мухлислари янада кўпаяди.

Янгиликлардан бирини алоҳида таъкидлаш керак, бу — «Ўзбекистон ёш олимлари ва мутахассислари уюшмаси» билан «Ёш куч» ўртасида бошланадиган ҳамкорликдан кўзда тутилган серқирра мақсад-режаларнинг саноғи кўп, уларга келгуси йили муштарийлар гувоҳ бўладилар.

Таҳририятнинг келгуси йил режалари нечоғли ранг-баранг бўлмасин, уни бойитиш ҳар сафардагидек яна Сиз азиз муштарийларнинг яқиндан ва сидқидилдан берадиган ёрдамларга боғлиқ. Шу боис ҳам ойнома мавзу доирасини биринчи навбатда Сизлардан келадиган мактублар, хат-хабарлар, таклиф ва истаклар белгилайди!

СИ
РА
ТА
Т
ДА
ГА
ГИ
МИ

А
Й
И
Г
Л
Г
А

Бошингдан нур энар ёхуд қаро тун,
Ё раббим! Вилолмай юрак бағринг хун.
Сенга не қаролиғ бермишки гардун,
Айтиб-айтолмасанг дардинг пинҳона,
Дардингни олайн беочун она!

Алам бир уммондир, борурсан оқиб,
На исён қиларсан оёққа қалқиб,
На кулиб чиқарсан ой каби балқиб,
На тўлиб-тўлмайди тўлган паймона,
Дардингни олайн, эй қўлсиз она!

Бу қандай шамойил, бормикан отинг!
Орзуинг бормикан, борми қанотинг?!
Минг фарёд, шундайин бўлса гар ботин...
Ҳайратим ҳайқирар, руҳим ҳайрона,
Дардингни олайн, эй руҳсиз она!

Тангрингдан сўрайман сенга даволар,
Кўксингга тўш урсин эркин саболар,
Бошингдан нур қўйсин нурли ҳаволар,
Жон кирсин, жони йўқ, жонсиз бу жона,
Дардингни олайн, эй мажруҳ она!

Тоир ЮНУС.

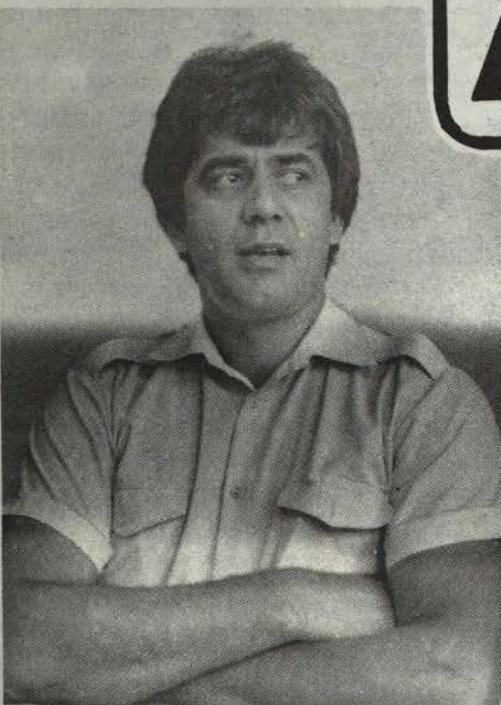

Зиля САЙФУЛИНА: — Биз ёшларни асрасак, улар келажакни асрайдилар.

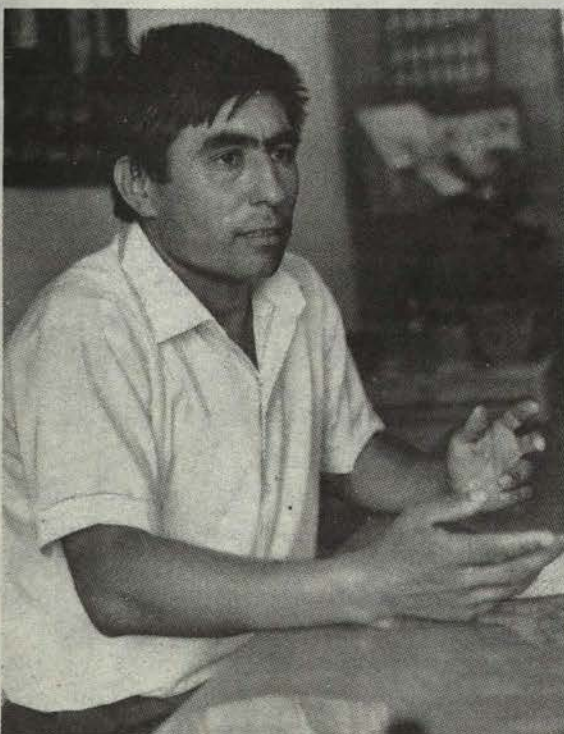
ҲАҚ ВА ҲУҚУҚ ҲИМОЯСИ

Тургун ДУЙСИБЕКОВ: — Инсон ҳуқуқини англайдиган одамларни ҳимоя қилиш осон кўчади.

Худойкул БОБОВ: — Шундай ишлайликки, «Ёш куч» мухлисларидан бирон киши ноҳақ жазоланмасин.

Мирзабек ПАРДАЕВ: — Қонунсизликка йўл қўймасликка ҳаракат қиламиз.

Ойномамиз фаолиятининг ўтган 9 ойи давомида муштарий ва ихлосмандлардан 30 мингга яқин хат ва хабарлар олдик. Булар бир томондан ойнома ҳаддан ташқари тезлик билан оммалашиб бораётганлигини кўрсатса, иккинчи томондан ҳал бўлмаган, ҳал бўлишини бетоқат кутаётган муаммолар ҳам беҳад кўплигини кўрсатиб, «менга эътибор берсангчи» деб таъкидлаб ҳам тургандек. Келаётган хат ва мактубларнинг аксариятини шикоятлар, арзномалар ташкил этмоқда. Узоқ йиллар давомида ҳамма соҳани ўз монополиясига олган бюрократ маъмуриятнинг тазйиқи остида қолиб, ҳақсиз, ҳуқуқсиз яшашга мажбур бўлдик, ҳақсизлик ва ҳуқуқсизликка ҳатто «кўникиб» ҳам қолгандек эдик. Жумҳуриятнинг суверен ҳуқуқ олиши, ошқоралик ва демократиянинг ёқимли, ҳаётбахш шаббодаси эса бошлаши юрт ва элимизни мудроқ уйқудан уйғотгандек бўлди, ўзимизни, ўзлимизни таний бошладик, биз ҳукумат олдида эмас, балки ҳукумат ҳам бизнинг олдимизда жавобгар, масъулиятли эканлигини сеза бошладик. Аксарият шикоят ва арзномаларда

ана шу **Ҳақ ва Ҳуқуқ** масаласи кўтарилмоқда. Афсуски, кўпчилигимиз **Ҳуқуқ** илмидан деярли хабарсизмиз, зарур бўлганда ҳақиқатни юзага чиқара олмаймиз. Жумҳуриятимиздаги ана шу аянчли ҳолатни ҳисобга олиб ойномамизнинг ушбу сонидан бошлаб **Фуқаролар Ҳақ ва Ҳуқуқини ҳимоя қилувчи**, Ҳуқуқ илмини кенг тарғиб қилувчи бўлим очишга жазм этдик. Бўлим имконияти даражасида меҳнаткашларнинг шикоятини ўрганади, у ёки бу жиной ҳолатга таъриф беради, муаммоларнинг ижобий ҳал қилинишида фаол иштирок этади. Шу муносабат билан Адлия вазирлиги қошида тузилган «Адолат» бирлашмасининг тажрибали, билимдон ҳуқуқшуносларини хайрли ишимизга жалб этдик. Зеро, бирон киши ноҳақ судланмаса, бирон киши ноҳақ жабрланмаса, бирон кишининг қонуний талаби амалга ошмай қолмаса, бирон киши бюрократ қаршисида сарғайиб ўтирмаса! Ҳуқуқли давлат қураётган эканмиз, демак, шахс эрки ва ҳуқуқи қонунларимиз даражасида ҳимояланиши шарт — янги ташкил этилган бўлимизнинг бош вазифаси ана шулардан иборат!

Искандер ТУХТАЕВ: — Халқимиз ҳақ-ҳуқуқини танийдиган давр келди.

ЎҚИТУВЧИ ВА ИЛМИЙ ХОДИМ

Дорилфунун ва ўқитувчилар олий билимгоҳидаги таълимнинг ҳар хиллиги ва шунга доир муаммолар ҳақида мулоҳазалар

Жумҳуриятимиз халқ ҳужалигини, илм-фан ва маданиятимиз тараққиётини тубдан яхшилаш аввало тайёрланаётган кадрларга боғлиқ. Шунинг учун Олий ва ўрта махсус таълим ўқув юрларида бу масалага жиддий эътибор берилиши керак. Биз бу ўринда олий маълумотли филолог кадрлар тайёрлашга фикримизни қаратмоқчимиз.

Маълумки, Ўзбекистоннинг ҳар бир вилоятида педагогика олий билимгоҳлари мавжуд, ҳатто баъзиларида иккитадан. Уларнинг ҳаммаси ҳам асосан мактаблар учун муаллимлар тайёрлайди. Фикримизни аниқроқ баён қилиш учун яхшии у ердаги кундузги бўлимлар тайёрлаётган мутахассисларга эътиборни қаратайлик. Жумҳуриятимиздаги барча институтларда ҳам, шунингдек, ТошДД да ҳам филология куллийетининг кундузги бўлимлари бор. Мен дорилфунун битирувчилари тақсимотида кўп қатнашганман. Уларнинг ҳаммаси ўрта махсус билим юрлари ва ўрта мактабларга тақсимланади. Бундан кўринадики, бир неча йилдан сўнг бу ерда ҳам асосан мактаб учун ўзбек тили ва адабиёти бўйича ўқитувчи тайёрланади. Бошқача айтсак, вилоятлардаги педагогика институтларининг кундузги бўлимларида тўрт йил ўқиб чиққан мутахассис маълум бир мактабнинг, масалан, 9- ёки 10-^{«б»} синфида шу фандан дарс берса, дорилфунуннинг кундузги бўлимида беш йил ўқиб чиққан мутахассис ҳам шу мактабнинг 9- ёки 10-^{«б»} синфида шу фандан дарс беради.

Юзаки олиб қараганда, бунинг ёмон томони йўқдай туюлади, албатта. Чунки, дейлик, ўша ўрта мактаб яхши бир етук мутахассисга эга бўлди. Бироқ чуқурроқ ўйлаб кўрилса-чи? Биринчидан, ҳар икки кадр учун сарфланаётган вақт, маблағ, меҳнат тубдан фарқ қилади, қолаверса, уларни тайёрлашга сарфланган куч ҳам турлича. Жумладан, юқорида айтганимиздек, дорилфунунда ўша кадр беш йил ўқиса, институтда тўрт йил ўқийди; университет учун тузилган дарс режаси ҳам, дарсликлар ҳам шунга кўра бошқачароқ, ҳар бир талабага бир йилда сарфланаётган маблағ ҳам тубдан фарқ қилади, яъни беш йилда дорилфунун талабасига педагогика институтлари талабасига нисбатан минг сўмдан кўпроқ маблағ сарфланади. ТошДД филология куллийетининг кундузги бўлимида эса 280 талаба бўлгани ҳолда, 12-13 фан доктори, 40 га яқин фан номзоди ишлайди, педагогика институтларида деярли шу миқдордаги талабаларга 1-2 ёки 3-4 фан доктори, 10-15 фан номзодлари тўғри келади, қолганлари оддий ўқитувчилар бўлади.

Ана шу тубдан фарқ қилувчи икки базада тайёрланган мутахассислар ҳеч ўйлаб ўтирмасдан туриб, биз айтгандек, мактабга боради, бир хил дарс беради, бир хил маош олади. «Нега бир хил дарс беради?» — деган савол туғилиши табиий. Биринчидан, институтни битириб борганлар мактабда кўпчиликни ташкил қилади, иккинчидан уларнинг маошлари бир хил экан, университетда таҳсил олган ёш муаллимлар ҳам уларга мослашишга мажбур. Тўғри, университет толиблари аввалага, масалан, 10-^{«б»} синфда бироз юқорироқ савияда дарс беради дейлик, лекин бироз вақт ўтгандан кейин, кўрадики, ҳақ бир хил, талаб бир хил. Кейин институтни битирганлар орасида ҳам педагогик жиҳатдан истеъдодлилари борлигини ва аксинча, университетни битирганлар орасида эса шу жиҳатдан мундайроқлари борлигини ҳисобга оладиган бўлсак, тахминан бир-икки йилдан кейин ҳар икки мутахассис бир хилга айланади қолади. Бунга мактабдаги дарс режаси, дарс соатлари миқдори ва яна бошқа омиллар таъсир кўрсатади.

Агар, дейлик, бир мактабни аъло баҳоларга тутган икки ёшнинг бири Низомий номидаги педагогика институтининг филология куллийетида, кейинги

си дорилфунунга кирган бўлсин. Биринчиси пединститутни бир йил олдин битириб чиқиб, ўз қишлоғига ишга боради. Мактаб уни етарли иш — тўлиқ ставка билан таъминлайди. У ишлаб, бир йиллик тўла тажрибага (стажга) эга бўлади, коллективда яхши обрў ҳам орттирди. Бир йилдан сўнг университетни битириб, ҳалиги ўртоқ ҳам келди. Ана, дейлик унга ҳам бир ставка иш берилди. Бироқ унда ҳали тажриба йўқ. Билимнинг ўзи билан кўпчилик ҳамкасбалар жамоаси билан тил топишиб кетиш қийин. Чунки инсон руҳияти, айниқса қишлоқ жойларда мураккаб. «Университетни битиргандан кейин мактабга ишга келган бўлса, демак, яхши ўқимабди экан. Охири ўқитувчи бўлиб мактабимизга келар экан, у ерда ўқиб нима қиларди, яқингинада пединститут бор эди-ку», деган мулоҳаза юритувчилар аниқгина топилади. Демак, ўша кадрга муносабат биринчи кундан бошқача бўлади. Булар ҳам унинг институтда таҳсил олган кадр билан бир хил ҳолатга тушишида омил ролини ўйнайди, унга маънавий таъсир ҳам қилади. Майли, масаланинг маънавий томонини ҳозирча қўя қолайлик. Иқтисодий жиҳатдан ҳам кўриниб турибдики, давлат минг-минглаб пулни охир-оқибатда бекорга сарфляпти. Шу билан бирга фан ҳам оқсайди, истеъдодли адабиётшунос ва тилшунос — ҳақиқий филолог олимлар етиштириш ўз-ўзидан зарар кўради. Ваҳоланки, адабиётшунослик, тилшунослик бўйича қилиниши керак бўлган, ечимини кутаётган муаммолар, шахсни тарбиялашда беқийс аҳамиятга эга бўлган бадий адабиётни, адабий танқидчиликни савия жиҳатдан юқори даражага кўтариш, икки тиллилик муаммолари, нутқ маданияти масалалари билан боғлиқ бўлган масалалар жуда кўп. Буларни ҳал қилишдаги оқсашлар борлиги эса ҳеч кимга сир эмас.

Бас шундай экан, жуда катта илмий кучга эга бўлган дорилфунунда ортиқча маблағ, вақт сарфланиб тайёрланган мутахассиснинг мактабга юборилиши одатий ҳолатга айлинишига қандай қараш керак? Модомики, университет билан педагогика институти орасида худди уларни ифодаловчи сўзлардаги каби моҳият эътибори билан фарқ бор экан, бу фарқ уларнинг кўпгина куллийетлари тайёрлаётган мутахассисларнинг иш фаолиятидаги ҳолатда ҳам ўз аксини топиши керак эмасми?

Демоқчимизки, ҳозирги кунда дорилфунуннинг институтдан фарқини уларда айрим мутахассисликлар бўйича факультетларнинг бор-йўқлиги билан белгилаш керак. Унинг филология куллийети моҳият эътибори билан ўз олдига қўйган вазифани бажарсин, шунга кўра махсус базага эга бўлсин. Ҳозирда жумҳуриятимизда кўплаб педагогика илмгоҳлари ташкил этилиб, мактабларни олий маълумотли ўзбек тили ва адабиёти мутахассислиги бўйича кадрлар билан таъминлаш масалалари асосан ҳал қилинган экан, дорилфунун ҳам ўз ўрнида филология куллийети жамоаси олдига институт, техникум ва ўрта мактаблар ўқитувчиларининг, адабий ходимларнинг малакасини ошириш масаласини тубдан яхшилаш, қолаверса, билимдон илмий кадрлар, ижодкорлар, ўткир адабий танқидчилар, бақувват тарихчилари, ўзбек адабиётининг иттифоқ ва жаҳон адабиёти миқёси нуктаи назардан жиддий ўрганувчи, адабиётларни, шунингдек тил муаммоларини чуқур ўрганувчи мутахассислар тайёрлашни асосий вазифа қилиб қўйиши керак. Шунингдек, қардош адабиётлар билан бир қаторда катта бир туркий оилага кирувчи ўзбек тилининг туркий тиллар билан кенг режа асосида ўрганишни ҳам, туркий халқлар ва шарқ мамлакатлари халқлари адабиётларини чуқур ўрганишни ҳам асосий вазифа қилиб қўйиши лозим. Кундузги бўлимда ҳар йили тайёрланаётган 50-60 кадрнинг аксарият қисмини институтларда, техникумларда дарс бериш учун, махсус ўзбек тили

ва адабиёти фанлари кучайтириб ўтиладиган мактабларда ишлаш учун юбориш, шу билан баробар, мактабларда бу фанни ўтишнинг савиясини кўтариш масаласини ҳал қилиш мумкин. Дорилфунун куллийетини жумҳурият филология фани бўйича мактаб ва институтлар ўқитувчилари учун (алоҳида-алоҳида) малака ошириш базасига, адабий ходимлар ва ёш ижодкорлар малакасини ошириш ўчоғига, институтларни юқори малакали кадрлар билан таъминлаш, илмий текшириш институтлари учун илмий ходимлар, аспирантлар, тайёрлаш марказига айлантириш лозим. Университетнинг кундузги бўлимида беш йил ўқитилишининг, кечки бўлим ва сиртки бўлимларда 6 йил ўқитилиши масалаларини ҳам алоҳида-алоҳида кўриб чиқилса ёмон бўлмасди. Ахир бир талаба учун ортиқча маблағ сарфлашнинг бойиси ҳам шунда-ку! Бу масала жиддий ҳал қилинса, бу ерда ўтиладиган фанларнинг миқдорини тўғри белгилаш, уларнинг дастурларини (программаларини) тубдан ўзгартириш орқали такомиллаштириш ва шу асосда келажакни белгилаш мумкин бўлади. Бу ҳозир жуда зарурдир, чунки ҳозирги кунда битирувчиларнинг деярли ҳаммаси мактаб учун юборилаётгани пеш қилинган ҳолда ўқув режалари, дастурлар, у ерда бериладиган махсус билимлар учун ажратилаётган соатларни ўта «мактаблаштирилиш» тобора кучайиб борапти. Бу эса дорилфунун билан пединститут филология куллийетлари орасида табиий ҳолда мавжуд бўлган фарқни йўқотаяпти. Бундан эса ҳам филология фани, ҳам давлат катта зарар кўрапти.

Кириш имтиҳонларида ҳар бир соҳа бўйича махсус суҳбат ўтказилиши жуда маъқул иш бўлди. Аби-туриент энди ўз истеъдоди бўйича мутахассислик танлайдиган бўлди. Бироқ ҳозирча институтларга ҳам филология фани бўйича илмий иш қилишга истеъдодли, бадий ижод соҳасида маълум талантга эга бўлган ёшлар кириб қолиши табиий. Бундай ёшлар институт томонидан биринчи ва иккинчи курсларда пухта ўрганилиб, аниқланиб, кейин махсус базага эга бўлган дорилфунунга юборилиши керак. Бу ерда у махсус олимлар кўригидан ўтгандан сўнг истеъдодига кўра, мос курсда ўқишни давом эттирса яхши бўларди.

Дорилфунун тайёрлайдиган филолог кадрларнинг ҳақиқатан ҳам ким бўлиб чиқиши масаласи аниқ белгилаб олингандан кейин истеъдодларнинг ҳаммаси ўз-ўзидан университет билимига муҳтожлик сезади, болаларни яхши кўрадиган, педагогик маҳоратга эга бўлган, шу касбни ардоқлайдиган ёшлар эса институтларга рўпара бўлади. Шунда институт олдида ҳам аниқ бир вазифа қолади: мактаб учун, унинг режаларидаги дарсларни чуқур ўтишга қодир, ҳар бир ўқувчининг савиясига қараб тўла сингдира олиш маҳоратига эга бўлган педагог мутахассис тайёрлаш вазифаси бўлади.

Университетнинг филология факультети эса илмий ходим, адабий ходим, кенг маънодаги ҳақиқий филолог тайёрлайди, малака ошириш иши билан шуғулланади, базаси шунга мосланган бўлади, пединститут эса мактаб учун юқори малакали ўқитувчи педагог тайёрлайди.

Ҳозир эса университетнинг филология факультети ҳам, институтнинг филология факультети ҳам мактаб учун педагог кадр тайёрлапти. Оқибатда ҳақиқий филология фани, адабиётшунослик, тилшунослик, бадий адабиёт, адабий танқидчилик, типологик тадқиқотлар талаб даражасидан орқада қоляпти.

Ермат ТОЖИЕВ,
ТошДД доценти.

ТАЙЁРЛАШ ОРАСИДА ФАРҚ БОРМИ?

ТАРБИЯНИНГ МЕЗОНИ АРМИ ВА МАЛОИЗАРИ

— Назм Исмомович, суҳбатимизни мактаб ҳаёти ва муаллимлар фаолиятига бағишлар эканмиз, аввало тез-тез қулоққа чалиниб турган таъналардан бошлай қолайлик. Кўпчилик ўқитувчиларнинг обрўси тушиб кетаётганидан ташвишда. Бу салбий ҳолатнинг юзага келиш сабаблари қерда? Еки муаллимларнинг ўзида ҳам айб борми!

Турғунлик йиллари халқ маорифи соҳасида ҳам ўзига яраша из қолдирди. 60-йиллар болалар 7 йиллик мактабларда ўқишди. Бу ерда чала-чулла билимга эга бўлган ёшлар кўпроқ ўзларини энгилроқ ўқув юртларига, осон касб-хунарларга, савдога уришар эди. Кейин олий ўқув юртларига киришда, айниқса техника олийгоҳларига киришда таниш-билишчилик авж ола бошлади. Таниши, таянчу тирговичи йўқлар эса пединститутларга борарди. Бу ердаги домлалар орасида ҳам асли дарс беришдан кўра ўз манфаати гирувида юрвчилар кўп эди. Шунинг учун уларнинг қўлида ўқиб диплом олган ёшлар мактабга бориб дарсга киришга қўрқарди. Ҳозирга келиб эса мактаблардаги саводсизлик учун институт мактабни, мактаб институтни айблаб ётибди. Асли айб эса Вазирликда! Масалан, Наманган муаллимлар олийгоҳига ҳар йили ўртача 3000 талабгор келади, улардан 700-800 таси ўқишга киради. Мундоқ қараганда олийгоҳ ҳар тўрт талабгордан бирини танлаб оляпти, лекин тайёрлаётган мутахассислари талабга жавоб бермайди.

Кейин ўқитувчи ҳам фазода яшамайди, жамиятдаги нохуш ҳолатлар унга ҳам таъсир қилади. Дарсда болаларга тўғрилик, ҳалоллик, софлик ҳақида гапирса-да, ўзи ҳаётда бошқача яшайди. Шундай бўлгач, болалар эшитганидан эмас, кўрганидан ибрат олади. Сўнг уйда ҳам шунақа муомалага дуч келади. Мактабдан келса, ота-онаси жамоа хўжалигининг бедасидан ўришга, маккасида қайириб келишга бор, дейди. Аслида ўша ота-она ҳам ҳар кун боласига тўғри юр, тўғри бўл, ўзганинг ҳақиқа кўз олайтирма, деб ўгит айтиди. Бола эса қўрқиб-сиқиб беда ўради, макка қайиради, хуллас ўғирлайди. Натижада ўқитувчисининг ҳам, ота-онасининг ҳам ҳалоллигига ишонч йўқолади, бола олдида уларнинг қадри, обрўи тўкилади. Булардан ташқари бола пулдор одамларнинг ошиғи олчилигини пайқай бошлайди.

Хуллас, ҳозирга келиб учта тарбия ўчоғи юзага келди: **мактаб, оила, кўча тарбияси.** Тўртинчиси — қўшимча ҳозирги **бозор иқтисоди**дир, у ҳам тарбияга ўз таъсирини ўтказмоқда.

Лекин, нима бўлганда ҳам тарбияда оиладаги мезон биринчи ўринда бўлиши керак.

— Шу ўринда айтинг-чи, сизнингча ўша обрўси тушиб кетаётган, кадр-қиймати пасаяётган муаллимларнинг, қолаверса мактабнинг обрўсини қандай қилиб кўтариш керак!

Аввало муаллимлар тайёрлайдиган олийгоҳларга кириш тартибини ўзгартириш, тўғрироғи кириш имтиҳонини йўқотиш керак. Бунинг ўрнига баҳорги ва ёзги таътил кунларида ҳар бир шаҳар ва ноҳияларда олимпиада ўтказиш ва унинг голибларини ҳамда мактабининг медалистларини ўша жой талабига қараб ўқишга юбориш керак. Ҳозирги балл усули умуман ярамайди, чунки баллга қараб қабул бўлмапти, таниш-билишчилик авж оляпти, кейин бу йўл

билан ўқишга кирган ва «мутахассис» бўлиб чиққанларнинг қерга бориб ишлаши билан ҳам ҳеч кимнинг иши йўқ. Қабул режалари ҳам юқорининг қўлида, яъни Вазирлик бошқаради. Бу — нотўғри. Менимча, қайси вилоятга қай соҳадан қанча мутахассис кераклигини ҳал қилиш ҳуқуқини вилоят халқ таълими бошқармаларига бериш керак. Ахир қерда қайси фандан қанча ўқитувчи кераклигини, бу йил қанча ўқитувчи фахрийлар сафига қўшилишини, ким ишлайди-ю, ким ишламайди, буларнинг барчасини вилоятдаги раҳбарлар яхши билишади-да. Лекин мана шу оддий ҳақиқатни на Халқ таълими, на Олий ва ўрта махсус таълим Вазирлигидагилар, на олий ўқув юртидагилар тан олишяпти. Ахир ўзингиз ўйланг, 11 йил мактабда ўқиб-ётган болани мактаб муаллимлари яхши билишадими ёки юқоридагилар... Мисол учун бизнинг Норин ноҳиясида 273 ўқитувчи ишсиз юрибди, Наманган шаҳридаги мактабларга эса 300 га яқин муаллим етишмайди, қишлоқдагилар шаҳарга келиб ишлашни хоҳлашмайди, ёки аксинча. Олийгоҳлар эса жойлардаги бундай шароитларни ўрганмай ўзлари тузган ёки Вазирлик тавсия этган режа бўйича завод-дав маҳсулот чиқаргандек мутахассис тайёрлаб ётибди. Шу ўринда яна бир мисол айттай: Чуст шаҳрида ўрта махсус маълумотли муаллимлар талабга нисбатан 150 фоизни ташкил этади. Шаҳар маориф бўлими шаҳардаги педагогик билим юрти маъмуриятига 20 йил Чустдан талаба олманглар, деб расман ёзиб беришган, лекин мутахассислар бодроқдек етиштирилиб ётибди.

— **Юқорида айтганингиз — балл система-сиз қабул йўлга қўйилса ҳақиқат бузилмайди деб ўйлайсизми?**

Бузилмайди. Бунинг учун мактаблардаги махсус комиссия ҳар ўқувчининг ўқитувчиликка қобилиятини аниқлаб, уларни педагогик кенгашларга тавсия қилади, лозим топилган ўқувчилар шаҳар ёки ноҳиялардаги ҳар бир фан бўйича тузилган комиссиялари синовидан ўтади. Бундан ташқари ҳар йили мактабларнинг шаҳар, ноҳия олимпиадаларида педагогик олийгоҳларнинг муаллимлари қатнашиб, улар ичидан энг қобилиятлиларини танлаб олишларини йўлга қўйиш керак.

Бу ишлар холисона бўлиши учун ҳар бири 11 тадан азозси бўлган мактаб кенгашлари — ота-оналар кенгаши, муаллимлар кенгаши ва ўқувчилар кенгаши ҳам иштирок этади.

Менимча, жамиятнинг тўла-тўлиқ ривожига асосий манба мактаб бўлиши керак. Ҳар бир вилоятнинг келажагини ўйловчи режалаштириш бўлими ҳар бир соҳага керакли кадрни мактабдан қидириши зарур.

Ҳозир институтлар мактабдан ажраб қолган. У ердаги муаллимларнинг 80 фоизини мактаб билан алоқаси йўқ. Улар мактабда ишламагандан кейин болалар дунёқарашини билишмайди, мактабда дарс бериша олмайди. Олийгоҳларда амалиёт жуда ёмон ўргатилади. Талабаларни 1-курсдан мактабларга олиб чиқиш керак. Улар эса 4-курсдан чиқишади, шунда ҳам Наманган шаҳрига. Ноҳияларга эса энди-энди 5-курслар чиқа бошлашди. Мактаб — олийгоҳ алоқасини ушлаб туриш учун олийгоҳ домлалари ҳар ҳафтада мактабда 3-6 соат дарс беришлари керак.

— **Ҳозир миллий мактаблар ҳақида кўп фикрлар ўртага ташланяпти. Биз ҳам ойнома-мизнинг 8-сониди шу ҳақида муштарийларни баҳсга чорлагандик. Сизнингча миллий мактаб қандай бўлиши лозим!**

Келажакни ўйлаб айтадиган бўлсак, таълимни мазмун жиҳатдан бойитиш учун албатта миллий мактаблар зарур, бу эса яна ўз навбатида Вазирликка боғлиқ. Улар бу ишга бош-қош бўлмаса, бизу сиз бу ҳақда йиллаб гапириб юраверамиз. Миллий мактаб деганда унинг қурлишидан тортиб ундаги таълим-тарбиягача ҳамма нарсада ўзимиздаги шароитни ҳисобга олиш керак.

Миллий мактабда дарсларнинг 30-40 фоизи миллий фанимиз, маданиятимиз базасига қурилиши, кўргазмали қуроллар ҳам, китоблар ҳам ўзимиздаги бор, мавжуд нарсалар асосида тузилиши керак. Бизда-чи, ҳозир Тошкентнинг ўзида бирорта кўргазмали қурол ишлаб чиқарилмайди. Россиядан келадиганларида эса рус олмаларининг расми, рус ўрмонларидаги дарахтлари ҳайвонларининг суратлари бўлади. Хўш, булар Ўзбекистонда йўқми? Техник воситалар ҳам етишмайди, гоҳо келганларининг ҳам тавсияномалари русча, уни ўқитувчилар тушуниб-тушунмай уч кунда бузади. Аввало ишни мактаблар учун мана шундай заводларни ўзимизда қуришдан бошлаш керак. Мактабларда жиҳозлар етишмаслиги ҳам муаммо. Биргина Қувада ишлаб чиқилётган мебеллар талабни қондирмайди.

Ҳозирги ўқув режаларини ҳам тубдан миллийлаштириш керак. Мисол учун адабиёт дарсини олайлик. Бу дарсликларда Намангандан бирорта шоиру ёзувчи ўрганилмайди. Сўфизода, Машраб Наманганнинг улўғ шоирлари бўлган, ахир. Уларни дунё билмаса ҳам наманганликлар билишади-ку. Нега дарс режаларини ҳар бир вилоятнинг ўзига мослаб тузса бўлмайди?

Менимча, миллий мактаб мезони ўғил-қизларни ажратиб ўқитилишига, кийимига қараб эмас, балки мазмунига қараб бўлиши керак.

— **Ҳозир кўпчилик ёшлар орасидаги тарбияни кўриб «аслида коллектив тарбиядан кўра яқка тарбия афзал экан» деган фикрни ўртага ташлашяпти. Сизнингча бу фикрларда жон борми!**

Шу фикрни аввало тажрибада синаш керак. Лекин бунга жамият тайёр эмас, оилаларда шароит йўқ. Ахир бу ишлар маблағ билан боғлиқ-ку. Болага касб ўргатиш мумкин, лекин барча фанларни ўргатиб бўлмайди. Бу ишларни олий мактаблардан бошлаш керак. Менимча, у ерда ўқиш учун маблағнинг 20-30 фоизини давлат ҳисобидан, қолганини таълимга талабгорлардан олиш, яъни ўқишни пуллик қилиш керак. Аммо бу ҳақида ҳам ҳали гапиришга эрта. Шу ўринда яна бир фикр: бошланғич мактабларнигина қолдириб, болаларга ўқиш-ёзишни ўргатиб бўлгач, уларни ўзлари қизиққан соҳа бўйича, кенгроқ олсак, мутахассислик йўналиши бўйича ўқитиш мақсадга мувофиқдир. Синфларда болалар сонини иложи борича камайтириб ўқитиш ҳам ўқиш савиясини кўтаради.

— **Неча фарзандингиз бор! Уларни мактабдаги ўқишдан, тарбиядан розимисиз!**

Етти. Тарбия масаласида мактабга айб қўймайман. Ким айб қўяр экан, унинг ўзи болаларини тарбия қилмайди. Агар ким ўз фарзандларини яхши тарбия қилса, уларга мактаб тарбиясининг кучи ҳам икки ҳисса ортади. Аксинча бўлса, шунча камаяди.

Наманган вилояти халқ таълими бошқармасининг бошлиғи Назм Исмомович Қоқоқов билан ойнома-миз бўлим мудири, ёзувчи Адхам Даминов мулоқоти.

Танаффусда

Ҳар бир бола эрталабдан ота-она олдида ўзининг бугунги қиладиган юмушини билиши керак: саломлашишдан тортиб агар уйга меҳмон келиб қолса сочиқни қандай ушлаш, меҳмоннинг қўлига сув қуйишу кўчага сув сепишгача. Лекин ҳозир бундайин оила тарбияси тобора сусайиб, болалар маҳалладан, маҳалла мактабдан ажраб қолган.

— Наманганда эски ўзбек тилини ўргатилиши, ўқитилиши қандай!

Мақтаняпти демангу, биз бу борадаги ишларни жумҳуриятда биринчилардан бўлиб бошлаганмиз. 1990-91 ўқув йилидан эса барча мактабларда эски ўзбек тили ўқитилмоқда. Бунинг учун эса форс тилини билган 490 тил-адабиёт муаллими танлаб олинди улар қайта тайёргарликдан ўтказилди. Бу ишга 58.000 сўм сарф этилди. Вилоятимизда жами 565 мактаб бўлиб, улардан 475 таси ўрта мактабдир, 35 хунар-техника билим юрти бор. Бу йилдан бошлаб эса эски ўзбек тили 2-3 синф программаларига киритилди. Мактабларимиз 26.000 нусхада Раҳимбой Жуманиёзовнинг «Эски ўзбек ёзуви» дарслиги билан таъминланган.

— Намангандаги болалар тарбиясидаги ўзига хослик ҳақида гапириб берсангиз!

Наманганликлар табиатан самимий, хушмуомала, гўзалликни, табиатни, гулни яхши кўришади, болажон, бола тарбиясига астойдил ёндашувчан бўлишади. Бу хислатларнинг илдизи асли ота-боболаримиздан бизга анъана бўлиб ўтган. Лекин кўпчилик буни динга боғлайди. Бу — нотўғри. Ҳатто дин оқимлари туфайли ота болага, бола отага қарши бўлиб қолаётган ҳоллар йўқ эмас. Аммо тарбияда диннинг ижобий таъсири борлиги тўғри.

Хуллас, қаердаки муаллимларнинг иши, таълим-тарбия бериши яхши бўлса, ўша ерда бу соҳаларда ўзига хослик юзага келади. Биз ҳозир барча мактабларда «одоб дарси» ўтаёмиз. Бу дарслар кўпинча очиқ дарс шаклида ўтказилади, унда ота-оналар ҳам бемалол иштирок этишлари мумкин.

— Кўплар ҳозир мактабларда диний дарслар ўтилсин дейишяпти. Сиз бунга қандай қарайсиз!

Каршиман. Диний дарслар эмас, дин тарихи ўргатилиши керак. Аслида ҳақиқий ислом динининг барча ақидаларига тўла-тўқис риоя қиладиган диндорнинг ўзи кам. Биз маорифчилар эса билиб-билмай, дин ҳақида тўлиқ тасаввурга эга бўлмай туриб унга қарши курашиб келдик. Лекин биз динни яхши билишимиз, яхши ва ёмон томонларидан хабардор бўлишимиз керак. Шунинг учун биргина исломнигина эмас, барча динлар тарихини ўрганишимиз керак.

— Ешлар ўртасидаги ишсизликнинг кучайиб боришига нима дейсиз!

Жумҳуриятимизнинг ҳар томонлама ютуғини кадрларнинг малакаси, сифати белгилайди. Малакали мухтаassisларнинг қилган ишлари ҳам, етиштираётган товарлари ҳам талабга жавоб берадиган бўлади. Ахир халқ нега чет эл буюмини олишга ҳаракат қилади? Чунки у ҳамма томондан ўзимизникидан устун. Демократиканки, кадрлар аввало қаерга кераклиги ҳисобга олиниб режалаштирилса, бу ишга давлат миқёсида астойдил эътибор қаратилса. Шундагина ишсизлик муаммоси озми-кўпми тўғри ҳал этиларди. Мисол учун Наманган вилоятида 19 минг бола хунар-техника билим юртларида таълим олади, лекин улар битиргач, иш билан таъминлашга етарлича эътибор берилмайди. Менга қолса, бу билим юртларини меҳнат Вазирлигига берардим, Вазирликнинг ўзи керагини ўқитиб оларди.

— Назм Исмоилович, суҳбатимиз охирида «Еш куч» ойнамасига тилакларингизни айтсангиз.

«Еш кучнинг мухлислари фақат ёшларгина эмас, мен ҳам унинг мухлисман. Сизлар ҳақиқий ҳаётни ёзаясизлар! Ешлар, ўсмир йигит-қизлар қалбидаги, дилидаги гапларни топиб, дадил гапирясизлар. Ҳамиша шу йўлдан оғишмай бораверинглр.

ЎЗБЕК МИЛЛИЙ МАКТАБИ ҚАНДАЙ БЎЛМОҒИ КЕРАК!

Синфда ўтирган ўғил боланинг бошида дўппи, қиз боланинг бошида рўмол бўлса ажабланмоқ керакми? Уқувчини бундай қиёфада кўриш кимларгадир эриш

туюлар?
Саволларга жавоб излашдан бурун кўйидаги мактубларга эътибор берайлик.

Тошкентнинг марказ—17/18 мавзесида яшовчи Муҳаммад Исмонов:

«Ҳозирги вақтда жамиятимизда ўзгариш, миллатларни ўз-ўзини таниш жараёни бормоқда. Бу жараёнинг табиий, касалликсиз ўтиши жамиятимиз аъзоларига, ҳар бир кишига боғлиқ.

Шу ўринда ҳозирги баъзи гаплардан ҳайрон қоласан. Айниқса бу гапларнинг баъзилари ўқитувчиларга тааллуқли бўлганидан жамиятнинг энг илғор, тушунган одамлари ҳам миллатнинг ўзлигини танишга шунча гаплардан сўнг миллийлик хусусиятларини қайта тиклашга бўлган озгина талпинишига қарши чиқаётганига ажабланасан киши.

Масалан, ёшларнинг эски ўзбек ҳарфларини ўрганиши, миллий либосларини кийишлари, жумладан, қизларимизнинг рўмол ўраши, оврупча кийимдан фарқли шарқона кийим кийишларининг нимаси ёмон? Уқитувчиларимиз ёшларнинг интилишларига қарши юрмасдан, уларнинг мурғак қалбларида ёнган машъални ўчирмасдан, уларни тушунишга ҳаракат қилишлари лозим. Ахир ҳамма нарсани чуқур тушунмай, чуқур дунёвий, фалсафий ва диний билимларни билмай, яхшилик ва ёмонликнинг фарқига бормай, қандай қилиб ёш авлодни тарбиялаб бўлади».

Тошкент шаҳар Генерал Узоқов кўчасида истиқомат қилувчи она Умида Халилова:

«Мен 39-ўрта мактаб ўқувчиси Зулхумор Раҳимованинг онаси сизларга ушбуни ёзаяпман. Адолат билан ҳал қилишингизни сўрайман. Қизим Одил Шокиров номли 39-ўрта мактабнинг 7-«в» синфида ўқийди. Қизимни рўмол ўраб юришга ҳеч ким мажбур қилган эмас. Лекин мактабда ўқитувчилари унга рўмол ўраб келадиган бўлсанг, ўқишга келмай, уйингда рўмолингни ўраб ўтиравер, деб уни 13 апрель куни мактабдан ҳайдаб юборишди. Қизим шундан бери уйда, қанча дарслардан қолиб кетди. Шу ҳам адолатданми? Ахир, ҳозир ҳамма ерда ўзбек миллий урф-одатлари тикланаётган бир даврда маориф ходимлари нега бунга тўсқинлик қиладилар».

Кўйидаги хатларни эса ўқувчиларнинг ўзлари ёзиб юборишган;

«39-ўрта мактаб директори Эшонхўжаева Мавлуда опа бизга қараб: «Бу ер сенларга ибодатхона эмас-ку, бу рўмолларингни масжидда ёки уйингга борганда ўрайсан!» — деб ҳайдаб юбордилар.

Менинг рўмолим ўқиш учун ҳалақит бермайди-ку. Улар аданглари ишхоналарини бизга ёзиб бер, райОНО га қақирамиз, кейин ўша ерда ҳужжатларингни қайтариб берамиз, дейишади. Бунга отамнинг ишхоналарининг нима даҳли бор. Айниқса синф бошлиғимиз Ҳайдар ака кўпол ва оғзи бемаза.

Бизни бутун синфимиз олдида обрўйимизни тўкиб масҳара қиладилар».

«Мен **ВАЛИЕВ Ҳамидулло Октябр** ноҳияси Махтумқули кўчасида истиқомат қиламан. Менинг 4 фарзандим 39-мактабда таҳсил кўрадилар. 2-«А» синфда ўқийдиган Заҳро деган қизимизни мактабга боргиси келмай қолди. 2-«А» синф муаллимаси Заҳрони ўғил бола билан ўтирасан, деб мажбур қилмоқда».

«Мен **7-«В»** синфда ўқийдиган **ХАЛИЛОВА Умид**аман. Нима учун бизни мактабдан ҳайдашмоқда? Директоримиз Мавлуда опа Эшонхўжаева, синф раҳбаримиз Ҳайдар ака Эгамбердиев ҳаммадан кўпроқ қаршилик кўрсатмоқдалар. Натижада мана шу яқин икки ойдан бери дарсдан қолиб кетдик. Ҳозирги кунда айнан мана шу динсизлик туфайли ёшларнинг ахлоқи, одоби бузилиб, ҳатто улар орасида қотиллар, ўғрилар чиқаётган бир вақтда бизлар мусулмон миллий кийимларимизни кийиб юрсак, уларга шунчалик ёқмаяпти, бунинг сабабини тушунолмаёмиз. Ахир ўша ўқитувчиларимизнинг оналари, бувилари ҳам ҳеч маҳал ўзларига ёки баъзи бир ўқувчиларга ўхшаб ярим яланғоч юришмаган бўлсалар керак. Ёки ҳозирги замон ёшлари ота-боболари ва аждодларидан ҳам билафон бўлиб кетдиларми?»

«Мен **ХАЛИЛОВ Абдуқодир, 39-ўрта мактабнинг 7-«В»** синф ўқувчиси **Умида ХАЛИЛОВА**нинг отасиман. Қизим Умидани ва жияним Ойшани синф раҳбари Эгамбердиев Ҳайдар мактабдан ҳайдаб юборган эди. Жуда кўполлик билан ҳайдаган эди. Фарзандларимиз домласидан қўриқиб 15 кунча мактабга бормади. Мажбур қилиб жўнатдим. Лекин кўп ўтмай 23 февраль куни яна бизни ҳайдашди деб йиғлаб келди. Лекин мактаб директори Мавлуда Эшонхўжаева райОНО ходимлари шундай деб буюрган деб баҳона қилиб ҳайдаб юборибди. Мана, икки ой бўлди. Қизларимиз мактабга боришдан қўриқиб уйда ўтиришибди. Мактаб директорига учрашсам: «РайОНО ходими Валентина опа бизни мажбур қилаяпти, рўмол ўрашга рухсат берма деб», деб жавоб берди. Ҳайдар ака эса бизни менсимасдан совуқ муомала қилади. Уқитувчи Ҳайдар ака ҳақида илгари болалардан: «У одам жуда бадхулқ, синфда ҳам қизлар бор демасдан ҳар хил гапларни гапириб ўтирадилар», — деб эшитардим. Домла бизни изза қилиб юборди».

Чини билан пойтахтдаги 111- ва 39-мактабларда содир бўлаётган бу воқеалар ҳақида жамоатчиларни, қолаверса ота-оналарни ҳамда халқ маорифини жиддий ўйлашга мажбур қиладиган фикрлар кўпга ўхшайди. Қайта қуриш даврининг ҳозирги босқичида бу муаммоларни ҳал қилишда адолат, демократия, виждон эркинлиги масалаларини чуқурроқ ҳал қилиш лозим эмасмикан? Бу ҳақда Мавлуда Эшонхўжаева ва ўқитувчи Ҳайдар Эгамбердиев сингари педагогларимизнинг тутаётган йўллари тўғримикин?

**Сабриддин САДРИДДИНОВ,
ССЖИ Журналистлар уюшмасининг аъзоси.**

ТАҲРИРИЯТДАН: Ҳеч қандай катта тадбир силлиқина амалга ошавермайди. Айниқса гап миллий кадрятларга, миллий ўзига хосликларга бориб тақалган жойда мунозаралар, янглишмовчилик ва келишмовчиликлар келиб чиқиши табиий. Айни чоқда ҳар қандай муаммони зиддиятга айлантириб юбормай ҳал этиш чораларини топиш мумкин. Шу маънода биз юқоридаги хатлар баҳонасида номлари тилга олинган ўқитувчиларни ёмонотлиқ қилиш эмас, балки миллий мактабнинг ўзақ қисмларидан бўлмиш ўқувчининг мактабдаги уст-боши ҳақида фикр алмашиш, холос. Демак, масала равшан: ўзбек миллий мактабида таълим-таҳсил олаётган ўғил-қизларимиз қандай кийинганлари маъқул!
Биз шу саволга жавоблар кутамиз.

Илгимдин келгунча Золим тифин ушатиб

Мазлум жароҳатиға

Интиқом малҳамин қўйдим.

Алишер Навоий

Бу галги қўш саҳифамиз тўлиғича «Еш куч»нинг асосий муштарийлари— мактаб ўқувчилари ихтиёрида

Мен ҳозир 9-синфда ўқияман. Бир йилдан буён партасиз ўтириб ўқияман. Синфимизда 23 та ўқувчи бор. 12 бола, 11 қиз. Мактабимизга келиб қайси синфга кирманг, ҳамма парта, стол-стуллар синиқ. Мактабимиз эски. 10-синфларга кирсангиз 35 та ўқувчининг ҳар партада учтадан бўлиб ўтиришганини кўрасиз. Бир кун мактабимиз илмий бўлим мудири Ҳасан Тожибоев синфга кирдида, менга бақира кетди.

«Нега бир четда партасиз ўтирибсан» деб жаҳли чиқди. У киши менга бақиргунча мактабнинг керак нарсаларини олсин. Мабо-до парта бўлганида мен шундай қилиб ўтирардим. Парта бўлмаса нима қилишим керак? «Еш куч», сендан илтимос, менинг бу хатимни ёзиб чиқар. Уқитувчилар мендан билим, тарғиб талаб қилишади. Менинг бултурғидай ўқишга иштиёқим йўқ. Дарсларда зўрға полга китоб қўйиб диктант, мисол, масала, иншо ёзаман. Балки менинг билим-сиз бўлишимга партасизлигим сабабчидир. Нима дейсан, «Еш куч?»

О. ШОМУРОВОДА,
Навоий номли жамоа хўжалиги, 5-бригада

ТАХРИРИЯТДАН: Уқувчимиз манзилни чала ёзибди. Эҳтимол уни дарсада (партасиз) ўтириб ёзгандир, балки тўлиқ ёзишга

НАВОИЙ ЖАМОА ХЎЖАЛИГИ:

Партасиз қизнинг ҳасратлари

ФАРҒОНА ВА ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ: Мактаб муаммолари

ТОШКЕНТ ШАҲРИ: Уқитувчиларга очик хат

ҚАТОРТОЛГА

қўрққандир. Нима бўлганда ҳам партасиз қиз тимсолида бугунги халқ таълимининг аҳволи, савиясини тасаввур қилиш мумкин. Башарти мактуби босилгандан кейин қиз манзилни билдирса, биз жумҳурият халқ таълими вазирлиги ҳисобидан 1 (бир) дона у ўқиётган мактаб ҳисобига парта жўнатишнинг ҳаракатини қилармидик... Гарчи бир дона парта билан ўзбек халқ таълимидаги аҳвол ўзгариб қолмаса ҳам. Бунга қуйидаги мактублар яққол гувоҳ...

Мактабимиз 40 йил бурун қад ростлаган. Стол-стул, парталари илма-тешик. 30-40 марта бўялавериб анча баланд бўлиб қолган. 1989 йили директоримиз қанча жойларга югуриб, янги мактаб лойиҳасига эга бўлдик. Қурувчилар қурилиш ишларини янги мактаб учун ажратилган майдонни кавлашдан бошлашди. 3-4 кун ғайрат билан ишлаган бўлишди. Чарчаб қолишдими, шу билан иш тақа-тақ тўхтаб қолди. Янги мактаб учун кавланган чуқур сувга тўлиб ҳовузга айланди. Таътил кунлари қишлоғимиз болалари унда мириқиб чўмилишмоқда. Қурилиш ишларини давом эттириш учун эса юқоридан яна буйруқ керак эмиш.

Ана шундай буйруқни беришда бутун мактабимизнинг ўқувчилари ёрдамингга муҳтож, «Еш куч!»

Сенга ҳурмат билан

Муқаддас НАЗИРОВА,
Фарғона вилояти Тошлоқ туманидаги
3-ўрта мактаб.

2 март кун биз учун оғир бўлди. «Еш куч». Уша кун геометрия ўқитувчимиз Ғайбулла Носиров уй вазифасини сўраб доскага чиқарди. Масала қийин бўлгани учун, очиги ечолмадик. Уқитувчимизнинг жаҳли чиқди. Биз 2 ўғил, 2 қизни досканинг олдида қатор қилиб ура кетдилар. Биз қизлар йиғладик. Калтак еганимиз учун эмас, уялганимиздан йиғладик. Уқитувчимиз эса «нега йиғлайсанлар, бу ерда биров ўлдими?» деб бизларни ҳақорат қилди. Буям камлик қилгандек ўғил болалар олдида тепа кетди. Кўзимизга ёруғ дунё қоронғи бўлди. Майлиди, бизни синфдошларимиз кўзидан нарироқда тепганларида. Қиз болани тепиш

инсофданми ахир! Еки дарсни билмаса ўқувчини (бунинг устига қиз болани) тепиш керакми? Уғил болалар ҳам бизни тоза уялтирди. Танаффусда «қаерингга тепди» деб кулишди. Жонимизга қасд қилмоқчи ҳам бўлдик. Лекин яқин дўстларимиз бизни бу йўлдан қайтарди «Еш куч!» Кейинги умидимиз сендан. Бизнинг шу ёзганларимизни босиб чиқар.

Маҳбуба ХУРРАМОВА,
Тожиқол ХОННИЕЗОВА,
Қашқадарё вилояти Чироқчи тумани
Ворошилов жамоа хўжалиги Талсиқтепа қишлоғи.

ТАХРИРИЯТДАН: Муҳтарам Ғайбулла Носиров! Биз мазкур шикоятни Қашқадарё вилояти халқ таълими бошқармасига йўллаяпмиз. Улардан сизнинг қаерингизга зарба берилгани ҳақида жавоб кутиб қоламиз.

Кимга қандай билмадиму, лекин менга мактабимизга комиссия келиши жуда ёқади. Нега дейсизми? Чунки комиссия келганда ўқитувчилар билан ўқувчилар орасидаги муносабат самимийлашади. Улар «бир ёқадан бош чиқариб» комиссияни аъло даражада кутиб олишади. Синфларга ҳеч қачон қўйилмаган ўқув кўргазмалари қўйилади. Ҳар доим сўкиш билан ўтиладиган дарс мулойимлик, очик чеҳралик билан, ўқувчилар тушуна оладиган қилиб ўтилади. Комиссия келганда ҳар бир ўқувчи дарсдан бир нимани ўрганиб чиқади. Нега шундай-а? Нега бошқа вақт шундай ўқитишмайди. Юқорида мен ўқитувчиларни самимий эмас, дедим. Лекин бу ҳамма ўқитувчиларга ҳам тааллуқли эмас. Ота-онаси ёғлироқ жойда ишлайдиган болалар ўқитувчиларнинг эгтиборли қаршидан четда қолмайди. Бошқа, мундайроқ ўқувчиларнинг кўз олдида уларни кўкка кўтаришади. Уларнинг кўпи олтин медаль соҳиби ҳам бўлишади. Мен барча ўқитувчиларга мурожаат қилмоқчиман. Опалар, акалар! Билинги дунёда ўқувчилардан зийракроқ халқ бўлмайди. Биз ўқувчиларга китобий тарбиядан кўра ҳаётий тарбия кўпроқ таъсир қилади. Бизга ёд олаётганимиз эмас, кўраётганимиз яқинроқ. Сизларнинг мактабда туриб ҳар хил

кийим-кечакларни олди-сотди қилишларингиз, ҳозиргина бизга «коммунистик тарбия» бериб, ўзингиз тескарисини қилаётганингиз. раиснинг, директорнинг боласига бошқа-ю, оддий колхозчи, ишчининг боласига бошқа-ча муносабатда бўлаётганингизни, ўқувчилардан арзимаган нарсаларни баҳона қилиб пул олаётганингизни, байрамда совға бермаганлиги учун баҳо туширишларингиз, кўзбўямачилик, икки юзламачилик, барча-барчасини биз мактабдан ўрганимиз. Илтимос, тилингиз билан дилингиз бир хил бўлсин, ана шунда биз сизларни умрбод эслаб юрамиз.

Наргиза ҚУШОҚБОВА.
Тошкент шаҳридаги 138-мактабнинг
11-синф ўқувчиси.

ايلىكىم دىن كىلگۈنچە ظالم تىغىن اوشتاتىب مىزلوم جىراقتىغە اينقام مىلحمىن قويدىم عاشير نوابى

МАКТУБЛАР

Ўзбекистон—она Ватаним,
Юрагимнинг азиз парчаси.
Сенинг меҳринг фасларида
Мангу яшил кўнглим арчаси.

Дарёларинг қонимга туташ,
Боғинг—орзу, тоғинг—ғурурим.
Қулогимга майин қуйилган
Мунис алла—ҳаёт сурури.

Дард чексам гоҳ—демак дардлисан,
Юрагимдек тўлғонасан сен,
Бу азоббахш оғриқлар ичра
Бир кун мен-ла уйғонасан сен...

Дилафруз ҚОСИМ қизи,
Сариосиё ноҳиясидаги 82-мактаб
ўқувчиси.

Бир неча йиллардан бери мактабимиз ўқитувчилари орасида бўлаётган жанжаллар, олди-қочди гаплар биз ўқувчиларни беҳад ташвишга солмоқда. Улар икки гуруҳга бўлиниб олишган. Мактабда эса таълим-тарбия бўшашиб кетган. Синфларда айрим дарсларнинг ўтилмаслиги, 2-3 соатлаб

дарс қолдиришлар одат тусига кирди. Утган ўқув йилида, жумладан химия, физика фанларидан дарслар бир ойлаб ўтилмай қолди. Мактабда тўгараклар деярли мутлақо ишлайди. Уқитувчилар эса ҳозир ўз устиларида ишлаш, бизга билим бериш ўрнига ўзaro жанжалларга берилиб, бир-бирларидан хато қидиришга ўтганлар. Афсуски мактаб раҳбарияти дарс савияси ва тарбияни кучайтиришни талаб этаётган виждонли ўқитувчилар тарафида эмас, балки ўзига яқин бўлган, сўзини икки қилмайдиган ўқувчилар ва ота-оналар орасида ҳурматини йўқотган муаллимлар тарафида турибди. Бундай муаллимлар бизни «муттаҳам, ит-вачча, онанг кўкингни кийсин», «чёрт» дея ўзбекча-русча сўзлар билан ҳақоратлашни яхши билишади.

Бизнинг тақдиримиздан, келажакимиздан хавотирланган ота-оналаримиз мактабдаги маънавий муҳитни яхшилаш чораларини кўришни сўраб турли идораларга мурожаат этишди. Бироқ уларнинг сўзларига ҳеч ким қулоқ солмаяпти. Демак билими паст муаллимларнинг биздангина эмас, балки ука ва сингилларимиздан ҳам саводсизларни яратиши яна давом этади.

Ахир қайта қуриш, бозор иқтисодиёти аввало саводли, билимдон кишилар туфайли амалга ошадику!

Ҳурматли «Еш куч!» Биз беҳуда жанжалларнинг беғуноҳ қурбони бўлишни истамаймиз! Бизга тезроқ ёрдам бер!

Шаҳрисабз туманидаги Жуков номи
ўрта мактаб ўқувчи қизлари
(жами 15 имзо).

«Еш куч!» Биз дафтарсиз ўқиямиз. Мактабимизга 3 чақирим пиёда қатнаймизу, у ерга борганимиз билан ёзишга дафтар йўқ. Биз бечоралар шаҳарга боролмасак, борганимиз билан шаҳардаям дафтар йўқ эмиш. Мактабда аъло ўқигимиз, яхши кийингимиз келади. Илтимос, бизга дафтар жўнат. Дафтар йўқлигидан сенга арзимизни ҳам қурутгич (пресс)да ёздик.

Насиба РАҲИМБОВА,
Амударё туманидаги Низомий
номи ўрта мактаб ўқувчиси.

ТАҲРИРИЯТДАН: Бу «Еш куч»га дафтар сўраб ёзилган юзлаб шикоятларнинг бири. Шикоятлар жугрофияси ҳам кенг. Демак у бутун жумҳурият мактабларига хос муаммодир. Бу муаммони ҳал қилишнинг бизнингча бир йўли бор холос. Гарчи шар-

мандали бўлса-да, ривожланган социалистик жумҳуриятимизда ҳам мактабларга дафтар тарқатишнинг вақтинча талон системасини жорий қилиш керак.

Мактабимизнинг оғир аҳволи мени бу мактубни ёзишга мажбур қилди. «Сабрнинг таги сар олтин», деб кутганимиз билан ўзгариш бўлмаяпти, муаммо муаммолигича қоляпти. Мактабимиз узоқ. Ўқувчилар 10-15 чақирим узоқдан келиб ўқишади. Бунинг учун нолимаймиз, лекин қишда совуқ еб келганимизда кўчадан ҳам совуқроқ хоналарда пальтолларга ўралиб дарс ўтаемиз. Спорт залимиз бўлмагани учун қишда донаси кам шашка ўйнаймиз, ёзда эса копток топсак волейбол ўйнаймиз. Ўқувчиларга китоблар етишмайди. Икки-уч киши битта китобдан фойдаланамиз. Мактабимиз буфети ҳақида ёзадиган бўлсам, у ерда ҳар доим фақат пряник соғилади. Бошланғич синфларга булочка, баъзида сут билан берилади. Мен мактабимиз раҳбарларига бир неча марта мурожаат қилдим, лекин натижа чиқмади, аксинча гаплар эшитдим. Сиз бу мактаб ҳар доим шу аҳволда ётади, деб ўйламанг, комиссия келганда аҳвол яхшиланади. Кетгандан сўнг эса яна ўша Холхўжанинг таёғига айланади. Мен бу гапларни зора мактабимиз ўқувчиларининг оҳу-ноласи тегишли ташкилот раҳбарларига етиб борса, деган мақсадда ёздим.

Шоҳиста ТЕШАЕВА,
Тошкент вилояти Бўка туманидаги
А. Қаҳҳор номи мактаб ўқувчиси.

САРИОСИЁ ТУМАНИ:
Ўзбекистон (шеър)

ШАҲРИСАБЗ ТУМАНИ:
Жанжални бас қилинг

ҚҚМЖ, АМУДАРЁ
ТУМАНИ:
Қурутгичга битилган нола

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ:
Ўзгариш бўлармикан?

Ж

умҳуриятимизнинг сўлим шаҳарларидан бири бўлган Фарғонада вилоят ижодкор ёшлар марказининг ташкил этилганига кўп бўлгани йўқ. Бироқ уюшма шу фурсат ичида кўзга кўринарли ишларни амалга оширди. Унинг мақсади вилоятдаги адабиёт ва санъатга ихлосманд ёшларни бирлаштириш, уларга ёрдам кўрсатиш.

Бугунги кунда марказ қошида ёш шоирларнинг «Чўлпон» тўғараги мунтазам ишлаб турибди. Эски ўзбек алифбосини ўрганиш мактаби фаолият кўрсатапти. Бундан ташқари ижодкор ёшларни рағбатлантириш ҳам йўлга қўйилган. Бир талай иқтидорли ёшлар ҳар йили мамлакатимиз ва хорижга саёҳат қилиш имконига эга бўлдилар. Шундай сафарлардан бир нечаси Германия, Ҳиндистон ва Сингапурга бўлди.

Яқинда ижодкор ёшлар маркази яна бир хайрли ишни амалга оширди. У вилоят ҳунар-техника билим юртлари ва мактабларида таҳсил олаётган ўқувчи-ижодкорларнинг «Навой авлодлари» деб номланган икки кунлик кенгашини ўтказди. Вилоятимизнинг турли туманларида яшаётган 100 дан ортиқ ёш қаламкашлар бу кенгашга ўзларининг китобча ҳолида безатилган шеър ва ҳикояларини олиб келдилар. Уларнинг асарларини ҳайъат аъзолари ва шоир Йўлдош Сулаймон, болаларнинг сеvimли ёзувчиси Худойберди Тўхтабоев, «Ёш куч» журналининг бўлим мудир Адҳам Даминов, навойшунос Баҳодир Валиевлар кўриб чиқишди. Семинарнинг эртаси кўни эса Фарғона шаҳридаги бир қанча ўрта мактабларда «Навой дарслари» бўлиб ўтди. Дарслар ўқувчиларда катта таассуротлар қолдирди. Сўнгра вилоят ижодкор ёшлар маркази қошидаги «Чўлпон», «Қодирий» адабий тўғаракларининг машғулоти бўлиб ўтди. Анжуманининг якуний қисмида эса ҳайъат аъзоларининг ёш ижодкорлар асарларига берган баҳолари эълон қилинди.

Вилоят миқёсида ўтказилган бу тадбир 2000 йилларнинг Абдулла Ориповини, Эркин Воҳидовини, Пиримқул Қодировию Одил Ёқубовини кашф қилган бўлса ажабмас. «Ёш ижодкорлардан бирининг шеърини ёмон, бирининг шеърини яхши деб ажартишни истамайман, — деди болалар ёзувчиси Худойберди Тўхтабоев. — Чунки бугун мен эшитган шеърлар табиятдан, ҳаётдан рўйи-рост олинган. Уларда узундан-узоқ мадҳиялар, ёлғон ташбеҳлар йўқ. Зеро шоир ҳақ сўзлаган халқнинг умри боқийдир».

Мактаб ва ҳунар-техника билим юртларининг ўқувчи ижодкорлари анжуманида иштирок этган Азиз Орифжоновнинг ҳикоялари, Манзура Алмаматова, Наргиза Ҳамдамова, Зоҳида Қаюмова, Озода Тўрақулова, Санъат Комилова, Мукамал Раҳматуллаева, Нодиржон Раҳмонов, Мунира Ҳусановаларнинг шеърлари «Чўлпон» нашриёти ҳамда ижодкор ёшлар маркази ҳамкорлигида чиқадиган «Водий чечаклари» деб номланган тўпламга тавсия этилди.

Дарвоқе, анжуман адабиёт, навқирон шеърят анжумани эмас, балки чинакам дўстлик, бирдамлик байрамига айланиб кетди. Анжуманда нафақат ўзбекча, балки тожикча, русча, қирғизча, татарча жўшқин, жарангдор шеърлар янгради. «Менинг биринчи китобчам» сериясида юксак дидли безатилган китобчалар барчани лол қолдирди.

Ёш ижодкорларнинг китобчаларига ўзгача бир ҳаяжон ила кўз югуртирамыз. Уларнинг номлари, безаклари, мундарижалари турли-туман, ранг-баранг. «Умид», «Капалак», «Нурли умр», «Бойчечак», «Юлдузлар тилаги», «Кўклам». Уларга қараб туриб, чиндан ҳам ўзбек адабиётига навқирон, аммо дадил овозлар кириб келаётганига ишонгинг келади. Ёш ижодкорлар семинар иштирокчилари уюшма ҳисобидан махсус дам олиш масканларига жўнатилди. Олдинда эса машаққатли ижод йўли ... Ёш қаламкашларнинг ижод намуналарига ўзларингиз баҳо берарсиз, деган умиддамиз.

Ўзбекистон Ёзувчилар союзи
Фарғона вилояти бўлими котиби
Йўлдош СУЛАЙМОН.

Адабиёт дарсида

Бошин қашлаб Маматвой,
Хайёлга толиб қолди.
Муаллимнинг саволи,
Уни қийноққа солди.

Уйлар: Қайда кўргандим,
Бу нуруний инсонни.
Юзи таниш, кўз таниш,
Узинг қўлла имконим!

Учратганман, бу аниқ
Фақат қайда, билмайман.
Наҳот таниш чехрани,
Номин эслай олмайман?!

Мамат турар ўйланиб,
Қизаради бечора.
Биз ҳам қолдик уялиб,
Бунга ким топар чора?!

Азиз ОРИФЖОНОВ,
Фарғона шаҳридаги
30-ўрта мактаб

Шеъримга

Юлдузлар сирлашган тун оғушида,
Садафдек ялтираб бир туйғу ёнар.
Дунё тинч уйқуда унинг тушида
Шодликка чулганган
умид уйғонар.

Наргиза ҲАМДАМОВА,
Фарғона туманидаги
55-ўрта мактаб

Оқ ёмғир

Оқ ёмғир ёғади майда-майдалаб,
Алла айтгандайин бутун борлиққа.
Уйлайман югурган болага қараб,
Барчани етказсин бахтиёрликка.

Сен тинмай ёғавер токи дунёда,
Жамики нарсалар бўлсин озода.
Сел бўлгин, улоқтир ҳасад, игвони,
Муаттар насимлар эссин ҳавода.

Сенинг қудратингга шукрона айтдим,
Қушдай энгил бўлиб уйғонган саҳар.
Оқ ёмғир, сенгадир энг ёниқ байтим,
Тинма бўлмагунча олам мунаввар.

Манзура АЛМАМАТОВА
Фарғона шаҳридаги
35-мактаб

МАЪНАВИЯТ ҒУНЧА

Эски ёзув

Эски ёзув,
Ҳарфлари
Гўзал, жим-жима.

У нав-ниҳол
Майсами ё
Афсун, сим-сима!

Мен билмаган
Сир эканми,
Е ажиб тилсим!
Не бўлса ҳам,
Келаётир,
Жуда ҳам билгим!

Қоронғуда

Қоронғуда помидор
Кўчат экдик, осон-да!
Эрталаб кўрсак, қаранг,
Илдизлари осмонда.

Мукамал РАҲМАТУЛЛАЕВА,
Фрунзе туманидаги
35-мактаб

Ўзинг асра

Шалола ҳайқириб кулар устимдан,
Соҳир туйғуларим билгандек гўё.
Мажнунгол, йиғлама менинг дастимдан,
Оҳ, бизни асрагил, асрагил, дунё!

Майли кўкрагингга бошимни қўяй,
Душманга мен бошим эгмайман
бироқ.

Керак бўлса ўзим
нимта-нимталай,
Ғаним сўйганидан
минг бор афзалроқ.
... Сен бизни асрагил, асрагил, дунё.

Турсуной СИДДИҚОВА,
Киров туманидаги
17-ўрта мактаб

Аҳдим

Хаёл эмас, аччиқ ҳаётни,
Куйлаш учун олганман қалам.
Унда неки бўлса рўйи-рост,
Унда фарёд чекади далам.

Фарқлай олгин элим сен ётти,
Сиринг берма сўрорим менинг.
Аччиқ бўлса ҳамки ҳаётни
Куйлаш аҳдим, қарорим менинг

Хулкар ҲАСАНОВА,
Бешариқ шаҳридаги
1-ўрта мактаб.

Ойдин кечадаги
суҳбат

— Қизиқ нега юлдузлар,
Ерга тушиб кетмайди?
Ушлай дея қўл чўзсам,
Асло қўлим етмайди.

— Билсанг у ҳам укажон
Мисли тугма донаси.
Ерга тушмасин, дея,
Қадаб қўйган онаси.

Мунира ҲУСАНОВА,
Олтиариқ ноҳиясидаги
27-ўрта мактаб.

Садои дил

Баҳор омад, дилам фархунда зеб аст,
Вуҷудам андаруни гул базев аст.
Агарчи дил майли нўш дорад,
Вуҷудам нолаи парцўш дарад.
Баҳор омад, дили ман беқарар аст,
Замини ман ба зеро он чанор аст.
Ҳаме ин халқи ман наврўз дорад,
Саросар зумраи пирўз дарад.

Субҳони СОФИКУШОД,
Фарғона вилояти Сўх тумани.

Сўроқ

Нега Кенгуру сенинг,
Оёгинг узун-узун.
Е дарсдан қочиш учун
Мослашганми, айт ўзинг?

— Нима учун тарвўзнинг
Уруғи кўп бўлади?
У очкўздир ўғитни,
Лахта-лахта ютади!

Насиба АЪЗАМОВА,
Боғдод туманидаги
21-ўрта мактаб.

Эртақ айтинг...

Эртагингиз узун бўлсин,
Майли биров хазин бўлсин,
Ярми чин-у, ҳазил бўлсин,
Эртақ айтинг, бувижоним!

Бағрингизда бола мисол.
Эркаланай хўп бемалол,
Гўдаклардай сурай хаёл,
Эртақ айтинг, бувижоним!

Бир ўртаниб,
бир ёнайин,
Хўрсинайин,
қувонайин,
Эҳтиросга мен қонайин,
Эртақ айтинг, бувижоним!

Хусн рамзи ой ҳақида,
Шарқираган сой ҳақида.
Гижинглаган той ҳақида,
Айтаверинг бувижоним!

Суянганим, меҳрибоним,
Овозида сеҳри борим,
Ҳар сўзида меҳри борим,
Эртақ айтинг,
бувижоним!

Нодиржон РАҲМОНОВ,
Киров туманидаги,
29-ўрта мактаб.

МАСКАНИ
ЛАРИТошбақанинг
косаси

Шуҳрат расм чизишни
Жуда яхши кўради.
Аммо бир кун дадаси,
Ажабланиб сўради:
— Уғлим сураг чизишинг,
Дуруст, бироқ бунда сен,
Чизишни унутбсан,
Тошбақанинг косасин.

— Эҳ, дадажон, косаси,
Кўп оғирлик қилади.
Тошбақа ҳам энди тез,
Юрадиган бўлади.

Санъат КОМИЛОВА,
Риштон туманидаги
5-мактаб.

Оролбўйилик кўзи ожиз
тенгдошим ноласи

Нажот сўраб чўзган қўлим бўш қолди,
Дилимда армонли мангу тош қолди,
Кўзларимда дарё-дарё ёш қолди,
Сиздан сўраганим — дардимга шифо!

Онамлар айтдилар, ўзгармиш олам,
Дардларни яратган оламми, одам,
Ҳатто заҳарламиш она ерни ҳам,
Сиздан сўраганим — дардларга шифо.

Балки бу бедаво дардим шундандир,
Қай инсон хатолар қилган кундандир,
Табиат бизлардан олган хундандир,
Сиздан сўраганим — дардларга шифо.

Мени ҳам яратди она табиат,
Аммо ўгай каби хўрлади ҳаёт,
Дунёни мен кўрмай ўтдим бенажот,
Сиздан сўраганим — дардимга шифо.

Зулайхо МАМАТҚУЛОВА,
Тошлоқ ноҳиясидаги
15-ўрта мактаб.

Бу кун...

Бемор юрагимда соғинчининг иси.
Келажак дардларни кутар юрагим.
Мендан хабар олар ҳижрон, хавотир,
Тушларимда эса гулнинг эртаги.
Бу кун ҳам келмадинг, ишонч кемтилди,
Бу тун бардошимнинг кўксини йиртди.
Шу кеча юлдузлар зор кута-кута,
Армон юрагига тўкилиб кетди.

Озода ТўРАҚУЛОВА,
Боғдод ноҳиясидаги
22-ўрта мактаб.

«Арбаини ҳадис»

Улуғ шоир ва мутафаккир Алишер Навоийнинг серқирра ижодиётида илоҳиёт, хусусан ҳадис илми тадқиқотлари ҳам муҳим ўрин тутлади. Бу соҳада унинг «Тарихи анбиё ва ҳукамо», «Маҳбул-қулуб», «Назм-жавоҳир» ва «Арбаини ҳадис» асарларидаги илмий ва назарий хулосалар диққатга сазовордир. Юқоридаги асарлар ўз гоёвий-бадиий жиҳатлари билан тўлиқ илоҳиёт ва ҳадис илми тарғиботига бағишланган. Ҳазрат Навоийнинг қаламига мансуб бўлган «Арбаини ҳадис» асарига алоҳида тўхталиш бу борадаги кўпгина фикр-мулоҳазаларни ойдинлаштириб беради.

«Арбаин» — арабча қирқ, қирқлик, чилла маъносини англатса, ҳадис-пайғамбар Муҳаммад алайҳиссаломнинг (Аллоҳ уни ёрлақасин) сўзлари, кўрсатма ва қарорлари бўлиб, айна пайтда у Қуръони каримнинг баъзи масалаларини мукамал шарҳлаш воситаси ҳам ҳисобланади. «Арбаини ҳадис» асари мўмин-мусулмон кишининг диний-ахлоқий тарбияси масаласига бағишланган қирқ муборак ҳадисни ўзида мужассамлаштириб, инсонни энг гўзал, олижаноб фазилат ва ахлоқий сифатлар соҳиби бўлишга даъват қилади. Унда имон мукамаллиги ва поклиги учун сайёҳаракатлар қилиш, шунингдек, дўстлик, биродарлик, меҳр-муҳаббат, қўшничлик, мурувват кўрсатиш борасида ибратли фикрлар ўз ифодасини топган. Асарнинг битилиш сабаблари ҳақида Алишер Навоий устози, муриду пири Абдураҳмон Жомийга бағишлаб ёзган махсус асари «Хамсатул-мутаҳаййирин»да шундай ёзади: «Ул вақтдаким, алар (Абдураҳмон Жомий) «Арбаини ҳадис»ни форсий назм била таржима қилиб эрдилар ва маъжуд одат била борча асҳобин бурунроқ фақирга илтифот қилиб, мусаввадасини (дастлабки қора нуска) бердилар. Чун мутолаасига машғул бўлдум, алфосидин ҳадоийки номутаноҳи азҳори ва маъонисидин ҳақойиқи илоҳий зоҳир бўла киришти. Ҳамул «Арбаин»га туркийча тил била таржима орзуси кўнгулга тушти. Алардин руҳсат шарафига мушарраф бўлгондин сўнгра ҳамул кун ул самин жавоҳир назм силкига кирди ва ул гавҳарлар аларнинг қулоғига етти. Шафқат ва марҳамат юзидин дуойи хайр била таҳсилар қилдилар».

Демак, Алишер Навоий асарни мутолаа қилиб, уни туркий тилга таржима қилишни чин дилдан истаган ва устозидан руҳсат шарафига муяссар бўлгандан кейин таржимага тезлик билан киришган, бир-икки кун ҳамият кўрсатиб таржимани тугатган. Табиийки, Жомий ва Навоий ўртасидаги дўстлик ва меҳр-муҳаббат ана шундай ижодий мулоқотлар натижасида мустаҳкамланиб борган ва амалга ошган. Чиндан ҳам улуғ Алишер Навоий «Арбаини ҳадис» орқали буюк мақсадларни кўзлайди. Муҳаммад пайғамбар ҳадисларини

ўз халқи ўртасида тарғиб қилишдек хайрли ва савоб ишга қўл уради. Ҳадисларни назмий оҳангда таржима қиларкан, айна пайтда шарҳлайди. Навоийнинг ўзи манзуманинг битилиш сабаблари ҳақида шундай ёзади:

*Форсийдонлар айлабон идрок,
Ори эрди бу лафздин атрок.
Истадики, бу халқ ҳам бори,
Бўлмагайлар бу нафздин ори.*

*Мен демакни чу муддао айлаб,
Ул ижозат бериб дуо айлаб.*

*Муддаоиси бори савоб эрди,
Ҳар дуо қилса мустажоб эрди.
Бир-ики кун эҳтимом этгим,
Кўз тутардин бурун тамои этгим.*

Дарвоқе, Шарқ классик адабиётида илоҳиёт ва ҳадис илми мавзусидаги асарлар ҳам насрий, ҳам назмий жанрда учрайди. Масалан, халқимизда мавжуд «Минг ҳадис», «Қирқ ҳадис», «Жавомеул-калим» каби ҳадис китоблари насрий жанрда, Навоийнинг «Арбаини»и эса назмий жанрда яратилган.

Адабиётимизда азалдан ҳадисларни ўрнида қўллаш, намуналар келтириш, унга суяниш кенг аъёнага айланганки, биз буни Навоий ижодида ҳам ёрқин тарзда кўра оламиз. Имом ан-Навоий ўзининг «Арбаини ҳадис» китобида таъкидлашча, Муҳаммад пайғамбарнинг: «Кимки уматларимга дин хусусидаги қирқ ҳадисни етказса, тангри таоло қиёмат кунинда уни фикҳ билимдонлари ва олимлар тўдасига қўшади» ҳадиси ҳақида олимлар ўз фикр-мулоҳазаларини билдиришган. Жумладан ҳадис фақат дин афзалиятлари учун хизмат қилади, шоир ва ёзувчиларни «арбаини» китобларини таълиф қилишга даъват этган. Китобда мавзу алоҳида талқин қилинганки, бу ҳадисларни мазмун жиҳатидан бир-бирига аралаштириб юбормасликка сабаб бўлган. Баъзи «Арбаини» асарлари «Усулуд-дин» (Ислои диннинг қоидалари ва туб асослари), «Жиход» (Аллоҳ ёки дин йўлидаги муқаддас кураш), «Тоат-ибодат», «Одоб-ахлоқ» каби асосларни қамраб олади. Алишер Навоийнинг «Арбаини ҳадис»и йўналиши юқорида айтганимиздек мўмин кишининг диний тарбияси, ахлоқий масалаларга бағишланган. Улуғ Навоий инсонни ҳадислар асосида иш кўришга даъват этади. Унинг ҳар бир асаридеги одамийлик, эзгу ниятлик, хайрли ва солиҳ ишларга даъват қилиш ҳадислар орқали кенг амалга ошган. Хусусан, «Арбаини» китобидаги ҳар бир ҳадис таржимаси Навоийнинг ижодий ва ҳаётий тажрибасидан олинган фикр-мулоҳазалар билан қисқа, лўнда ва тушунарли қилиб берилган.

Кейинчалик, «Маҳбул-қулуб» асарида Навоий «Арбаини»даги кўпгина ҳадисларни қайта қўллади, шарҳлаб беради. «Орангиздан ҳеч бир кимса ўзи севган нарсани ўз биродарига раво кўрмагунча имони комил бўла олмайди» ҳадиси, албатта комил имон соҳиби бўлиш учун турли диний ақоид ва фароизларни бажариш билан бирга мўминларнинг ўзаро ҳақ-хуқуқлари—инсонийлик учун энг керакли бўлган меҳр-муҳаббат, мурувват, саховат, ҳиммат ва очик кўнглилик тушунчаларини ҳам шарт деб уқтиради. Ушбу ҳадис Навоий талқинида қуйидагича акс этган:

*Мўмин эрматур улки имондин
Рўзгориди юз сафо кўргай.
Токи қардошига раво кўрмас —
Ҳарнаким ўзига раво кўргай.*

«Одамларнинг яхшиси одамларга манфаат келтирган кишидир» ҳадиси мазмунини тўласича эътироф қилган шоир, уни ҳаққоний, шоирона кайфият ва юсак илҳом билан таржима қилган.

*Халқ аро яхшироқ дединг кимдур?
Эшигиб шубҳа айла рафъ андин,
Яхшироқ бил ани улус ароким,
Етса кўпрак улусқа нафъ андин.*

Алишер Навоийнинг бутун умри ана шу муборак ҳадис мазмунидан келиб чиққан, яъни унинг ҳаракатлари ана шу мазмун ижросига бағишланган. Маълумки, Навоий киши учун заминда энг улуғ тарбиячи — ота-она тимсолини кўпгина асарларида улуғлади, бирисини қўшга, иккинчисини эса ойга ташбиҳ қилди. Лекин, «Арбаини»да оналарни жуда улуғловчи: «Жаннат оналарингизнинг оёқлари остидадир» ҳадисини қуйидаги фикр билан бойитган ҳолда таржима қилади:

*Оналарнинг оёғи остидадир,
Равзаи жаннату жинон боғи.
Равза боғи висолни истар эсанг,
Бўл оналар аёғи туфроғи.*

Асарда мавжуд ҳадисларнинг ҳар бири ўзининг муайян мазмунига эга. Хусусан, кишилар ўртасидаги раҳм-шафқат, меҳрибонлик, очиккўнглик, қўшничлик ёки илм толиблари учун илмни пухта ўрганиш, олимлару донишмандларга эса бу соҳада бахилик йўлини тутмасликка чақирилади. Масалан: «Кимки одамларга нисбатан раҳм-шафқат қилмас экан, тангри таоло ҳам унга раҳм-шафқат қилмайди», «Муборак» ҳадиси «Арбаини»да мана шундай ифода топган:

*Тангридин раҳм агар тамаъ қилсанг,
Аввал ўлмоқ кераккен элга раҳим.
Ҳар кишиким улусқа раҳм этмас,
Анга раҳм айламас кариму раҳим.*

«Арбаини ҳадис» орқали Навоий ижодининг яна бир қиррасидан бохабар бўламиз. Фасоҳат илмига мансуб ҳадисларнинг насрий матнларини назмда ўгириш, улуғ Навоийнинг катта таржимонлик истеъдодидан бир нишондир.

«Арбаини ҳадис» Алишер Навоий асарларининг 1966 йилги нашрига киритилган. Аммо фикримизча, унга қатор тузатиш ва ўзгартишлар киритиш лозим. Ўйлаймизки, бу ўз навбатида Навоий ижодида бўлган баъзи юзаки қарашларимизга маълум аниқликлар бахш этади. Биринчидан, «Арбаини ҳадис»и (А. Навоий, асарлар 15-том 1968.) муқаддимасида на ҳадис, на Муҳаммад пайғамбар ҳақида бирор оғиз гап йўқ. Асардаги мавжуд ҳадислар бошқа ўринларда қўлланилса ҳам, улар шу ҳадиснинг таржима тўртликлари деган фикр умуман учрамайди. Иккинчидан; баъзи тўртликлар (9, 11, 16, 17, 22, 33) ва асар хотимасидаги арабча ибора ўқилишида жиддий хатолар мавжудки, бунинг натижасида тўртликлар бошқача мазмун касб этган. Бу ўринидаги тўртликлар шоир кўзлаган мақсадга зид келади. Чунки Навоий асарини кимки қўлга олса, ундан завқ-шавқ, панд-ибрат олишини, назмдан бохабар, насрдан баҳравар бўлишини орзу қилади, ким ҳадислардек фасиҳ илмга муҳтожлик сезса, муҳаддис унга малҳам бўлишини таъкидлайди.

*Улки авроқ аро солғай кўз,
Айлағай кўнглига асар бори сўз.*

*Насрдан доғи баҳравар ўлғай,
Назмдин доғи бохабар ўлғай.*

*Бу кун ўлса ҳадисларга мутеъ,
Тонгла бўлғай муҳаддис анга шафеъ.*

Алишер Навоийнинг «Арбаини ҳадис» асарининг бизда мавжуд босма китобчаси хатот Шомурод (тўлиқ исми шарифи битилмаган) томонидан 1892 йилда (1310 х. с.) кўчирилган. Энди, агар икки давр китобларини ўзаро қиёсласак, унда тафовутлар талайгина. Масалан: аслида, «Эйки бир неш етти мўминдин» ибораси «Эйки бир неш етти музиддин» тарзида берилган. Ҳолбуки музиддин сўзининг маъноси учрамайди, ёки «Ҳирсдин кечкил ул ғамидурурким» ибораси «Ҳирсдин кечкил ул ғинодурурким» деб ўзгартилган, шунингдек, «Ҳазм боис дурур ангаки, мудом» деб ўқилиши лозим бўлган жумла «Ҳазм боис дурур ангаки, мудом» тарзида битилган. Албатта мўминдин, музиддин, ғамидурурким, ҳазм билан жазм ўртасида тафовут катта ҳамда тўртликлар мазмуни мутлақо бошқача тушунилиши муқарар. Яна бир катта нашрий хато асар хотимасидаги:

*Эйки шахсингни холиқи Фаттоҳ,
Деди: «Ҳамарту арбаина сабоҳ».*

илоҳий калимаси

*Эйки шахсингни холиқи Фаттоҳ,
Дейди: «Ҳамилту арбаина сабоҳ».*

деб берилганидир. Бунда асосий маъно «ҳамарту» калимасига қаратилади, чунки у «қирқ кун хамирини қордим, пиширдим маъносидан», ҳаминту эса, «қиздирдим» маъносини касб этади. Қизиги шундаки, бу илоҳий калима «Тарихи анбиё ва ҳукамо» асарида мутлақо тўғри қўлланилган. Эндиликда, Алишер Навоийнинг 20 жилдлик тўлиқ асарлари чоп этилаётган даврда қуйидаги таклифларимиз инobatта олинади деб ўйлаймиз. Зеро, мақсадимиз, аллома шоиримизнинг ҳар бир

жумласини ўқувчиларимизга саҳиҳ матни билан етказишдан иборат: 1. «Арбаин ҳадис» китобидаги қирқ ҳадис араб тилида ва унинг ўзбек тилидаги таржима матнлари билан нашр қилиниши лозим. Шунда ўқувчиларимиз ҳадислардек фасиҳ сўз дурдоналарини ҳар икки тилда ёд олиш имконига эга бўлар эдилар. 2. Алишер Навоийнинг «Арбаин ҳадис» асаридан кўзда тутган мақсади, асарнинг гоёвий-бадий жиҳатлари кенг ёритилиши лозим. Чунки бу асар ҳали кам ўрганилган асарлар сирасига киради. 3. Ҳар қандай жузъий нуқсон ва камчиликлардан холи ҳолда нашр этилиши лозим. Шундагина, Навоийнинг муборак руҳи шод бўлади. Зеро улуг ҳазрат

*Етса мақсуд муддао бирла,
Мени ёд этгасен дуо бирла,
Ки, Навоийга ул дуо етгай,
Булбули руҳига наво етгай, деган эдилар.*

Қуйида «Арбаин ҳадис» и таркибидаги қирқ ҳадис таржимасини илова қиламиз.

1. Орангиздан ҳеч бир кимса ўзи севган нарсани ўз биродарига раво кўрмагунча имони комил бўла олмайди.
2. Кимки Аллоҳ ризолиги учун (бирор нарсани) харжласа, манъ қилса, севса ёки нафратланса, демак унинг имони мукамал бўлади.
3. Мусулмон кишининг қўли ва тилидан бошқа мусулмонлар осойишта эканлар, демак у ҳақиқий мусулмондир.
4. Мўъмин кишида икки хислат бўлмайди: 1. Бахиллик. 2. Емон хулқлик.
5. Одам фарзанди қарийди, лекин унда икки хислат қаримайди, балки ёшаради: 1. Ҳирс. 2. Бехуда ҳаёл.
6. Кимки одамларга нисбатан ношукрлик қилар экан, Аллоҳга нисбатан ҳам ношукрлик қилган бўлади.
7. Кимки одамларга раҳм қилмас экан, Аллоҳ таоло ҳам унга раҳм қилмайди.
8. Аллоҳ зикридан ташқарида бўлган дунё ва унда нима бўлса лаънатга гирифтордир.

9. Хоҳ динор, хоҳи дирҳамга кул бўлган киши лаънатга сазовордир.
10. Доимо таҳоратли юринг, риз-рўзингиз фаровон бўлади.
11. Мўъмин киши бир тешиқдан қўлини икки марта чактирмайди.
12. Ваъда-қарз демақдир.
13. Мажлисларда эшитилган сўз амонатдир.
14. Маслаҳат қилувчи киши амонатдор кишидир.
15. Сахийлик фойда келтиради.
16. Қарз динга нисбатан нуқсондир.
17. Қаноат туганмас хазинадир.
18. Эрталабки уйқу ризқни кесади.
19. Миннат (қилиш) саховат учун офатдир.
20. Ўзгалар воситаси билан панд-ибрат олган бахтлидир.
21. Эшитган ҳар бир нарсани гапираверини кишининг гуноҳкор бўлишига кифоя қилади.
22. Ибрат олиш учун ўлим мушоҳадаси кифоя.
23. Одамларнинг яхшиси одамларга манфат келтирган кишидир.
24. Ҳақиқатда Аллоҳ юмшоқлик, очиқ кўнгилликни севади.
25. Бир-бирингизга ҳаёда-эҳсонлар қилинги. муҳаббатингиз ортади.
26. Яхшиликни чиройли юзли кишилардан кутинглар.
27. Гоҳ-гоҳ бориб туринг, суюкли бўласиз.
28. Ўз айбини тузатиш билан машғул бўлиб, ўзгалардаги айбларни қидирмайдиган кишига қандай яхши.
29. Барча бало тилдандир.
30. Жаннат оналарингиз оёқлари остидадир.
31. Бегона аёлга назар ташлаш Иблиснинг захарли ўқларидан биридир.
32. Енида кўшниси оч бўлган ўринда мўъмин киши тўқ бўла олмайди.
33. Бойлик—одамларнинг қўлидаги нарсаларга умид қилмасликдир.
34. Кишининг имони гўзал бўлиши ўзига тегишли бўлмаган нарсаларни тарк қилишга ҳам боглиқ.
35. Курашда ғолиб келган кучли эмас, балки ғазаб пайтида ўзини боса олган кучлидир.
36. Мол-дунёси кўп бўлган киши бой эмас, ҳақиқий бой кўзи (нафси) тўқ бўлган кишидир.
37. Эҳтиёткорлик—бадгумонликдир (ъъни, ҳар бир иш юзасидан тахминнаки хулоса чиқариш, ёмон фикрларга бориш, гумонсирашдан ўзни эҳтиёт қилиш).
38. Илмда бахиллик қилиш ярамайди.
39. Ҳар бир айтилган яхши сўз садақа ҳисобига ўтади.
40. Кўп кулиш қалбларни ўлдирди.

Қобилжон АҲАТОВ,
Оллоберди МАҲМУДОВ.

Буюк аллома бобокалонларимиз Абдураҳмон Жомий ва Мир Алишер Навоийлар қадим-қадимдан қондош, жондош ўзбек ва тожик халқларининг, адабиётларининг дўстлиги байроғини XV асрдан банд кўтарган эдилар.

Бири-бирига устоз, бири-бирига шогирд ўзбек ва тожик ижодкорлари, зиёлилари эндиликда қўлни-қўлга бериб, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Синолар ва Алишер Навоий, Абдураҳмон Жомий, С. Айний ва Ҳамзалар куйлаган дўстлик ва биродарлик анъаналарини давом эттириб келмоқдалар. Биз бу ўринда Алишер Навоийнинг «Ҳожа Файли девон ва Ҳожа Абдулло Марварид Бойқаро вазирларига» номли форсча бир мактуб тарихини баён қилмоқчимиз. Алишер Навоийнинг ижтимоий-сиёсий характердаги ушбу номаси Садриддин Айний томонидан тузилган ва 1926 йилда тожик тилида Москвада нашр этирилган «Намунаи адабиёти тожик» — «Тожик адабиётидан намуна» антологиясида келтирилган. Алишер Навоий инсонийлик, ватанпарварлик ғоялари билан сўғорилган бу мактубни вазирлик мансабидан четлашгач, ўзидан кейингиларга ва ўзининг қўлида тарбия топган шоирларга атаб ёзган. Сажъ билан битилган буюк шоирнинг бу форсий мактуби ҳамон ўз қимматини йўқотган эмас. Алишер Навоийнинг бу ибратомуз номаси халқларимизга, ўқувчиларга бир пандома сифатида хизмат қилади. Улуғ Навоийнинг тарихий мактуби ўзбек тилида шундай янграйди:

«Азиз биродар ва дилбанд фарзандларга муштоқона саломдан сўнг маълум бўлсинки, инсон ман-

саб ва катталikka мойилдир, нафс тийилмайди ва онг ўша мақсадга эришиш билан банд бўлади. Мансаб ғафлатни кучайтиради, илтифот эсни йўқотадиган шароб. Бундай кишида ҳалойиқнинг иши кўп бўлади, лекин бу кишининг ҳушёр бўлиши қийин. Агар баъзан, ақл мадад қилиб, ўзига келса ҳам, ҳалиги шароб кайфи уни ўз ҳолига қўймайди, кайфда эса фалақнинг ўч олувчанлиги ва ғафдорлиги, мулк яратувчининг адолатли ҳоким эканлиги қандай қилиб унинг хотирасига келсин. Қудрат ва мансабнинг бақоси ва унинг даврининг вафоси йўқ. Дўстлар унинг расвогарчиликларидан шарманда, душманлар эса унинг қабиҳ ишларидан қилурлар ханда. Танишларнинг ул номъкулчиликларидан боши ҳам ва хафа, бегоналар эса, ул телбаликдан таажжуб ва ҳайронда. Шундай экан, соғлом нафс ва тўғри ақл ўзини ҳалигидай мастлар билан беҳуш қилмаслиги, худбинлик ва худпарастликка берилмаслиги ҳамда мазлумлар дардига дармон бўлиши зарур. Шу ҳолатнинг барчаси бу нодон фақирнинг бошидан ўтган ва буларнинг ҳеч биридан баҳраманд ҳамда огоҳ бўлган эмас. Ҳозирда барча камчиликларни англаган билан фойдаси йўқ. Чунки фалак уларнинг ҳаммасини йиғиштириб кетди. На пушаймон қилиб оҳ чекишдан фойда бору, на ҳасрат чекиб ёш тўкишдан. Байт:

*То тавонистам, надонистам чи шуд,
Чу бидонистам, натовонистам чи суд.*

Яъни:

*Кўлимдан келганда билмасдим, не бўлганим,
Билгач, кўлимдан келмади, энди не фойда!*

Сизларга ҳазрати ҳақ субҳонаҳу таолло бу давлат ва мартабани қарам қилиб, подшоҳга яқин бўлиш саодатини иноят қилган экан, илтимос шуки, ўзини ғурур ва ғафлатга йўлатмасалар ва у дунё охираат ўқинчига қолмасалар, ожизларга, қўл остидагиларга шафқату меҳр кўрсатсалар ва мазлумлар ишини марҳамату яхши сўз билан битирсалар, кўпол сўзлар билан дилриш (кўнгил яраси) дарвешлар юрагини тирнамасалар ва ширин сўзлар билан дарвешлар юрагидаги жароҳатга малҳам бўлсалар, ҳар ишда самимийлик, шукроналикни одат қилсалар ва қилмишларига яраша жазо олишни, қиёматда шармисор бўлишни ўйласалар, давлат, раият ва сипоҳ тузуқлигининг гарови бўлган тўғри сўзни кўрқмасдан гапирсалар. Ёмон кирдикорлардан инсон нималарга йўлиқшини унутмасалар ва ўзларини, худо кўрсатмасин, ғурури шароб билан масту беҳуш қилмасалар. Дунё моли учун бир-бирлари билан олишмасалар, нафс қийналганда сабр ва чидам паноҳига қочсалар: подшоҳ манфаати амалга ошмагунча ўз манфаатларини ўйламасалар, оллоҳнинг буюрганини қилиш керак бўлганда подшоҳ манфаати учун иш қилмасалар, мулоимлик ва ҳиммат билан арз қилиб, парвардигорнинг ёрдами билан ул ишдан қутилсалар, катталарни улуғлаб, ҳурмат қилсалар.

Вассалому аломон иттабаъ — ал худо!
(Тўғри йўлдан боровчиларга худонинг ўзи мадакор бўлсин.)

Форсчадан доцент
Мажид ҲАСАНИЙ ўғирди.

ҲАЗРАТНИНГ ФОРСИЙ МАКТУБИ

1. Рассом ўз мухлиси нигоҳида

Олмос—оламга машҳур қишлоқ. Қўшни Тошқўрғон қишлоғидан ҳар кун тонгда бўйчан, озғингина бир йигит велосипедни гижирлатиб Олмосга — ишонасига йўл олади. Асфальт йўл бўйлаб шувиллаб ўтиб кетаётган турли енгил машина эгалари унга табассум ҳада этиб, «Салом!» дегандай бош ирғаб кўйишади. Велосипедчи эса бундай эҳтиром ва эътиборни сезмайди ҳам. У чуқур туйғулар оғушида табиат кўйиндан нур қидириб олган интилади. Қаердаки «йилт» этган соҳира нурни илғаб қолса, дарҳол тўхтаб қалам ва қоғозни ишга солади. Нотекис чизиқлар тўлғана-тўлғана ажойиб манзараларга айланади. Самижон эса яна «велигини» гижирлатиб, мамнун йўлга тушади.

Лирикадан некиниб мусаввир Сами-

«қариган» чоғида, 1988 йили Наманган педагогика институтининг география факультети сиртки бўлимига ўқишга кирди.

У 6 фарзанд — 4 ўғил, 2 қизнинг отаси. 1985 йили Чуст шаҳрида, 1986 йили Тошкентдаги «Илҳом» клубида шахсий кўргазмаси бўлиб ўтди. 1986 ва 1987 йиллар Ўзбекистон телевиденияси биринчи программаси орқали унинг ижоди ҳақида ярим соатдан икки мартаба кўрсатув берилди. Тамом-вассалом!

Аммо на бу факт, на бу рақамлар Самижон Аҳмад Валининг саховатли қалби, мислсиз истеъдоди, она табиатга бўлган буюк муҳаббатини акс эттиришга қодир эмас. «Нега фақат табиатни чизасан! Негани унга инсонни киритмайсан!» деган саволга бир гал: «Табиатнинг ўзи тоза нарсаси», деса, иккинчи гал: «Табиатнинг ҳадемай табиатлиги қолмайди, шунинг учун уни келажак авлодларга қолдириш керак» дейди. Бу—унинг фалсафаси. Бу фалсафанинг ранг-тасвирдаги ифодасидир.

Самижонни биров «дарвиш», биров «демона», биров «афанди», биров «машраб», бошқа биров эса «тилла йигит» дейди. Барчаси тўғри. Мен уни «халқ академиги» деган бўлардим. Чунки унда дарвишнинг ҳурлиги, девонанинг эркинлиги, афандининг заковати, Машрабнинг илоҳий нусратлиги,

Уч-тўрт киши бўлиб ишни бажардик. Биринчи жиддий ишим шу эди.

Эсимда 2-синфда ўқиётганимда домламыз доскага юлдузчанинг расмини чизди ва «Уни ким тўғри чизиб беради» деди. Менинг ҳаммадан ҳам ўхшатиб чизганимни кўриб мактаганди.

1976 йили Олмосдаги пионерлар уйига келгач, росмана расм чизишга қаттиқ киришдим. Энг севган мавзуим табиат, унинг турфа гўзаллигини юракдан ҳис қилиб асарлар яратиш. Гоҳ табиатга қараб юрагим ачиб кетади: у одамлар томонидан пайхон қилинмоқда. Шунда мен энди ҳеч бўлмаса уни ёшларга, келажак авлодларга суратини асраб қолиш керак, деган ўйда мўйқаламга ёпишаман. Кейин табиат ҳамиша гўзал ва айбсиз. Мўъжизани қаранг, бир донна буғдойдан 40, 50, 60 та дони бўлган бошоқ етилади. Менга эса нега одамларни чизмайси, — деб таъна қилишади. Ахир ҳар ким ҳам юраги буюрганини, меҳр кўйган нарсаларини чизади-да. Қолаверса, биз инсонлар ҳам қудратли табиатнинг бир заррасимиз, холос.

Самижон Аҳмад Вали фалсафасидан

Устозим: қизиқиш ва машқ.

Оғайним: одоб ва самимийлик.

Суянчигим: оқил ва яхши одамлар.

Бойлигим: меҳнатга яроғлилим.

қирилиб битмайлик.

Ҳайрон бўлманг, бу савол-жавоблар нимага керак экан деб. Булар каллани қовоққа айлантириш учун.

Устахона деворидаги ёзувлар

Авалло хуш келибсиз, азиз одам! Ков-ков касалингиз бўлса, нарсаларни сира тортинмай титкилайверинг. Бу ерда айнан сизбоп (безбоп) сўз учраса, хафа бўлманг.

Э, худо, бу ерга чекмаса ўлиб қоладиган, чекворса сўкиб бўлмайдиган аросатдаги бандангни юборма.

Чекувчи! Кўчадаги ҳожатхона йўлининг у томонида, сўнг тўғрига ва ўннга кетаверасиз.

Ўзимни ўзимга мақтовда илиниб қолсангиз мақтовнинг тескарисини эшитасиз.

Дўзахга ношукрлик орқасидан борилади.

Ҳеч кимнинг қорни шу давргача насиҳатдан тўйган эмас, бундан кейин ҳам тўймайди. Ўз билганидан қолма.

Меҳмон аввал олтинга, кейин кумушга, сўнгра темирга ўхшайди.

3. Журналист ўйлари

Очиғи, Олмосга келгунча Самижоннинг таланти-ю, унинг мўйқаламининг сеҳрли кучи ҳақида унчалик тасаввурга эга эмас эдим. Қайсидир бир даҳонинг «Талантлар қишлоқда туғилиб, шаҳарда ўладилар» дегани эсимга тушиб, бу она қишлоғида унга садоқат

ТАБИАТНИНГ ТОЛМАС КЎЙЧИСИ ҲАҚИДА УЧ ФИКР

жон Аҳмад Вали ҳусусида расмий факт ва рақамлар тилида ҳам гаплашиш мумкин. У 1947 йилнинг 15 декабрида Наманган вилоятининг Чуст туманидаги Тошқўрғон қишлоғида деҳқон оиласида туғилган. Бобокалони хушхат олим бўлгани учун Худоёрхон саройида Мирзо бўлиб хизмат қилгани ҳали-ҳали одамлар тилида дoston. Кўпчилик шунинг учун уни бобосига тортган дейишади.

Самижон 1965 йили 11 йиллик мактабни битиргач, Тўрақўрғон шаҳридаги I йиллик бошланғич ўқитувчилар курсини хатм қилди. Шу-шу ўқитувчи.

Одатда, шоирлар «мен ёшлигимдан шеър ёдлаш ва ёзишни яхши кўрадим» дейди. Бизнинг қахрамон эса шеърга ҳам, расмга ҳам кечроқ қизиққан. 1967 йили Калуга шаҳрида ҳарбий хизматда юрган пайтида печкага ўт ёқиш учун ўтин қидириб ҳарбий қисм оқборхонасига кириб қолади. Қараса, бочка-бочка мойбўёқлар ётганмиш. Бир бочканинг устида чўтка ҳам турган экан. Самижон уни олиб мойбўёққа тикиди-да, бочкага чизади. Шунда ёнидаги оқборчи «бачканалик қилма» деб қойиб беради.

— Негадир бочкага чизган биринчи чизгим ўзимга ёқиб қолди. Чиқиб кетаётиб, маҳллэ бўлиб қайрилиб қарадим, — дейди Самижон.

Эртасига мойбўёқдан олиб чиқиб, бир картонга кўз ўнгида турган манзарани чизди. Агар Архимед ҳозир бўлганда «Эврика!» деб бақирган бўларди. Чунки биринчи уринишдаёқ «асар» туғилган эди. Шу-шу бўлдию, Самижон мойбўёққа ёпишиб олди. Тўғри, у қаламни ҳам, акварелни ҳам, гуашь, темпера, кўмирни ҳам ишга солди, аммо кейинроқ.

Хизматдан қайтгач, Олмос пионерлар уйида тасвирий санъат тўғраги раҳбари ва жамоа ҳўжалигида безатувчи рассом бўлиб иш бошлади. Ҳозир ҳам касб-кори шу. Ёлгон бўлмасин,

султон йигитларнинг жўмардлиги, Ризамат ота, Боқий домла, устод Ражабий каби академикларнинг теран билим ва идроки жамулжам. Бу сифатларнинг барига унинг мўйқаламидан чиққан умрибоқий, мангу боқира манзаралар гувоҳ. Марҳамат, томоша қилинг!

Сотимхон ҲОЖИ,
санъатшунослик номзоди.

2. Самижон ўзи ҳақида...

Болаликда ким расм чизмаган дейсиз, Уқувчилик даврида чизардим, ахир киши ўқимаса унда ҳиссиёт ҳам туғилмайди-да! Лекин у чизмаларни кўриб ҳеч ким яхши демаган... Ҳарбий хизматдалигимдаги мусаввирликка қизиқшим ортганини юқорида Сотимхон акам айтдилар. Армияда чизган қораламаларимни ўзим яхши кўрган одамларга юбориб турардим. Ушанда биргина қора бўёқда 60 хил ранг чизиш мумкинлигини англаб етдим, мен эса 30 тасини зўрға чиқара олардим.

Бир кунни ҳарбий қисм командири мени қақриб қолди.

«Бир объектни топширмоқчимиз, чизишга қарашвор» деди. Лекин бу иш менга умрида этик тикмаган одамга этик тикиб бер, дейиш билан тенг эди.

Умр кушандаси: ҳаётнинг арзимас, лекин зарур ташвишлари.

Вақт кушандаси: хира, нодон, бемаза «меҳмон».

Олий аҳмоқлик: аҳмоқ билан муштлашиш.

Ким ва нима сени барвақт ҳалок қилади: бемаъни одам ва бемаъни иш. Мен яхши кўрган вақт: танҳо чой ичиш.

Қаттиқ кўрқаман: одамлар номини нохуш эслашларидан.

Хотиржамлигим боиси: пешонада ёзилганини албатта кўраман.

«Иссиғи» йўқ ишда кўлингни совуқ уриб кетади.

Одамга увол кетадиган ишни орқага суравер.

Мен севган китобий дўстларим Остап Бендер ва Швейк.

Ҳаёт уммонида фарқ бўлмаслик учун гоҳо ёлгон ишлатаман.

Бу ерда «Бу ер қаер?» деган аҳмоқона савол гоҳо берилиб турилади.

Доимо кимсасиз оролда бўлсанг ва у ерга фақат қоғоз, китоб, мусиқа олиб кетсанг.

Лоқайдлик давримиз одамларининг улкан касаллигидир.

Диним — ислом. Чунки у илҳом манбаи.

Худо ва инсон фаолияти ҳақида ўйлаб қолсан: Худо борлиқни яратди, инсон уни тугатади.

«Қайта қуриш»да «чирик толлар» аямай кўчириб ташланса.

Доимий ташвишим: тур сифатида

билан бир умр ижод қилиб келаётган рассом ҳақида яна қандай ўйлашни билмасдим. Шунинг учун у билан учрашаману, ишлари, ижоди, расмлари ҳақида суҳбатлашгач, тез қайтаман деб ўйлагандим. Лекин бу соддадил, ўзига хос дунёқарашга эга бўлган йигит билан кўришгач, унинг устахонасидаги расмларни кузатгач, гўё Эрмитажга кириб қолгандек, Олмосдан кетолмай қолдим. Икки кун Самижон билан мулоқотда бўлдим. Унинг 9 мингга яқин чизмалари бор экан. Мусаввир мўйқаламига илҳом берган Чуст, Олмос, Тошқўрғон қишлоқларининг бетакрор манзараларидан, Сорсончап қирлари, Тяньшан тоғининг туя ўрқачидек Қурама тизмалари, Фово тоғлари акс этган манзаралардан ҳайратга тушдим. Шунда Самижоннинг гўзал табиатнинг чанқоқ ошиғи, толмас куйчиси эканлигига, ўзига хос мўйқалам соҳиблигига яна бир бор ишонч ҳосил қилдим.

Самижон чизган ҳар бир суратнинг ўз тарихи бор экан. У сизга булар ҳақида истаганингизча гапириб бериши мумкин. Қўйида шундай ҳикоялардан бири билан танишасиз.

«Келинчактош дараси»
сурати тарихи

Айтишларича, бир йигит бир кизни қаттиқ яхши кўраркан. Аммо қизга буни айтолмас экан. Лекин қиз ҳам йигитнинг кўнгли борлигини чалароқ бўлса-да, биларкан. Йигит индамагач, қиз кутакута турмушга чиқиб кетибди. Ахир бечора қиз қанча кутсин?!

Орадан бир-бир ярим йил вақт ўтгач, қиз кўнглига шунақа гап келибди: «Мени бир йигит яхши кўргану, лекин у менга, мен эса унга бирор гап айтолмаганман-а». Бу кўнглидаги ғулгула кундан-кун уни баттар исқанжага олибди. Охири ундан-бундан йигит ҳақида суриштирибди. Сўраб билса, йигит узокдан кўзга ташланиб турган тоғ томонга қараб кетганча қайтиб келмаган экан. Қиз юрагидаги ғулгула баттар кучайибди. Охири у «Бу дунёда менга ҳеч ким меҳру оқибат кўрсатмади, лекин ўша йигит менга меҳр қўйган эди, қани менга меҳр қўйган у йигит кетган томонга борай-чи» деб йўлга тушибди. Кичик-кичик тоғлардан ошиб «Оқ тоғ» яқинига етиб борибди. Баланд тоғ тепасида текислик бўлиб, бу ер денгиз сатҳидан тўрт-беш чақирим баланд экан. У текисликда роса сарсон кезибди, бироқ йигитни тополмабди. Қиз кезиб-кезиб охири бир тик дарага дуч келибди. Дарадан пастга қараса, парчаланган, титилиб кетган уст-бошга кўзи тушибди. Унинг кўнгли сезибдики, у йигит шу жойларда роса дарбадар кеза-кеза ваҳший ҳайвонларга ем бўлган экан. «Мени яхши кўриб бу йўлда у ўзини ҳалок қилибдики, мен ҳам шу йўлдан бораман» деб қиз ҳам дарадан ўзини пастга ташлабди. Шунда Худо ундаги жасоратни кўриб, пастга тушгунча кизни тошга айлантириб қўйибди. Қиз гавдасини пастга — йигит ётган ерга хиёл эгганча ҳамон тош бўлиб тураркан...

«Келинчактош дараси» сурати баҳона Куприн ҳикояларига ўхшаб кетадиган ушбу воқеани менга Самижон айтиб берди. Шунда унинг юрагида ҳам бу ошиқ-маъшуқаларнинг тимсолини мўйқалам ёрдамида ифодалагандек, қалбида гўзалликка интилиш, дили эзгуликка тўла, ҳали халқига мўйқалам орқали айтадиган гаплари кўпчилигини яна бир бор ҳис қилдим.

Самижон Аҳмад Валининг «Бугдойзорда», «Куз ҳақида қўшиқ», «Ғово қишлоғининг эски кўчаси», «Дала оҳанглари», «Баҳор насими», «Болалигим кўчаси», «Алла», «Чаканда», «Еввойи жийда», «Қўшиқнинг туғилиши», «Аср садоси» каби асарлари ҳам ҳали кўпчилик ўқимаган сеҳрли китоблар десак муболаға бўлмас. Уларни ўқиш учун эса Олмосга — мусаввир устахонасига бориш керак!

Олмосдан қайтарканман, бу самимий, оқкўнгли, оламжаҳон ишларни қилиб қўйган бўлса-да, улардан мағрурланишни билмайдиган, аммо шарҳдаги ҳар қандай буюк рассом билан беллаша оладиган иқтидор эгаси дунёда борлигидан хурсанд бўлдим. Самижон вақти келиб Ўзбекистон тасвирий санъати осмонида ёруғ бир юлдуз бўлиб қолар. Чунки у чизган ва тақдирини кутаётган минглаб асарлар она Ўзбекистон тавсифи ҳали тилга киргай, ўшанда биз ожиз бандаларнинг тафаккуру-шууримизни, ақлу-заковатимизни хўб ва кўп ёритгай.

Адҳам ДАМИНОВ,
«Ёш куч» махсус муҳбири.

Мусаввир Самижон Аҳмадвалиевнинг асарларидан намуналар муқованинг 2 ва 3-саҳифаларида берилган.

ХАЗОН БЎЛГАН ЧИННИГУЛ

(Бадиа)

Сен куйлашни севардинг. Байрам кечаларида, шундай жўшиб куйлардингки, бутун тингловчилар сел бўлиб тингларди. Бироқ, сен куйлаётган бу қўшиқлар фақат мен учун янграрди. Буни мену сен билардинг, холос...

Айниқса, янги йил оқшоми айтган қўшиғинг ҳеч ёдимдан чиқмайди... Қўшиқдан сўнг менга қип-қизил чиннигуллар тақдим этдинг. Синфдош қизларимиз бирига сирли им қоқишди...

Ўшанда адабиёт ўқитувчимиз йиғлагани ҳали-ҳали кўз олдидан кетмайди... Энди билсам, унга ўшанда жуда-жуда қийин бўлган экан. Қўшиғинг, қўшиқдан сўнг ўзингни тутишинг уни жуда эзиб юборган экан. Ўттиз ёшли қиз боланинг кўз ёши жуда оғир бўларкан...

Мен ҳам сендай қўшиқ куйлагим келарди, аммо, менда қўшиқ айтишга истеъдод йўқ эди... Шундай бўлса-да, мен куйлардим... овозсиз, қалбимда... Буни фақат сен тинглашга қодир эдинг, сен... Мен сендан атиги бир парта олдинда ўтирардим. Ортимда сенинг оташдай куйдирувчи нигоҳингни, нафасингни туяр эдим...

Биз бошқалардек хат ёзишмадик, тонгга қадар суҳбат қурмадик... Ух... ўшанда хат ёзсам, «Сенсиз яшолмайман!» десам ўлармидим!..

Энди кеч... жуда кеч...

Қизиқ, энди билсам, бир-биримиз билан тузукроқ гаплашмаган ҳам эканмиз...

Фақат ўша қип-қизил чиннигуллар тақдим этганимда: «Сен ажойибсан...» дегандинг, холос...

Ундан ортиқ бирор сўз демадинг...

Ҳарбийга кетар пайтингда ҳам қўйнимда сенга аталган қип-қизил чиннигуллар билан дарахтлар ортига беркиниб турдим. Сен отонанг, қариндош-уруғлар билан хайрлашясану, атрофга жавдирайсан. Билиб турибман — одамлар орасидан мени қидиряпсан. Сендан ўн қадам нарида дарахт панасида мен турувдим. Қўлимда сенга аталган қип-қизил чиннигуллар...

Поезд кетди...

У билан сен ҳам кетдинг... Қайтиб келмас бўлиб кетдинг... Мангу «афғон» бўлиб кетдинг... Қалбимга бир умр армон бўлиб кетдинг...

Энди алам қилади. Нега ўшанда сенга кўнглимни ёрмадим?! Сен нега индамадинг?! Нега бошқалардек хат ёзишмадик?! Нега бошқалардек учрашувга чиқмадик?! Ахир бир-биримизни севардик-ку?! Нега сен кетаётганимда бўйнингга осилиб олмадим?! Нега сенга аталган қип-қизил чиннигулларни сенга эмас, сен кетган поезд ортидан сочдим?!

Нега?! Нега?! Нега?!

...Бугун янги йил оқшомида кенжа уканг қўшиқ айтди. Овози сеникига жуда ўхшайди... Кейин... кейин у қўлидаги гулларни мен раҳбарлик қиладиган синфда ўқувчи Василага тақдим этди. Синфдош қизлари бир-бирига сирли им қоқишди. Мен... мен эса йиғладим... Укангнинг қўшиғи, қўшиқдан сўнг ўзини тутиши мени эзиб юборди...

Ўттиз ёшли қиз боланинг кўз ёшлари жуда... жуда-жуда оғир бўлар экан...

Мунаввар ҲАЙИТБОЕВА,
Сирдарё вилояти.

«Тарбия соати» қандай ўтилиши керак?

Ойномамизнинг ўтган йилги 10-сонида мактаблардаги тарбия дарслари хусусида сизларни баҳсга чорлаган эдик. Шундан буён кўплаб мактублар олдик. Уларда кўплаб фикрлар, мулоҳазалар, таклифлар ўртага ташланган. Ўзбекининг бир гапи бор: бирники мингга, мингники туманга дегандек ушбу фикр-мулоҳазалар ҳам сизга маъқул келар ёки сизни ўйлатар ва «Еш куч»да сўз айтишга чорлар. Агар шундай бўлса, марҳамат, баҳсимизга қўшилинг.

Тарбиячи кўпни кўрган бўлиши лозим

Мен аввало бугунги кун тарбиячи шахсига тўхталмоқчиман. Узим 17 ёшимда Низомий номли Тошкент Давлат педагогика олийгоҳининг филология куллиётига ўқишга кириб, уни 21 ёшимда битирдим. Энди ёш мутахассис сифатида ўқувчиларга инсонийлик тарбиясини бермоғим лозим. Очиги, мен тарбия беришга тўла ҳақли эмасман. Чунки ҳазрат Жомий айтганларидек:

Кимки, олмас экан ҳаётдан таълим,
Унга ўргатолмас ҳеч бир муаллим.

Ахир мен 21 ёшимда нимани кўрдим? Айтишга арзиғулик ҳеч нарсани. Лекин болаларга тарбия беришим зарур. Бу мантқиққа зид-ку! Менинг таклифим, мактабда алоҳида тарбиячи муаллими бўлиши керак. Бу вазифага ёши 40 дан ошган ўқитувчигина муносиб. Бу муаллимлар фақатгина тарбия соатлари ўтиш билан шуғулланса, ҳар дарсда ҳаёт ҳақида ўқувчилар билан суҳбат олиб борса, шундагина бу дарслар ўқувчилар учун тарбия мактаби бўлади.

Иккинчи таклифим, мактабда диний тарбия йўлга қўйилса. Мен ҳам диний тарбия олганим йўқ, лекин йиллар давомида бошқаларга қўшилиб динни ёмонладим. Кейинги пайтларда жаридаларда, айниқса, «Фан ва турмуш»да «Муҳаммад Пайгамбарнинг ҳадислари»ни ўқиб, унинг ҳар қандай тарбиячидан буюк, ягона зот эканлигига қойил қоляпман. Мен динни тарғиб этмоқчи эмасман, лекин пайгамбарнинг ҳар бир ҳадисларидан олам-олам баҳра оляпман. Ҳар бир ҳадис бир олам, инсон ҳаётининг ипидан игнасиғача ўз ичига олган. Мақсадимиз ҳақиқий инсонни тарбиялаш экан, биз қандай воситалар орқали бўлмасин ҳар бир шогирдимизни «Инсон» номига лойиқ қилиб вояга етказишимиз шарт. Иложи бўлса тарбиявий соатларда дин аҳллари билан бирини олиб келиб дарс ўтилса, нагижаси дарсдан кейиноқ билинишига имоним комил. Менимча, бу издан чиқаётган тарбияни тутиб қолишининг сўнги воситасидир. Ўқувчиларни тарбиялашга ота-оналарнинг вақти йўқ, улар ҳам азоб-уқубат билан «Тирикчилик» денгизидеда чўкмаслик пайида. Тарбиячи эканмиз, шу касбимизга содиқ қолайлик!

Нодир РАҲМОНОВ,
Фаргона вилояти Бувайда туманидаги
1-ўрта мактабнинг
она тили ва адабиёти
ўқитувчиси.

Мен «тарбия соати»ни қандай ўтаман

Мен ҳамкасбларим билан тарбия соатлари ҳақида кўп фикрлашаман. Кўплар унда дарс қолдирган ва «2» баҳо олган ўқувчилар муҳокама қилинса бўлди-да, дейишса, баъзилари мавзунинг синф журналига ёзишу ўқувчилар саволига жавоб бериш бўлса бас-да, деб баҳолашяпти. Менимча, бу фикрлар нотўғри. Шахсан мен тарбиявий ишни режалаштирганда йил давомида синфда ўтказилган тарбия соатлари мавзусини ҳам танлаб ёзаман. Улар ўқувчиларга маданий хулқ-атвор малакасини, меҳнатда уюшқоқлиликни, гўзалликни ҳис этишни, дўстликни улуғлашни, одобли ва ахлоқли бўлишни ўргатади. Ўқув йили бошида бу дарс мавзуларини ўқувчилар ҳукмига ҳавола этаман ва улар ўзлари ёқтирган мавзулардан танлашади, сўнг уларни ўтиш вақтлари белгиланиб, болаларга бу дарсларга тайёрланиб бориш вазифалари юклатилади. Мен тарбиявий соатларни ҳаммаша ўқувчиларнинг фаол иштирокида олиб бораман. Дарсда ҳамма ўз фикрлари билан қатнашади, мавзу олган ўқувчи бошқарувчи вазифасини бажаради, ўроқларининг фикрларини тинглайди. Ўқитувчи эса бошқарувчи ўқувчининг тайёргарлигига, қўшимча дарсликлар танлашига олдиндан ёрдам беради ва дарсда тингловчи, ра-

батлангирувчи, умумлаштирувчи вазифасини бажаради. Бу эса ўқувчиларни кўпроқ изланишларга, мустақил фикрлашга ундайди. Тарбия соатида фақат бир мавзунинг муҳокама қилиши билан чегараланмай, унда синф фаоллари ва барча ўқувчилар ўз мавзулари билан фаол қатнашишлари керак. Ҳар бир ўқитувчи дарсни қизиқарли ўтилиши учун ҳаракат қилиши лозим. Қуйида бир соатлик тарбия соатининг режасини келтирмоқчиман.

I. Ташкилий қисм — бунда синфнинг дарсга тайёргарлиги ва навбатчи ўқувчининг ахбороти тингланади.

II. Звено бошлиқларининг ахбороти — бунда ҳар бир звено бошлиғи ўз звеносидаги ўқувчиларнинг ҳафта давомида олган «5» ва «2» баҳолари ҳақида гапириб беради (ҳар бир звено бошлиғи дафтар тугган).

III. Илғор звенони аниқлаш — звено бошлиқларининг ахборотлари асосида илғор звено аниқланади.

IV. Синф ва ўқувчиларнинг озодалиги ҳақида соғлиқком ахборот беради.

V. Ҳафта давомидаги ўқувчиларнинг интизоми ва дарсликларнинг аҳволи ҳақида синфком ахборот беради.

VI. Янгиликлар ҳақида сиёсий сектор ахбороти.

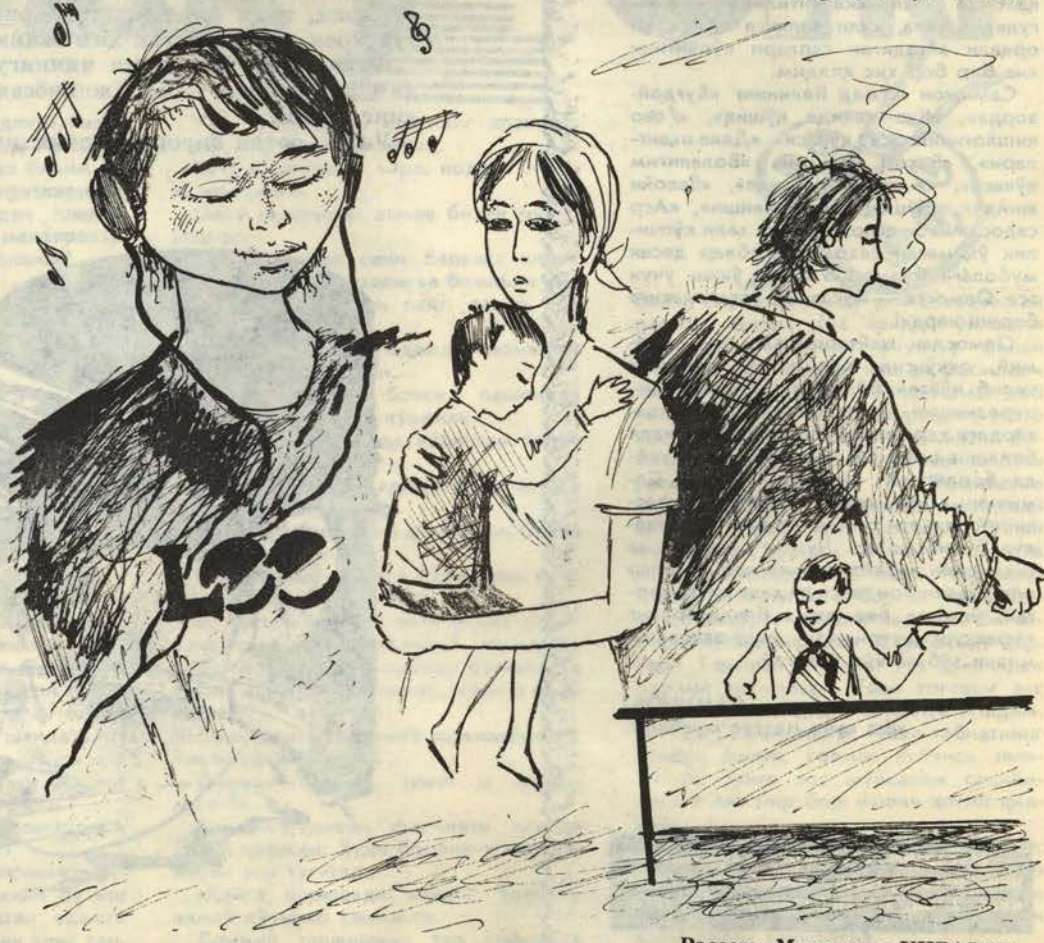
VII. Янги дарс мунозараси. Унинг мавзуси олдинги дарсда эълон қилиниб, режаси болаларга берилган бўлади. Ўқувчилар шу асосида тайёрланиб келишади, дарс конференция усулида олиб борилади. Бошқарувчи дарсни яқунлагандан сўнг ўқитувчи камчиликларни тўлдириб, дарсни умумлаштиради ва ўқувчиларни баҳолайди.

Дарслар мавзуга қараб саҳна усулида, шеърхонлик ёки қўшиқ ва рақслар билан боғлаб олиб борилиши мумкин.

VIII. Ваъзи мавзулар учун ўқувчилар томонидан тайёрланган альбомлар конкурсини ўтказиш.

IX. Уйга топшириқ бериш-келгуси дарс мавзуси эълон қилинади ва болаларга унинг режаси берилади.

Л. ХАЛИЛОВА,
Ўзбекистон ноҳиясидаги 4-мактабнинг
йўриқчи муаллимаси.

Рассом: Муроджон УНГАРОВ

Менимча...

Менимча, «тарбия соати» маълум бир соатда турли фанлардан билим беришга ҳам, паст баҳо олганларни, дарс қолдирганларни қўйишга ҳам мослаштирилиши керак эмас, балки унда ўқувчиларга одамийлик, меҳр-муҳаббат, келажак ҳаётларидан сабоқ берилиши, уларни самимий баҳсга чорлаши лозим.

Тарбия соатлари бошланғич синфларда алоҳида дарс сифатида ўтилиши ва ўқувчиларга энг аввал Ватанга, муқаддас заминга муҳаббат руҳини сингдирмоқ ва улардаги ўзаро ҳурматни, ўзидан катталарга салом бериш ҳамда бошқа одоб фазилатларини шартли одатга айлангирмоқ лозим. Бора-бора бу мавзулар кенгайтирилиб қиз бола ибоси, йигитлик ғуруридан сабоқ берилса айни муддао бўлади. Тарбиянинг энг юқори босқичи, яъни битирувчи синфларда ўғил ва қизларга алоҳида тарбия соати ўтилиб, бу машғулотларни ҳам соф қалб эгалари, ҳам тажрибали муаллимлар олиб боришлари керак. Чунки бу пайтда йигит-қизлар ўзлари истаманган майлларга эрк бера бошлайдилар, ишқ-муҳаббат қалбларига қўл сола бошлайди. Шунинг учун йигит-қизларга ишқ-муҳаббат, садоқат, жинсий тарбия борасида ҳам алоҳида тарбия зарур, шунда энгилтаклик оқибатида келиб чиқадиган кўп-лаб фожиаларнинг олдини олган бўламиз.

Мархабо СОБИРОВА,

ТошДД IV курс толибаси.

Тарбия дарслари ўрта мактабларда биринчи синфдан то 11-синфгача ўтилса! Билмайман, бошқа мактабларда бу дарс ўтиладими ёки йўқми, лекин бизда бундай дарс йўқ. Зеро, тарбия мактаб ёшидаги болага кўпроқ таъсир этади. Бунинг натижасида ўқувчи келажакда ҳеч қоқилмай яшаса керак, деб ўйлайман.

Ҳамид КИМСАНОВ,

Анджон вилояти

Қўрғонтепа ноҳиясидаги

13-мактабнинг 10-синф ўқувчиси.

Миноралар нега қурилади?

Минора сўзи асли арабча бўлиб, баланд иншоот деганидир. Миноралар қадимдан асосан мачит ва мадрасалар ёнида ёки уларга туташ қилиб қурилган. Муаззин унга чиқиб азон айтиб намозхонларни намозга чақиради. Миноралардан соқчихона сифатида ҳам фойдаланилган. Баъзи миноралар шаҳар чиройига кўрк ва салобат бериш учун ҳамда уни қурдирган шахснинг куч-қудратини намойиш қилиш мақсадида ҳам бунёд этилган.

Денгиз соҳилларида кемаларнинг адашмай портга келишларига хизмат қиладиган (маёқ), ойнаи жаҳон ва бошқа мақсадларга хизмат қиладиган миноралар ҳам бўлади. Бундай минораларнинг юқорисига унинг ичидаги айлана зина орқали чиқилади. Ўрта Осиёда қурилган миноралар асосан доира шаклида, Туркия ва Ҳиндистонда қу-

Ҳазил саволлар

1. Болаларга қачон ойнаи жаҳонни кўриш ман этилади? (Электр токи бўлмаганда).
2. Нимани чайнаб бўлмайди? (Сувни).
3. Одоб-ахлоқ кимда кўп? (Муаллимда).
4. Кимда қизиқ гаплар бисёр? (Афандида).
5. Телевизор ўзининг қайси номини кўп эслатади? (Дилбузар).
6. Сиз тузсиз таомлар еб турасизми? (Ҳа, сумалак ва холвайтар).
7. Савдода нима соғилмайди? (Уйқу).

Сайёра ТЎРАЕВА ва Шаҳло НУЪМОНОВА
тўплаган.
Наманган.

рилганлари эса кўпинча кўп қиррали, Сурия ва Шимолий Африка мамлакатлардагиси эса тўртбурчак шаклида бўлиб, юқори томони ингичкалашиб боради. Баъзи минораларда гиштлар безакдор қилиб терилган, баъзиларининг сирти ўйма нақшлар, ранг-баранг сиркор парчинлар билан нақшланган. Самарқанд, Хива ва Бухорода юксак маҳорат билан ишланган миноралар бор.

Энди миноралар ҳақидаги ўз билимларингизни синаб кўринг.

1. Хива, Бухоро ва Самарқанддаги қандай минораларни биласиз?

2. Бухородаги Минораи Калон, яъни Катта минора ким томонидан, қайси йилда қурилган?

Уйғур халқ мақоллари

Элга қилган бир яхшилигинг етти авлодингга етар.

Ақл бошингда бўлса, бахт

қошингдадир.

Бахт келса отга минасан,

Бахт кетса эшакка кўнасан.

Боланг эрка бўлса, сен унга

ўйинчоқсан.

Емон хотин қонингни қурилар,

Емон фарзанд умрингни.

Уйқу инсонни ҳаммадан йироқ қилади.

Сувга ғарқ бўлсанг, балиққа фойда,

Хом хаёлга чўмсанг, душманга фойда.

Емоннинг дардидан ёш тўксанг,

Яхшининг кўнглига тош ботади.

Қари бўлса ҳам ёшман дейди,

Момик қўйсанг, тош-ку дейди.

Замонга боқ очик кўз билан,

У ўзгармас қуруқ сўз билан.

Б. ТУРҒУНОВ тўплаган.

ЛУҒАТ ДАФТАРИНГИЗГА

БАРДА-БАРДИ

Барда — пиво, арақ пиширилганда чиқадиган ва озуқа сифатида ишлатиладиган қуйқа, тўпон; озик-овқат саноати чиқиндилари.

Барди — узун (уч қиррали) баргининг икки чети аррасимон бўлиб ўсадиган кўп йиллик ёввойи ўсимлик қиёқ ўт.

БЕТОН-ВИДОН

Бетон — цемент, кум, шағални сувга қориб тайёрланган қурилиш материали, шу қоришмадан қуйиладиган пойдевор, девор кабилар.

Видон — суяқлик солинадиган қоқоқли идиш.

БОБ-БОП

Боб — китоб, асар, мақола ва шу кабиларнинг ҳар бир айрим қисми, бўлаги, бўлими, фасли; бора, жиҳат; давр, саҳифа.

Боп — мос келадиган, муносиб, яхши.

БОД-БОТ

Бод — шамол, ел; бўгин ва мушакларнинг яллиғланиш касаллиги, ревматизм.

Бот — орадан кўп вақт ўтмай ёки ўтказмай; тез, тез-тез.

БОРЛИҚ-БОРЛИҚ

Борлик — бор, бор бўлиш, мавжудлик; бойлик, тўқлик.

Борлиқ — мавжуд олам, дунё, бутун олам, мавжудот; ижтимоий турмуш шароитлари мажмуи; кишининг бутун вужуди, туриш-турмуши; барча, ҳамма, бутун.

БУРЖ-БУРЧ

Бурж — Қуёшнинг йиллик ҳаракат йўли бўйлаб жойлашган ўн иккита юлдузлар туркумининг мажмуи ва уларнинг ҳар бири (Ҳут, Ҳамал, Савр, Жавзо, Саратон, Асад, Сумбула, Мезон, Ақраб, Қавс, Жадй, Далв), юлдузлар тўпи, тўдаси; қалъа девори бурчагидаги минора.

Бурч — адо этилиши, бажарилиши мажбур бўлган вазифа, мажбурият, ифтихор; бурчак; чекка, чет.

Суратларда шу кунларда ўзининг 60 йиллик таваллуд тўйини нишонлаётган Самарқанд Кооператив техникуми ўқитувчи ва талабалари ҳаётдан лавҳалар акс этган.
Суратчи: Жўра БОБОРАҲМАТ

САВДО ВА ҲАЛОЛЛИК

Афғонистонда хизмат сафарига бўлган кунларимда Кобул бозорига Оллоҳберди исмли бир тижоратчи ўзбек билан танишиб қолдим. Ҳамзабонлик, қондошлик меҳри қўзғаб, у билан бир дастурхон атрофида суҳбат қуриш насиб этди. Эсини таниганидан буён тижорат билан машғул бўлган бу кекса савдогарнинг қуйидаги сўзлари айниқса хотирамда муҳрланиб қолди:

— Савдогарлик азал-азалдан бизда элчиликдек қутлуғ хизмат ҳисобланган. Тақводор улуғларимиз тижорат аҳлига фойданинг ҳалол-ҳаром бўлиши борасида кўп ҳикматларни ўқтирадиларки, у барчани меҳнати ортдан келган сарватга кўнгил боғлашга ундайди. Фириб орқали эмас, меҳнат қилиб топилган пулгина ҳалолдир.

Самарқанд Кооператив техникумига ташрифимнинг илк лаҳзаларида беихтиёр Кобулдаги ўша суҳбат ёдимга келди.

Савдо ва ҳалоллик... Рости гап, бу икки тушунчанинг ёнма-ён туриши кўпчилик ватандошларимиз лабида истеҳзоли табассум уйғотади. Ҳар куни биз билан дўконларда, савдо расталарида, умумий овқатланиш корхоналарида учрашиб, ҳожатимизни чиқарувчи савдо аҳли тайёрлайдиган Самарқанд Кооператив техникуми директори Маҳмуд ака Ҳамроев

билан суҳбатимизнинг асосий мавзуларидан бири ҳам ана шу ҳақда бўлди.

— Бозор иқтисодиёти шароитида савдо ва ҳалоллик тушунчалари бир-бирини инкор қилмайдигина эмас, балки тақозо этади. Бу шароитда ноҳалоллар инқирозга маҳкумдирлар. Зеро, ҳеч ким ўзини обрўсизлантирган кимсалар билан олди-берди қилмай қўяди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маориф ходими, Иттифоқ миқёсидаги ўрта ва махсус ўқув юртлари аълочиси Маҳмуджон ака Ҳамроевнинг сўзларини тинглар эканман, «қанийди шундай бўлса», деган гап кўнглимдан кечди.

— Фақат орзу-ният билан иш битмайди,— дэвом этди Маҳмуджон ака бунни сезгандек.— Иқтисодиётимизни, савдони, кадрлар тайёрлаш системасини бозорга мослаш керак. Малакали коммерсантлар (тожирлар), маркетингчилар (воситачилар) етиштирадиган ўқув юртлари барпо қилиш лозим бўлади. Биз ҳозир ана шу борада жиддий иш бошладик. Техникумни аста-секин коллежга айлантириш ниятидамиз. Бунни амалга ошириш учун бизда етарли имконият ҳам мавжуд.

Маҳмуд ака билан учрашган кезларимизда у жумҳуриятимизда савдо соҳасида ягона бўладиган

ана шу коллежни ташкил этиш ташвишлари билан машғул эди. Ўз соҳасини чуқур билган жонкуяр бу одамнинг режалари, ниятлари кишини беҳад қувонтирарди. Унинг ёзги таътилда корхона ва хўжаликлар билан шартнома тузиб, талабаларга ҳам тажриба, ҳам маблағ орттириш имконини яратганлиги, билим масканини ободонлаштириш, ўқув жараёнларини такомиллаштириш борасидаги ибратли ишлари кўпчиликни мамнун этмоқда.

Шу кунларда техникум талабалари ва ўқитувчилари ёқимли ташвишлар оғушидадирлар — Самарқанд Кооператив техникуми ташкил этилганига 60 йил тўлди. Ана шу муносабат билан биз жумҳуриятимиз савдо корхоналарига малакали мутахассислар тайёрлаб бераётган обрўли билим масканининг Маҳмуд Ҳамроев, Раъно Уроқова, Сарвар Шукруллаева каби барча жонкуяр ўқитувчиларини ва талабаларини чин юракдан муборакбод этамиз. Уйлаймизки, бу таълим масканининг устоз ва мураббийлари, илм толиблари савдода азалдан ота-боболаримиздан мерос бўлиб келган ҳалолликнинг барқарор бўлишига муносиб ҳисса қўшадилар.

Амирқул КАРИМОВ,
«Еш куч» махсус муҳбири.

ҚИЗЛАРЖОН №3

Сочилган сочингдек сочилса сиринг...

Бундан уч йиллар муқаддам фарангистоннинг машҳур либос усталари яна калта кийимлар (мини) урф бўлишини башорат қилгандилар. Мана, бизга етиб келди. Йигирма йиллар аввалгидек, тиззадан юқори юбкалар, елкалари кенгу бесунақай, аммо белдан пасти бир ярим қарич ҳам келмайдиган кўйлак(чалар)... Жуда оммалашишга улгурмаган бўлса ҳам, бундай «замонавий» кийим кийганларни кўрсанг, тўғриси, дилингга номатлуб сўз келади. Агар ёнингда эркак ҳамроҳинг бўлса, гўёки ўзинг ҳам... Ахир сен ҳам, қаршингдан келаётган ҳалиги «замонавий» ҳам аёл зотидан-да!

Айни балоғат остонасида турган, балоғатга етган, фақат чиройли жозибадор кўринишни истаган сингилларим мени замони ўтган, замонавийликдан ортда қолган бир нодон деб билсалар ҳам ажабмас. Чунки...

— Юқорида айтганимдек, бундан йигирма йиллар муқаддам ҳам шунақа — думи юлинган товукнинг турқини эслатадиган кийимлар кийиш одат бўлганди. Мактабнинг юқори синф ўқувчиси, кейин институт толибаси бўлди. Ҳар сафар янги кўйлак тикиб беришларидан олдин мен билан онамнинг ўртамазда жиддийгина тортишув бўлиб ўтарди. «Кўйлакнинг ени тирсагингни босиб турадиган, бўйи тиззангдан пастда бўлсин» — дердилар онам. «Нима, рўдаподай ўралашиб юрайми. Қайси дугонани кийяпти?» — дердим янги кўйлакдан кечиб қўймоққа ҳам тайёр бўлиб. «Менинг бошқалар билан ишим йўқ!» — шартта кесардилар онам. Чевар опам, азбаройи кўнгилчан, тоқирликларидан мени ҳам, онамни ҳам ортиқ ранжитмайдиган қилиб тикиб берардилар. Лекин мен ҳеч кимга кўрсатмасдан (албатта) янги кўйлакнинг ени, этагидан қайчилаб, «замонавий» бўлиб олардим. Биринчи марта калта кўйлақлар ҳақида минбардан айтилган ёмон гапни рус олимидан эшитганман.

1972 йил, Тошкентда студентларнинг республика слётида иштирок этаётгандим. Масковлик бир кекса олим билан савол-жавоб қилиб кетди. Шунда талабалардан бири у олимнинг қизлар мини кийишларига қандай муносабатда эканлигини сўради. Ушбу мавзуда очикчасига гаплашиш керак деб ўйлаганим ва жиддий ўйлаб кўришга муносиб эканлиги учун ўша олимнинг гапини асли ҳолича келтираман.

— Мини юбкалар хотин-қизлар ўртасида чиройли қоматлилари биз ўйлаганчалик кўп эмаслигини кўрсатди, — деганди у.

Балким, ёлгон гапиргандир, балким, ҳақиқатан ҳам сирли, сеҳрли кўриниши жоиз бўлган қиз боланинг, аёлни бешарм юриши жуда хунук кўринар? Лекин мен ўшанда олимнинг гапини кўпчилик тенгдошларим қатори қариллик инжиқлигига, ёшларни ташуммасликка йўйганим рост. Кейин... кейин ҳаётий воқеалар, китоблар, тақдирлар ўша гапни жуда кўп ёдимга солди.

Йиллар менга шоир Чўлпоннинг

Сочилган сочингдек сочилса сиринг,
Анор юзларингни кимга тугасан? —

сатрлари моҳиятини англашимга ёрдам берди...
Ҳамма гап шундаки, аёллар, қизларнинг таш-

қи кўринишида ҳам, ички дунёсининг намоён бўлишида ҳам маълум сир, сирли парда бўлиши атрофдагиларнинг диққатини, эътиборини кўпроқ жалб этар экан. Шунинг учун ҳам баъзи қизларнинг, аёлларнинг жамоат ўртасида ўзларининг жуда гўзал, келишимли, фикран эркин, очик-ойдин, ҳаттоки ўта билимдон эканликларини кўрсатиб, даврадошларни мафтун этмоқ ниятида қилган сазой-ҳаракатлари тескари натижа бераркан.

Халқ донолигининг рамзлари бўлмиш эртагу афсоналарни эслайлик: олис юртдаги маликаларнинг таърифи ёхуд бирон хислати ҳақида эшитиб, сеҳрли кўзгуларда намоён бўлган қизларнинг кимлигини ҳам билмай севиб қолган шаҳзодаларнинг муҳаббати нақадар қудратли қилиб тасвирланади. Нима, шоҳлар саройларида, сарой атрофида гўзал ва доно қизлар топилмасми? Ҳатто беҳисоб топиларди; лекин сирли нарсалар, кимсалардаги жозобага ҳамма тартибу қоидалар, қўрқинчу таъқиқларни енгиб интилиш одамзотга Одам Ато ва Момо Ҳаволаримиздан мерос-да!

Ҳозир ёшлар тўйдан олдин Лайлию Мажнун каби бир-бирларини бир кун кўрмасалар чидолмайдиган даражада севишсалар-да, охир-оқибатда «Мажнун» бевафолик қилса, бунга сабаб ҳам энг аввало қизнинг йигит олдида ўз сирини, сеҳрини йўқотганлигидадир.

Ривоятким, подшоҳ қирқта хотинининг ўттиз тўққизтага жавоб бериб, биттасининга қолдирмоқчи бўлибди. Лекин қайсинини? Вазирига маслаҳат солибди.

— Тунда барча хотинларининг ётоғига бир-бир кириб чиқинг, — деб маслаҳат берибди вазири. — Қайси хотинининг бошида рўмол билан ухлатган бўлса, ўшанисини қолдиринг.

Подшоҳ бу маслаҳатга биноан тунда хобгоҳларни айланса, энг кенжа хотини бошида дурра билан ухлатганмиш, фариштадай...

Рўмол ўрашнинг бошқа фазилатлари ҳам кўп. Мен ўша кенжа маликани хонининг бошқа хотинларига хаёлан қислайман: бошқаларнинг дарёдай тўлғаниб ётган сочлари, бу сочлар оғушида балқиган юзлар нақадар гўзал бўлмасин, кенжа маликанинг дурра остидан кўриниб қолган жингала сочлари, тўлини ойдек юзлари... малоҳатининг ярми намоёну ярми сир...

Тарихий киноленталардан паранжисини эндигина ташлаган, ўтга отган (ўз ихтиёри биланми, қўрқувданми — бу масаланинг бошқа томони) қизлар, аёллар нигоҳидаги ифодани эслаб кўринг-а: уларнинг «кўзлари бахту озодлик нуридан қамашган» эмас, балки кўзлари уят, андиша, ҳижолатликдан жовдирайди. Улар гўё эл олдига белибос чиққандай ноқулай сезадилар ўзларини. Хаёлингизга ҳам келтирманг: паранжи-чачвонни тарғиб этмоқчимасман. Аммо танамизга ўйлаб кўрайлиг-а, худди ўша паранжисини эндигина ташлаган момоларимиз, оналаримиз бугунги авлодларимиздек кўчада, ишхонада, уйда ўз ва ўзга эркаклар билан оғизга ҳам олиб бўлмайдиган гапларни айтиб уриша олармидилар, мансаб талашармидилар, юзларини сидириб ташлаб аския қилишармиди, бозорда бир сўмининг устида «эркакнинг белида белбоғи бор-йўқлиги»ни ўртага солиб савдолашишармиди, эркаклар билан қадаҳ уриштириб хандон ташлашармиди, уйда эри туриб бошқасини «севиб» қолармиди? Мен юрагимдан отилиб келаётган жавобимни қоғозга туширмайман, ўзингиз чуқур ўйлаб кўринг.

Ҳар қандай эътиқод, мафкура, ҳар қандай тарбия ёки дунёқараш, бут-бутун, тап-тайёрлигича осмондан тушмайди. Аввал унинг уруғи қадалади, куртаклари ниш уради, қулай шарт-шароит яратилса, ниҳол улғайиб, илдизлари чуқурлаша бораверади. Худди шунингдек, қизларнинг либосларидаги бепардалик, ярим яланғочлик, маънавий бепарволик, маънавий яланғочлик учун ҳам замин яратади. Бизнинг халқимизнинг маънавий қадриятига айланган эркакларга тик қарамаслик, уларнинг олдида овозини баланд кўтармаслик, эркаклар бор маъракаларда аёлларнинг эгниларида сипо, салобатли кийимлар бўлиши миллатимизнинг қони-жонига сингган анъанаки, буни етмиш йил ичида йўқотиб ташлаш мумкин эмас. Зукко одамлар бошқа миллатларнинг урф-одатларини қабул қилганда, ўзларида бор урф-одатларнинг мантқиқий салмоғини яхшилаб ўлчаб, мулоҳаза қилиб кўрадилар. Менимча, оилада эр ва хотиннинг муносабатига доир анъаналар борасида ҳозирги авлодимиз ҳам, ҳатто айрим бошқа миллатлар ҳам бизнинг момоларимиз тўплаган, амал қилган удумлардан ибрат олсалар, жамият пойдевори мустаҳкамланади!

Халқимиз орасида, айниқса, хотин-қизлар гапирганда ҳам ўз фикрларини ҳаё ва андиша парда-

сига ўраб ифодалаш қатъий удум бўлган.

— Ҳозирги қизлар тўйлари олдида оталари, акалари, амакию тоғалари билан ҳам саруполар, мебель ҳақида бемалол гаплашаверадилар. Ахир мебель деганда, тасаввурингга энг аввало одамлар чўзилиб ётадиган қаравот келади, — дедилар мен ҳурматлайдиган аёллардан бири яқинда.

Шундай қизларнинг тўйдан кейин ота уйига кувёниқидан ҳуда-беҳуда, маъқул ва номақбул гапларни ташиб келавермаслигига, зарур бўлганда катталар олдида андишаю сукут сақлай олишига кафолат борми?

«Яна аёли камситаюписиз. Аёлга панд-насихат қилаюписиз. Эркакларнинг тилини узун қилмоқчисиз. Хотин-қизлар бечораларнинг шунча қийинчиликларини елгага олиб яшаётганлари камми?» — деб мендан нолийдиганлар ҳам оз эмасдир. Унга чорам йўқ, чунки шу пайтгача ҳаётий ҳақиқатни никоблаб, ҳатоларни тан олишга журъатимизми, гуруримизми етишмади. Имоним комил бўлдики, айрим жузъий ҳолатларни ҳисобга олмаганда, оилавий ажримлардан асосан аёлга ҳаммадан кўп ҳаётий, маънавий зарба етаркан. Оиласидан ажралган аёлларнинг тўқсон тўққиз фоизи кўнгиллари кемтик — ҳаттоки моддий жиҳатдан бекаму кўст таъминланган бўлсалар ҳам — яшайдилар. Мени уларнинг келажаги, кексайганда беистисно юзма-юз келадиган тақдирлари ҳам кам ташвишга солмайди. Худди ана шу кемтиклик, бахтсизлик, ёлғизликнинг олди олиниши учун биринчи навбатда тақдирдошларимни ҳушёр тортиргим келади.

Яна сўхбатимизнинг аввалига қайтаман. Тарихда ҳеч бир халқ бошқаларнинг тўйини кийиб, маънавиятига мос тушмайдиган бегона қўшиқларни куйлаб ўзлигини намоёниш қилмаган, обрў топмаган. Менинг жонимга туташ сингилларим, елкалари ярим очик, калта, тору танқис кўйлақлар билан, юзингиздаги қуюқ ва хилма-хил бўёқлар билан, жайраникидек фариштагис сочлар билан, дугоналар бирлашиб кўчаларда сабаб-бесабаб узоқ гаплашиб юришлар, туришлар билан, турли давраларда ўзингизни ҳуда-беҳуда кўрсатишга уриниш билан, жамоат орасида қаттиқ овозда гапиришу кулиш билан, йўловчиларнинг кўз ўнгида ёки (ҳатто!) кимсасиз хиёбонларда йигитларга эрку ихтиёрингизни топшириш билан бахт йўлингизни бойламаманг. Чунки ақлли, мулоҳазали, ўз қадрини билган, келажакда оиласи мустаҳкам бўлишини кўзлаган йигитлар кўпчиликка сирини олдиран, бейбоз қизга ҳеч қачон ўйланмайдилар. Бу — аччиқ, аммо ҳақиқий ўзбек йигитларнинг руҳини ифодаловчи ҳақиқатдир.

Муҳтарама УЛУҒ қизи.

«Қизларжон» га келган мактублар

«**Ё**ш куч», биласанми, анчадан буён сенинг ҳар бир сонингни қизиқиб ўқийман. Босилаётган мақолалар, ҳикоялар билан танишиб бораман. Негадир кейинги вақтда қандайдир бир саҳифа етишмаётганини ҳис қилардим. Мана, ниҳоят мен орзиқиб кутган янги саҳифа — «Қизларжон» саҳифаси очилибди.

Шундай хурсанд бўлдимки, бу саҳифа ўсмир қизлар учун ҳаётда кўп асқотади деган фикр ҳаёлимдан ўтди. Уйлайманки, қизлар учун керакли бўлган панд-насихатлар, маслаҳатлар, мақолалар бериб борилади деб

ШАРИФА,
Фаргона вилояти.

«**К**изларжон» саҳифаси очилиб айни муддао бўлибди. Бу орқали биз ўсмир қизлар бир-биримиз билан ҳамфикр бўлиб, ҳаётий жумбоқларга жавоб излаб топимиз, дардларимизни, орзуларимизни ўрғоқлашимиз мумкин. Истардимки, ушбу саҳифа биз қизларнинг доимий сирдоши, маслаҳатгўйи бўлиб қолса...

Зиёда ТОШБОЕВА,
Андижон вилояти.

Муҳаббатга тўлиқ юрак

Ш

ундай санъаткорлар борки, суҳбатлашганинг сайин яна қайта гаплашгинг келаверади. Улардаги самимият, соддадиллик ва хушмуомалалик сенинг қалбингга руҳий ақинликнинг, дўстона кайфиятнинг нурли чирокларини ёққандай бўлади. Ўзбекистон телевидениеси ва радиоси мақомчилар дастасининг хушовоз хонандаси Матлуба Дадабоева ана шу тоифадаги инсонлардан.

Б

— Матлуба опа, илк саҳнага чиққан пайтингизни эслай оласизми?
Ўлмасамчи. Ҳаётимда кечган энг ҳаяжонли, қувончли дақиқаларни унутиб бўларканми, ахир!
8-синфда ўқирдим. Бир гуруҳ наманганлик ёш талантлар билан жумҳурият «Ёш хонандалар» конкурсда иштирок этганман. «Баҳор» концерт зали томошабинлар билан лиқ тўла. Бу манзарани қандай қилиб тушунтиришга тилим ожиз. «Самарқанд ушшоғи»ни ижро этиб, 2-ўринни эгаллаганман. Уша йилги — илк чиқишим ҳеч ёдимдан чиқмайди.

М

— Классик ашулаларни ҳар қандай хушовоз хонанда меъёринга етказиб куйлай оладими?
енимча, йўқ. Тўғри, овози кучли, муסיқага қобилияти зўр лирик хонандалар беҳисоб, лекин мақом йўли бу умуман ўзга олам. Унга чинакам муҳаббат керак. Қандайдир илоҳийлик бор унда. Ана шу сеҳрни, жозибани ҳис қилиб, мухлислар юрагига етказса олиш санъаткордан кўп меҳнат, изланиш талаб қилади. Менинг назаримда мақом авлоддан-авлодга ўтиб келаётган маънавий меросга ўхшайди.

Х

— Демак, сизга ҳам авлоддан ўтган экан-да?
а, бобом Калон ҳофиз катта ашулаларни маҳорат билан ижро этардилар. Онамлар ҳам жуда чиройли қўшиқ куйлардилар. Оилада 10 фарзанд бўлсак-да, ҳаммамиз санъатни севамиз, қадрлаймиз.

З

— Кўпинча қўшиқни Маҳбуба Ҳасанова билан биргалликда ижро этасиз. Ҳамкорлигингиз қачондан бошланган?
— курсда таҳсил олаётган пайтимда «Қизлар гулдастаси» кўрсатувида таклиф қилинган эди. «Муҳаббат» деган тожикча қўшиқни куйладим. Сўнг До-ни Зокиров (раҳматли) мени радиого ишга таклиф қилдилар. Ишлаш давомида Маҳбуба билан танишдим. Устозимиз Орифхон Ҳотамов, овозларингизда ўхшашлик, уйғунлик бор, бирга куйлай қолинглар, дедилар. Шу-шу биргамиз.

«Ё»

— Қайси бастакорлар билан ижод қиласиз?
«Кизларжон» саҳифаси ташкил этилган «Қизларжон» саҳифасини ўқиб жуда хурсанд бўлдим. Ҳаёт бўсағасига қадам қўяётган ўсмир қизлар учун ҳаёт мактаби бўлиб қолишига ишонаман. Қизлар ўзларини қандай туттишлари, ота-онага қандай муомалада бўлишлари керак каби саволларга жавоб топадилар деб ўйлайман.

«К»

изларжон» саҳифаси ташкил этилиши менга ва тенгдошларимга жуда маъқул бўлди.
Ҳозирги бозор иқтисодиёти пайтида энг долзарб муаммоларни ечиш, халқ ҳаётини яхшилаш, ҳам моддий, ҳам маънавий қашшоқланишдан қутулиш чораларини излаш ҳар бир кишининг ўй-хаёлини чулғаган. Менимча маънавий қашшоқланиш хавфли бўлса керак. Инсонлар ўртасидаги меҳроқибатнинг йўқолиши, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат каби ўзбекона урфларимизнинг унутилиши, қизлар ва йигитлар орасидаги ҳаё ва ибод тушунчаларининг камайиши энг долзарб муаммолардандир. Бугун ёшларда ҳаё йўқ, эргага эътиқод, индингачи?.. Ҳаётимизни, келажакимизни асраб-авайлаш ҳар бир ёшнинг бурчи, вазифаси. «Қизларжон» саҳифаси бу йўлда ўзининг яхши мақолалари билан ёшларга кўмак беради деб умид қиламан.

О

рифхон Ҳотамов, Темур Маҳмудовлар доимий устозларим. Бастакорлар Абдуҳошим Исмоилов, Мустафо Бафоевлар кўмағида «Гулизорим», «Айлагач», «Омон кўнгил», «Бир гўзал» каби қўшиқларни яратганман. Ҳозир «Фируз I, II» қўшиқлари устида ишлаяпман. Анчадан бери ҳиндшунос мутахассислар билан ҳиндча қўшиқ тайёрляпман. Насиб бўлса томошабинлар эътиборига ҳавола қиламан. Шарқ қўшиқларига алоҳида меҳр билан қарайман. Аҳмад Зоир, Гугуш қўшиқларини жуда севаман.

Ў

— Хорижда бўлганмисиз?
тган йили Арабистонда бўлиб қайтдик. Очиғи, улардаги муомала маданиятига қойил қолдим. Қўпол муомалада бўлган, бир-бири билан жанжаллашган одамни ҳеч учратмайсиз. Айни апрель ойи рўза пайтида бориб қолибмиз. Диний ақидаларга риоя қилиб рўза туттишларини, мусулмончилик расм-русумларини жойига қўйишларини айтмайсизми! Аёллари юзларини беркитиб олишган, кўзларида чуқур маънони, ибод ва ҳаё нурларини кўрдим. Албатта, ўзбек қизлари ҳам юзларини беркитиб юрсин демайман. Лекин бировларнинг оиласини бузаётган, боласини ахлатхоналарга ташлаб кетаётган қиз-жувонларимизни кўриб, бизлар анчагина шарм-ҳаёни унутиб қўйибмиз, деган фикр хаёлимдан ўтди.

А

— Қизларнинг қайси фазилатларга эга бўлишларини истайсиз?
ввало биз ўзбек қизимиз, гуруримиз, ор-номусимиз, дилимизда эътиқодимиз бўлиши керак. Орасталикни, хушмуомалаликни қизлардаги энг яхши фазилат деб биламан.

О

сон ишнинг ўзи йўқ, дунёда. Бизнинг шароитда санъат билан оилани тенг олиб бориш жуда қийин. Кўпгина санъаткорлар олқишларга берилиб оилаларини ташлаб кетадилар. Недирки, санъат йўлига кирган киши фақат унинг изидан қувиши керак. Йўқ. Менимча аёл аввало Она. Ешлик даври бир кун ўтар ҳам. Аммо фарзанд ўстириб, унинг камолини кўриш она учун ҳамма қувончу ўйин-кулгидан ҳам устунроқ ва буюкроқдир. Турмуш ўртоғим ҳам санъаткор. Шундай бўлишига қарамай, баъзан қийналган вақтларимизда санъатни қўй, болаларингга қара, деган пайтлари кўп бўлган. Лекин мана, худога шукр, ҳаммаси ортда қолди. Оиламни ҳам, ижодимни ҳам ташлаб қўймадим. Бунинг учун юрагингиз муҳаббатга тўлиб туриши керак. Оилам ҳам, касбим ҳам менинг юрагим ва муҳаббатим.

М

— Аёл киши, умуман қизлар қандай кийинганлари маъқул?
ен ҳамма нарсада соддаликни ва оддийликни ёқтираман. Ялтироқ кўйлак кийма, чит кўйлак кий — у сенга ярашиб турсин.

А

— Санъаткор учун мукофот зарурми ё...?
феуски, бугун экранга чиқиб, эртага лауреат бўлаётган ёшлар оз эмас. Халқ сени қадрласа, қўшигингни интиқлик билан кутса, бундан ортиқ мукофот борми? Бу мукофот инсоннинг қутлуг бахтидир.

— Сизни ана шу қутлуг бахт, эл-юрт муҳаббати асло тарк этмасин. Бокира нигоҳларингиз каби гўзал қўшиқларингизни кутиб қоламиз.

Сайёра ҲАЛИМОВА,
Тошкент Давлат дорилфунуни толибаси.

Матлуба ДАДАБОВЕВА: «Оилам ҳам, санъатим ҳам қалбим ва муҳаббатим»

Жўра БОБОРАҲМАТ тасвирга олган

Зухра АБДУЛЛАЕВА,
Марғилон шаҳри.

Инсон ҳаётида, меҳнат фаолияти даврида шундай воқеалар, ҳодисалар бўладики, бу ҳақда сўзлашмаслик ўта катта гуноҳдек туюлади. Кечалари уйку бузилади. Ором йўқолади. Қилаётган ишингизда унум бўлмайди. Оилангиз, фарзандларингизни таҳлика босади...

Мен шоир ҳам, ёзувчи ҳам эмасман. Шунинг учун жумлаларни, воқеаларни бир-бири билан боғлай олмасам, узр сўрайман. Аммо нимаки аэаётган бўлсам ҳар бир сўзимга бошим билан жавоб беришга тайёрман. «Қаҳрамонлар»имга сабртоқат, инсоф тилайман. Ҳар бирининг ўз исми, фамилияларини аниқ айтаман. Фақат воқеаларнинг аниқ кунни, соатда фарқ бўлиши мумкин. Бу ёғи ҳар кимнинг эътиқодига, виждонига ҳавола.

...Ҳамма нарса 1989 йил декабрь ойида Куйбишев номли колхоз клубида 129-

Халқ депутати! Бу иборани эшитганда эл-юртнинг оғирини енгил қиладиган, ҳақ-ҳуқуқини муқаммал англаган ва жамиятнинг энг мураккаб муаммоларини бартараф этишга қодир Инсон сиймоси кўз ўнгимизда гавдаланади. Бироқ, депутатлик нафолатини қўлга киритиш, бу мартабага эришгач, унинг тadbиркорлик имкониятлари нечоғли чекланганлиги, машаққатларга тўлиб-тошганлиги тасаввур қилиб бўлмас даражадаки, асти қўяверасиз. Яхшиси, буни қарийб қалам урилмай эътиборингизга ҳавола этилган ушбу иқрорномадан ўқиб чуқурроқ билишингиз мумкин.

партия комитети ва унинг бюроси ўзлари билмаган ҳолда халқ қаҳрига учраган эди... Декабрь ойининг охирида Куйбишев номли колхозда иккинчи марта номзод кўрсатиш йиғилиши бўлиб ўтди. Унга районнинг деярли ҳамма раҳбарияти жалб этилди. Милиционерлар сони оширилди. Ҳамма Ф. Раҳимова томонидан «кўрсатмалар» олди. Халқ эса яна тўланди. Энди анча асабий кишилар кўп эди. Чунки, раҳбарият халқни калака қиладиганди. Яна номзодлар кўрсатиш бошланди. Халқ мен тарафда эди. Нима қиларини билмай қолган раҳбарият баъзи одамларни сотиб олиш йўлига ўтди.

Бригада бошлиғи Тўлқинбой Тўхтасинов томонидан Сувюлдуз қишлоқ советининг раисаси, Куйбишев номли колхознинг собиқ раиси, ҳозирда район партия комитетининг идеология секретари Ойтўраҳон Ҳайдарова номзоди менга қарши қўйилди. Бу билан раҳбарият номзодимни четлаштирмакчи эди. Афсуски, иш улар ўйлаганча бўлиб чиқмади. Жасур аёл О. Ҳайдарова ўз номзодини қайтариб олди. Сайловчиларни мени ёқлаб овоз беришга чақирди. У қайтиб олмаганда ҳам мени энгиб берса, номзодини кейинроқ олдириб юборишар эди. Чунки район партия комитетининг биринчи котиби, ўша йиллардаги вилоятимизнинг «устунларидан» бири Ф. Раҳимова, милиционер колхоз раиси, анча ҳурматли Мамажон Ҳамроев, республика аҳамиятидаги фабрика директори Қўзйўзи Сариев ва ҳозирда 130-Олтинкўл сайлов округидан халқ депутати қилиб сайланган таниқли Турсуноӣ Каримова билан беллашув мушкул эди. Ҳеч бир ҳийласи ўтмаган Ф. Раҳимова йиғилишни тан олишга мажбур бўлди.

йон партия комитети 1-котиби, район «ху-доси» Ф. Раҳимова ва шу колхоз ижарачиси — мен, яъни Режапов иштирок этдик. Учрашув икки номзоднинг «жангги» билан якунланди.

Учрашув олдида ўртоқ Ф. Раҳимова колхозимиз ҳисобидан ўнлаб «совғалар» тайёрлатиб, колхоз раҳбарлари билан бир-галикда кўплаб ночор оилалардан «хабар» олди. Мен бундай қилишга қодир эмас эдим. Мен бунга ҳамда район партия комитетининг ҳаракат дастури юзаки эканлигига қарши фикр билдирдим. Фикр билдирган ягона киши ҳам мен эдим. Чунки ҳеч ким Раҳимовага қарши фикр айтган эмас, айта олмас ҳам эди. Шунда ғазабланган Ф. Раҳимова мени русча сўзлар билан ҳақорат қилди. Залдан чиқиб кетишимни талаб этди. Мен эса бу ерда ҳар икковимиз ҳам тенг ҳуқуқли номзод эканлигимизни айтиб, уни тартибга чақирдим. Бундан бошқа чорам ҳам йўқ эди. Бутун ҳокимият унинг қўлида. Орифжонов ҳам унинг ногорасига ўйнайди...

Ф. Раҳимова тутақиб ҳеч ким билан хайрлашмай жўнаб қолди...

Шу кун мени район ички ишлар бўлими бошлиғи шофёри излади. Уйим ва идорадан излаб топилмагач, эрталаб бошлиққа учрашимни тайинлаб кетибди. Колхозда ҳам, маҳаллаларда ҳам Режаповни милиция излаётганмиш деган гап-сўз. Эрталаб милиция бошлиғи Раҳмонов қабулида бўлдим. Милиция бошлиғининг айтишича, бир кун аввалги Куйбишев номли колхоздаги учрашудан сўнг милицияга «Қандай қилиб бўлса ҳам Режаповнинг айбини топинг, 1-2 кун милицияда ушлаб туринг. Шундай қилинги, у ўз номзодини олсин» дея буй-

БУЗУНГИ САЙЛОВЛАР

Кўмакай сайлов округидан Ўзбекистон ССР халқ депутатлигига номзод кўрсатишдан бошланди. Район партия комитети томонидан тайёрланган сценарий бўйича биз, меҳнаткашлар истамадада мажбуран номзоди қўйилган Калинин номли колхоз раиси Мамажон Ҳамроевни қўллаб-қувватлашимиз керак эди. Бироқ, халқимиз алдовларга учмади. Сувюлдузликлар нимага қодир эканликларини яна бир бор район партия комитетининг ўша йилдаги амалпараст, бюрократ раҳбарларига кўрсатиб қўйдилар. Куйбишев номли колхоз бош инженери Шавкатбек Жақбаров ушбу мақола муаллифи, шу колхоз ижарачиси, ҳозирда Ўзбекистон ССР халқ депутати, Жумҳурият Олий Кенгаши Конституцион назорат комиссияси аъзоси — Каминанинг номзодини кўрсатди. Шундан сўнг зал худди ер силкингандек ларзага келди. Халқ юзида табассум, раҳбариятда эса тундлик нишона берди.

Шундан сўнг колхоз бош агрономи Жўрабой Жалолов сўз олиб, менинг номзодимни қўллаб-қувватлашга чақирди. Ҳаваскор шоир Тоғбой Раззоқов, Улуғ Ватан уруши ногирони Нуриддинбой ота Дарвешев ва кекса педагог Фозилжон Усмоновларнинг сўзларидан кейин ҳамма иш менинг фойдамга ҳал бўлган эди.

Эндиги иш номзод кўрсатиш протоколини ноҳия сайлов комиссияси ва вилоят сайлов комиссияси тасдиғидан ўтказишда қолди. Ноҳия партия комитетининг собиқ биринчи секретари Фаарида Мамажоновна Раҳимова бундан даргазаб бўлди. Нима қилиб бўлса ҳам учрашувни ноқонуний ҳисоблаш йўлларини излади.

Умумий йиғилишга колхозчиларнинг 300 га яқин вакиллари келишган эди. Бригадалардан тузиб келинган рўйхатда унинг аъзоларидан фамилиялари ўзгарганлари ҳам бор эди. Лекин улар шу сайлов округи сайловчилари эди. Бу — табиий. Рўйхатда ёзилган баъзи бир фамилиядагилар ўрнига бошқалар келган эдилар. Сабаби, бу 1988-йилда Куйбишев номли колхоз билан «Тошкент» колхозини бирлашган йилда тузилган, колхозчиларнинг умумий йиғилишига сайланган вакиллар рўйхати эди. Аслида ҳамма нарса қонуний эди. Ноқонуний йўлни топилди. Шахсан биринчи котиб Раҳимованинг тазйиқи билан изғирин, қиш кунларининг бирида бўлиб ўтган номзод кўрсатиш умумий йиғилиши қарори бекор қилинди. Юзлаб одамларнинг бир кунлик умри бекорга кетди. Бу билан район

Бу менинг ҳам, Куйбишев номли колхоз аҳлининг ҳам бюрократ раҳбарлар устидан қозонган илк ғалабамиз эди.

Каминани энди ҳаёт-мамонт жангига кирди... Область радиоси, область «Коммунист» ва «Андижанская правда» газеталари биринчи саҳифаларида бу ҳақда эълон берди. Республика матбуоти, радио ва телевидениеси бу ҳақда бонг урди. Эҳтимол, мен оддий деҳқон, ижарачи бўлганим бунга асос бўлса керак. Мен энди кеч бўлса ҳам уларга, айниқса республика радио комитети ходимларига холисона баҳолари учун миннатдорчилик билдираман. Республикаида шов-шув бўлиб турган бир вақтда ноҳиямиздаги «Коммунистик меҳнат учун», ҳозирда «Олтинкўл» газетаси сукот сақлади. Чунки у район партия комитети органи эди... Энди сайловчилар билан бўлган учрашувлар, тазйиқлар, таъқиблар, пул билан алдашлар, кўрkitувлар ҳақида сўзлайман.

Номзодлар — бир ўринга беш кишимиз, районимиздаги 130-Олтинкўл сайлов округида номзод фақат бир киши ҳолос. У ҳам бўлса биринчи котиб Ф. Раҳимова. Турсуноӣ опа Каримова эса ҳар иккала округдан вилоят партия комитети тазйиқи билан кўрсатилди. Бу вилоят партия комитетининг собиқ биринчи секретари, районда эмас, бутун областда «почча» деб тан олинган М. М. Орифжоновнинг ҳийласи эди. Рўйхатга олишнинг охириги кунда ажойиб «комедия» бўлиши аниқ бўлиб қолди. Зеро вилоятнинг ўша йиллардаги «худоси» Ф. Раҳимованинг 130-округдан ягона номзод бўлиб қолиши, 129-округдан эса Мамажон Ҳамроев сайланишини режалаштирган эди. Уртага менинг кириб қолишим уларнинг бутун ишларини алғовдалғов қилиб юборди. «Режачи»ларнинг мақсадлари поймол бўлди...

руқ берилган. Бунга қарши милиция бошлиғи ўз фикрини айтган. Бундай қилиш қонунга зид эканлигини, мени 20 йиллардан буён билишни, оддий бир деҳқоннинг нима жинояти бўлиши мумкинлиги, бундай иш қилишса у ҳам, ўзи ҳам тинч қолмаслигини айтган.

Уша ҳалол милиция бошлиғининг менга айтган сўзлари ана шу маънода эди. Бу жавоб Ф. Раҳимовани хуноб қилди: — Бу менинг фикрим эмас, шахсан М. М. Орифжоновнинг топшириғи. Ҳозир у ўз сўзидан қайтиш—тониш—тонмаслиги Ф. Раҳимованинг виждонига ҳавола. Хуллас Ж. Раҳмонов мени огоҳлантириб, биров билан уришмаслик, биров урса ҳам қўл кўтармасликка, кечалари юрмасликка, биров бирон нарса берса олмасликка, қисқаси ҳушёрликка чақирди. Лекин бу гапларни сир сақлашимни, агар гап ошкор бўлса, ўзига ҳам гап тегиб қолишимни ўқтирди. Унга сўз бердим. Сўзимнинг устидан ҳам чиқдим. Фақат бу сўзларни сайловдан сўнг овоза қилдим. Республика телевидениясининг «Инсон ва қонун» эшиттиришида бутун халққа ошкор этдим.

Номзодлар рўйхатига олинмишига санокли кунлар қолган, Ф. Раҳимова ўша вақтдаги Сувюлдуз қишлоқ совети раиси, ҳозир райком идеология секретари О. Ҳайдарованинг олдига келиб, ўтиниб илтимос қилган: «Айтинг, Ойтўла опа, Тоҳир ўз номзодини олсин, нима деса, қандай амал бўлса мен бераман. Менга фақат шу тўғаноқ бўлаяпти, шу бўлмаса Ҳамроевнинг ҳам, Сариевнинг ҳам номзодини олдириб юбораман. Улар қўл остидаги одамлар, менга қарши чиқолмайди». О. Ҳайдарова бунга эътироз билдириб: Опа, мен бу гапни Тоҳирга айта олмайман. Айтишга виждоним йўл қўймайди. Мен виждонимга қарши боролмайман, деган. У бари-бир менга айтиб кўрди, жавобини ҳам ўз вақтида олди.

Сайловга Тошкентдаги Марказий сайлов комиссиясига бир неча марта шикоят билан мурожаат этишга мажбур бўлдим. Лекин комиссия раиси Собитов бир марта ҳам қабул қилмади. Сабаби ёлғиз ўзига аён. Менинг шикоятим бўйича Андижон вилояти бўйича раҳбар Сирожидинов келиб текширув ўтказди. Биз ҳақ эканлигимизни исботлади. У кетиш олдидан қўлимни маҳкам қисиб, албатта ғалаба қозонасиз, мен шунга ишонч ҳосил қилдим, деди.

РАЙКОМ КОТИБИНИНГ ЗЎРАВОНЛИГИ

1990

ийл январь ойи ўрталарида Куйбишев номли колхоз идорасида сайловчилар вакиллари билан учрашув ва район партия комитети «Ҳаракат дастури» муҳокамаси бўлди. Учрашувда 2 номзод: ра-

Пора бериб сотиб олмоқчи бўлдилар

Ф Раҳимова О. Ҳайдаровага сўзини ўтказма олмагандан сўнг, ўзи қаҳрамонларча оиламга «мехмон» бўлиб келди. Бир ўзи кўрқди шекилли, шофёри, эри ва Куйбишев номли колхоз раиси Қ. Сандовларни бирга олиб келди. Биз ҳам, кўни-кўшни ҳам, дадам ва укаларим ҳам ҳайрон ва хурсанд эдик. Чунки райкомнинг биринчи котиби оддий деҳқонликка «мехмон» бўлиб келди-да. 12-20 кун аввал эса, мени қамаб кўйишни милиция бошлиғига тайинлаган эди.

Ана инсоф, дибнат, ана виждон, мусулмончилик. «Опакизи» оиламизга катта «дастахон» қилиб келибдилар. Бу балки унинг ҳаётида оддий кишиларга илк бор чиқим қилиши бўлса керак. Хотинимга бозорда 500-600 сўм турадиган япон матосидан кўйлак, менга машинамга чойшаб тиқтириш учун 400 сўм пул «совға» қилди. 1989 йил якунига кўра менга район партия комитети ва район ижроия комитетининг, колхоз правлениясининг мукофоти — «Жигули» машинаси берилган эди. Эри кўйлак ичидан чиқариб, машина устига ёпиб қўйди. Совғаларни қайтаришнинг ҳеч иложи йўқ эди. Ф. Раҳимова билан институтда 5 йил бирга ўқиганмиз. Туз-намак бўлганмиз. Неча йилдан буён районда бирга ишлаймиз. Қадрдон курсдош эдик. Кейин билсак, бу совғалар бизга қармоқ экан. Буни тушуниб етмаган эканмиз. Мақсади мени шу йўллар билан алдаб, номзодимни олдириш экан. Мен бу ҳақда Марказий сайлов комиссиясига хабар бердим. Ҳеч қандай чора кўрилмади. Вазирлар кенгашининг раиси ўртоқ Мирқосимовга ўша нарсаларни олиб келдим. 18-20 тача гувоҳлар олдида ҳамма воқеаларни баён қилдим. У киши Тоҳиржон, усиз ҳам Андижондан шикоят кўп. Кўйинг, нарсаларини ўзига олиб бериб бериб, дедилар. Ердэм қилишларини айтдилар.

газетасининг Андижон область бўйича ўз муҳбири ҳам мени ҳамма қилмоқ истагини билдирдилар. Қишлоғимиздаги оқсоқоллар, уруш ва меҳнат ветеранлари ва сайловчилардан иборат намойишчилар тайёрланди. Ҳамма ҳаракатлар кинолентага олиниши учун тахт қилиб қўйилди. Менга берилган поралар конференция залида делегатлар оёқлари остига сочиб юборилиши керак эди.

Азиз ватандошлар, шундан бошқа чорам йўқ эди. Бу ишлардан хабар толган Ф. Раҳимова эртага конференция деган куни «қаҳрамонларча» ўз номзодини олиб ташлади. Айтишларича, Тошкентдан кимдир мажбур этган экан. Ҳозир мен конференциялардан кўрқиб қолганман. Чунки, 1988 йилда 97-миллий ҳудудий сайлов округидан СССР халқ депутатлигига номзодимни қўйганимда ҳам шу каби конференцияда «йиқитишган». Орифжонов ва Раҳимовалар мени мағлуб қилишиб, роса хурсанд бўлишганди. Бу ҳам бир тарих...

Зўравонлик давом этди

Х уллас, 1990 йил 17 февралда биринчи сайлов кунига бюллетенга 3 киши — Калинин номидаги колхоз раиси М. Ҳамроев, мен — Тоҳир Режапов ва фабрика директори Қ. Сарибоевлар ёзилдик. Халқнинг асосий кўпчилиги менга овоз берди. Сайловда номзодим ўтган эди. Лекин кўп бюллетенлар менинг зарарлига бекор қилинди... Иккинчи сайловга тайёргарлик кетди. Район партия комитетининг «одоми» М. Ҳамроев илк сайловда ҳам овоз олганлиги учун 1990 йил 4 мартга белгиланган иккинчи сайловда Қ. Сарибоев билан қолдик. Қ. Сарибоев сайлов тўғрисидаги қонунларни бузди. Мен эса ишончли кишиларим билан бирга фақат сайлов комиссияларига ёзма норозилик билдирдим холос. Бирон марта ҳам қонун бузишга ҳаққим йўқ эди.

Номзодлари мен билан бирга қўйилган ўртоқлар енгил машина устига радиокарнайлар ўрнатиб олишиб, расмларини машиналарга ёпиштириб олишиб ўзларини

нинг ўзи алоҳида ёзгулик. Район советининг навбатдан ташқари сессияси ички ишлар ходимларининг кучайтирилган ҳолдаги қуршоғида ўтди... Ф. Раҳимованинг «дод» солиб йиғлашларига, кўзёшларига ҳеч ким ишонмади. Сессия кунини унинг ҳолатини кўрган ҳар бир депутат ҳеч қачон эсдан чиқара олмас керак. Мени маҳкам қучоқлаб йиғлар, кечирим сўраб эди. Шу сессияни тинч ўтказиб берсак, ҳамма мудоаларим рўёбга чиқар эди. Аммо, поезд жўнаб бўлганди.

4 мартдаги иккинчи сайловга қадар Ф. Раҳимова ҳам район партия комитетининг 1-котиби ҳам район советининг раиси этиб сайланиб бўлган эди. Агар Ф. Раҳимова совет раиси лавозимига қолса, рақибим Сарибоев номзодини шахсан ўзи шу залда туриб олдириб ташлашга сўз берди. Мен шу заҳотиёқ сўз олиб, бу алдовни бутун депутатларга эълон қилдим. Сарибоевни эса ўз номзодини қайтариб олмасликка, охиригача курашишга қақирдим... Уйимга олиб бориб берилган 400 сўм пул ва япон материаллари район совети депутатлари олдига сочдим.

Кимдир голиб бўлди, кимдир мағлуб, кимнинг обрўси ортди, ким обрў йўқотди, бу ҳар кимнинг ўз виждонига ҳавола. Мен ва тарафдорларим энди эркин нафас олаётган эдик, бошимизга сайловлар давридан ҳам оғирроқ мусибатларни солишди. Бу ҳозирда ҳам давом этаётир. Менга ва бригадамиз коллективи шаънига тўхматлар, бўхтонлар, иғво хатлари уюштирилди ва уюштирилмоқдалар. Биз қатъий туриб ўзимизни ҳамма қилаяпмиз. Ҳозирги раҳбарларимиз омон бўлса, республикамиздаги ҳозирги муҳит сақланиб турар экан, биз ўзимизни ҳамма қила оламиз. Чунки биз ҳақмиз. Ҳақиқат эгилари, буқилади, аммо синамайди. Биз бунга ишонамиз.

Бурунгидайми?

«Тошкент» колхози партком секретари, ҳозирда Кўмакқай қишлоқ совети раиси Абдуғани ака бир куни шундай деди:

— Тоҳир ака, сизникига бугун-эрта биров боради, катта нарса билан. Агар хоҳласангиз олаверинг. Дарҳақиқат 2-3 кундан кейин, яъни 1990 йил февраль ойининг ўрталарида тахминан тунги соат иккиларда кимдир дарвозамизни тақиллатди. Чиқсам, дарвоза олдида «Жигули» машинаси турарди. Чироқлари ўчирилган. Машина ичиде шофёр билан яна бир киши бор эди. Мени қақирган йигит келиб, «Тоҳир Режапов сиз бўласизми? Гапнинг ўғилболаси — биз элчимиз, элчиға ўлим йўқ. Сизга янги машинанинг пулини олиб келдик. Хоҳласангиз олинг», деди. Мен хушёр тортидим. 2 кун аввал Абдуғани ака айтган гап эсимга тушди. Ким берди, десам, айтмади. Машинанинг номерини кўришнинг ҳам иложи бўлмади. Агар машина номерига энгашсам, бошимга бирон нарса билан уриб, қочиши аниқ. Мен рад этдим. У ўртоқлар ҳам хайр-маъзурни насия қилиб жўнаб қолишди. Ҳар қалай мард йигитлар экан. Уша вақтда мени нима биландир уриб қочишса ҳолим не кечарини ўйласам ҳозир ҳам кўрқаман. Чунки ўша йиллари бу воқеани ҳеч бир мард текшириб охирига ета олмас эди.

Содир бўлган воқеани эртасигаёқ район ички ишлар бўлими бошлиғи, ҳозирда Андижон шаҳар милицияси бошлиғи Ж. Раҳмоновга бориб айтдим.

Район раҳбарияти мендан қўтилиш йўллари ни излашда давом этди. Алдов билан бўлмади, пора олмади. Кўрқитиб кўришди, бўлмади, амаллар ваъда қилишди, кўнмадим.

Охири чораси сайловчилар конференцияси ўтказишда қолди, холос. Менинг, коллективимизнинг қаршиликка қарамай конференция ўтказишга қарор қилинди. Аниқ кўни ҳам айтилди. Делегатлар сони ҳар бир колхозга, ҳар бир коллективга, мактабга, касалхонага, қишлоқ советларига белгилаб қўйилди. Раҳбарларнинг қўлоғи ахшилаб «буралди». Фақат Ф. Раҳимова учун овоз бериш сингдирилди. Энди фақат мағлуб бўлишим қолган эди. Чунки менинг сўзимни ҳеч ким тингламас, тутмас эди. Олдимда эса икки йўл — таслим бўлиш ёки охиригача курашиш. Мен иккинчи йўлни тандадим. «Андижанская правда» газетаси редактори П. Волков, «Правда Востока»

район ичиде мақташиб юргизишди. «Дикторларнинг» сўзларини эшитсангиз, ёқа ушлайсиз. Иккаласи ҳам сал кам дохй! Менда эса имконият ҳам, маблағ ҳам йўқ эди.

Босмаҳонанинг адреси битилмаган минглаб хатлар, халққа мурожаатномалар эшикма-эшик юриб тарқатилди. Улар ҳаттоки мағзинларга нарсалар ўраб чоғани ҳам тарқатилди. Чунки мағзинлардан харид қилинган ҳар бир мурожаатнома нарса билан бирга оилаларга кириб борар эди.

Маҳалларнинг хайрихоҳ қилиш учун Сарибоев ўз фабрикаси ҳисобидан қишлоқларда кўп ишларни бошлаб юборди. Чунки фабрика директорининг қўли ҳар ерга етади. «Биринчилар» қўллаб турипти. Мен — оддий бир ижарачининг ёлғиз умидим фақат халқимдан эди, холос.

Ўтиб чиқишимни билар эдим. Чунки собиқ раҳбарлардан халқнинг кўнгли қолган эди. Буни бу амалларастлар билмас эдилар. Халқим мени ёлғизлатиб қўймади. У алдовларга учмади. Ҳар қанча қаршиликларга қарамай 4 март кўнги 2-сайловда ҳам Сарибоев устидан ишонарли галаба қилдим. Шу нарсани ҳам айтиб ўтишим керакки, иккинчи сайловга кўллаб сайловчилар қатнашмадилар. Бунга газеталарнинг, радио-телевидениенинг, сайловда 50 фоиздан ортиқроқ сайловчи қатнашса кифоя деган чиқишлари сабаб бўлди. Сайловга келмаган кўллаб ўртоқларини мен огоҳ қилиб қўймоқчиман: Азиз сайловчилар, сизлар сайловга келмаганингиз билан бюллетенларингиз Сарибоев фойдасига сайлов яшиқларига ташланди. Фақат юракдан, виждонан сайлов устакаларига келиб, менга овоз берган кишилар кўпчилик қилишди. Менга ишонч билдирганлар минглаб эмас, бир неча юз киши бўлганда иш бошқачароқ кўчарди. Чунки бундай воқеа бир йил бурун Орифжонов фойдасига ҳал бўлган эди. Ушанда ҳам бир оддий кишини «мағлуб» қилишган эди. Мен яна бир бор вақтларини бериб, алдовларга учмаган меҳнаткаш районимиз сайловчиларига ўз миннатдорчилигимни билдираман.

Сайловлар тугади. Халқ ҳар кимга ўз баҳосини берди. Орифжонов ишдан ҳайдалди. Унинг доирасига ўйнаган Ф. Раҳимовани ҳам Олтинкўл халқи ҳайдаб солди. Ҳатто райондан ҳам бирон иш бермади. Ф. Раҳимовани бўшатишдаги воқеалар-

Оиламдан жудо этмоқчи бўлишди

Д унеда душмансиз одам йўқ. Менинг душманларим ҳам оз эмас экан. Мендан сиёсий хато, жиноят топа олишмаган «тиниб-тинчимас» кимсалар энди оиламга ҳужумга ўтдилар. Оиламни барбод қилишга аҳд қилдилар. Уз укаларимни, келинимни менга қарши курашга чорладилар. Уз дадамни — 82 ёшли чолни менга қарши баъзи идораларга йўлладилар. Дадамга машина ваъда қилдилар.

Елгонлар туфайли укам ва келиним билан алоқани узишга мажбур бўлдим. Уз дадам билан алоқам бузилди. Хотиним Махфурат ва фарзандларимни алдашга тушдилар. Мени қандайдир аёллар билан «алоқада» айблашга ўтдилар. Хайриятки турмуш ўртоғим Махфурат менга содиқ қолди. Ҳаммасига зарба берди. Ҳаммаси тупроқ чангитган сизирдек уялиб қолишди.

Махфуратхон оддий меҳнатқашнинг боласи. Урта мактабни ўрта баҳоларда тамомлаб олган. Лекин менга бўлган ишончи, ҳурмати, фақат «аъло» экан. Шундай оқила, доно аёллар доим омон бўлсин. Аммо тўхматчиларнинг иғволари оиламни тўшакка ётқизиб қўйди. Энди душманлар бошқача йўл тутдилар. Мен ва бригадамиз коллективи ютққларини кўра олмасдан қўшни бригада аъзолари номидан (улар 1990 йилда йиллик плани бажара олмадилар), яна колхоздаги биз билмаган, танимайдиган, пенсионерлар номидан республика прокурорига тўхмат хати ёздилар. Тўхмат хати Куйбишев номли колхоз раиси Қ. Сандов томонидан уюштирилиб, колхоз ер ҳисобчаси Мурод Тожибоев томонидан тайёрланиб, юқоридеги ўртоқларга ўқиб берилмай имзо қўйдирилган. Пенсионер, Улуғ Ватан уруши ноғирони Давлатали ота номидан бошқа кимдир имзо чекиб юборган. Бу кейин маълум бўлди. Бошқалар номидан имзо чекиб ҳеч кимга зарари тегмаётган кишиларни безовта қилаётган тўхматчилар ҳамон жазосиз.

Безакчи Равшан ЭГАМБЕРДИЕВ

Кетмон даста 3 сўм, терак 1 сўм 74 тийин эмиш

Хурматли ўқувчи! Эйтибор беринг, энди область раҳбарлари, район раҳбарияти ўзгарди. Одил, ҳалол кишилар раҳбар бўлиб келишди. Улар мени тўғри тушунишиб, бригадамиз коллективини руҳан қўллаб келаятирлар. Бунинг учун уларга минг раҳмат. Энди Куйбишев номили колхоз раиси Қирғиз Саидов ёнига яқин кишиларни тўллаб, уларни мен ва бригадамиз коллективидан устидан юқориларга хатлар ёзишга ундамоқда. Тўғриси, раис ўзининг ошнам, хотинларимиз ҳам ўртоқ. Лекин амал деган нарса ҳамма нарсадан юқори турар экан. Хабаримиз бор, Президентимиз Фармонига асосан колхозчиларнинг уй солиши ва экиб деҳқончилик қилиши учун ерлар берилди. Фармон баҳонасида колхоз раиси билан ер ҳисобчиси фойдаланиб қолишди. Гап шундаки, колхозчилар қаторида мулақо бошқа, номаълум шахслар ҳам ерли бўлишиб қолдилар. Ҳеч ким билмайдиган, шаҳарлик ёки Андижон райони кишилари ҳам бизнинг колхоздан устакча ерлари олишди. Пахта экилиши керак бўлган ерларга ерёнғоқ, супурги ва шунга ўхшаш шартномаси йўқ экинлар экилди. Албатта бу ерда пул катта роль ўйнайди. Шулар ҳисобига колхоз белгиланганидан 40 гектар кам ерга пахта экиди. Йиллик план ҳар хил йўллар билан аранг бажарилди. Колхоз ерлари, мулклари талон-тарож қилина бошлади. Бу ҳақда кўплаб сайловчиларим менга келиб айтишди ва ёрдам сўрашди. Мен эса колхоздаги ахволни ёзма равишда район советига маълум қилдим. Текширув ўтказдик. Фактлар исботланди. Лекин ҳеч кимни жавобгар қилмадик. Район прокурори Н. Мадаминова етарлича фактлар бор. Нимагадир прокурор сукут сақлапти. Бир тўхмат хати учун биз бутун коллективимиз билан бирга прокурорга сўроқ берган пайтларимиз у фаолроқ эди. Лекин жиноятлари кўриниб турган бошқа кишилар прокурор қаноти остидалиги одами ажаблантиради. Устимиздан тўхмат ёзиб, текшириётган кўшни бригада аъзолари Саиджаҳон Азизов, Мамир Узоқов ва Мадамин Тожибоевлар худди шу кунлари колхознинг 132 тул катта талони теракларини ҳеч кимдан рухсатсиз кесиб, ўғирлаб кетишди. Мен бу ҳақда район милициясига маълум қилдим. Фактлар исботланди. Бироқ колхоз правленияси томонидан милицияга берилган справкада ҳар бир теракнинг нархи 1 сўм 74 тийин деб белгиланибди! Шу теракларнинг 1985-86 йиллардаги нархи 8 сўм бўлсаю, орадан 3 йил ўтгач, нархи ортиш ўрнига пасайса? Бунини нима деб тушуниш керак? Бу теракларнинг бозор баҳоси 50 сўмдан 80 сўмгачалиги аёнку?! Давлат оморларида ҳам энг арзон ёғоч 25-40 сўм нархланган. Андижонда шу кунлар бир дон кетмон дастаси 3-4 сўм бўлсаю, бутун бошли терак 1 сўм 74 тийин бўлса?

Теракларни маст ҳолда кесиб қўйганда колхоз бош агрономи Ш. Жалолов келиб қолди. «Кимдан рухсат олиб кесаяпсизлар», деса унга «биз бухгалтернинг уйда ишлаганимиз. У биз билан ҳисоб-китоб қилмаган, биздан қарз. Шунинг учун кесаяпсиз», дейишган. Нима учун колхоз бош бухгалтер А. Ҳожиматов тераклар нархини пасайтиргани энди аён бўлгандир. Бу ўртоқларга баҳо бериш район маъмурий органлари виждонига ҳавола, «Қилни қирқ ёрамиз», дейишадик. Омон бўлсак кўраимиз.

Бошимга ёғилган тўхматлар

Энди менга — Ўзбекистон ССР халқ депутатига ва коллективимизга қўйилган айбларни эшитинг:

1. Колхоз тракторини бригада бошлиғи ўз уйда сақлапти.
2. Колхозчиларга пахта плани тўлганда тўрт донга полос (84 сўм), беш донга велосепед обкелиб берди.
3. Бригада майдонини озайтириб олишди, центнери ҳам оз. Нима учун 1989 йилда 34 центнердан пахта олишди-ю, депутат бўлган йили 32 га тушиб қолди.
4. Бригада аъзоларини уради... Бошқа колхозга ўз машинасида (Бригадага бириктирилган юк машинаси дейишмоқчи) ун олиб боради. Колхоз раҳбарларига пахта экиш учун ер берди.
5. Қишлоқларимиздаги магазин мудирларининг ҳаммаси ундан кўрқди. 1989 йилда олган «Жигули» машинасини сотиб юборди.

Мен бир айбни сизларга ва район, область редакцияларига ҳам айтиб ўтмоқчиман. Область «Коммунист» газетасида кекса журналист, ҳурматли муҳбир Баҳодир Каримов томонидан мен ҳақимда «Ижарачи» деган мақола босилган эди. Муҳбир колхозга келиб, партокм билан биргаликда колхоз бухгалтериясидан аниқ фактларни олиб, ҳалол ва покиза мақола

ёзган эди. Шундан сўнг хатто бошқа районлардан Ленин, Москва районидан бригадирлар келишиб, мендан ёрдам ва маслаҳатлар олган эдилар. Мен қўлимдан келганча ёрдам қилган эдим.

Тўхматчилар «Коммунист» газетасига, шахсан авторнинг ўзига, кейинги йилда меҳнатимизга холис баҳо бериб, бригадамиз коллектив ишини ҳалол ёритган район газетаси «Олтинқўлга» ҳам тўхмат хати уюштиришган. Кейинги тўхмат хати район прокуроридан сақланяпти. Юқоридаги тўхматларга биз бригадамиз буйича жавоб бердик. Ҳаммамизнинг асабимиз бузилгани қолди.

Юқорида қўйилган айбларга муносабат билдиришди:

Тракторни уйимда сақлаганим тўғри, чунки у бригада балансида. Хоҳлаган жойда сақлашимиз мумкин. 2-5 йилдан бунён бир сўмлик ремонт ҳам қилмадик. Авайлаб, сара сақлаямиз. Бунинг устига тракторчимиз А. Қаюмов 1990 йилда Совет Армиясига чақирилди. Бошқа колхозларга ун обориб берган бўлсам, тўғри қилганман. Сайловчиларимнинг нақзини бажарганман. Район фондидан ташқари ун олиб бориб, сайловчиларга берганман. Аъзоларимга полос, велосепед олиб берган бўлсам, нимаси ёмон? Улар районда илғорлардан. Ҳамма тан олади. Қолаверса, ўз пулларига олишган. Йиллик плани 1989-90 йилларда 118-120 фоиз қилиб бажаришган. 1990 йилга келиб умумий ҳосилдорликни 2 центнерга озайтиб кетиши тўғри. Сабаби, биз шу йили 18 гектар бог ташкил қилдик. Шунинг ҳисобига 18 гектар қатор орасига пахта экидик. Деярли ҳамма очик майдонларни колхозда биринчи марта тўла машиналар билан териб олдик.

План 120 фоиз бўлди. Одамларимиз яхши ҳақ олдилар. Биринчи теримдаёқ плани бажардик. Область, район партия комитетларининг 1-котиблари Холмирзаев ва Саидов ўртоқлар шахсан гувоҳи бўлишди. Бизга раҳмат айтишди. Бизга берилган план 120 процент бўлди. Бригаданинг ер майдонини, ўртача ҳосилдорликни бригадир белгилай олмайди. Бу ишларни колхоз раҳбарлари, бош агроном, раис ҳал этади. Менга қўйилган айблардан исботлангани 1989 йил якунига кўра «Жигули» машинаси олганим эди. Мукофотни қарз-ҳавола қилиб олган эдик. Оилавий шароит кўтармагани ва қарз берган одамлар пулини сўрайвергани учун 1990 йилда сотиб юбордим. Ахир, бу менинг ўз шахсий мулким.

Мени ажаблантираётган нарса шуки, энди мен билан ўзимга ўхшаган оддий кишилар, ўзимга ўхшаган камбағаллар олишяпти. Лекин бу ўртоқларда айб йўқ. Булар алданган кишилар. Кўплари келишиб мендан узор сўрашди. Мен ҳамон ўзгалар ногорасига ўйнаётганлар ҳолига ачинаман. Тўхмат хатлари уюштирган шахслар бу ишнинг ҳадисини олишди. Айни пайтда Сувулдуз қишлоқ советининг раиси, халқ ҳурматига сазовор, партия ветерани, ЎзССР халқ маорифи аълочиси Эркинжон Эргашевни ва унинг турмуш ўртоғи, педагог, ЎзССР халқ маорифи аълочиси, ҳозирда район партия комитетининг идеология секретари Ойтўра Ҳайдароваларни 2 йил ичиде 3 марта юқорига ёзишди. Бирорта факт ҳам исботланмади. Бусиз ҳам юракларим ярим, бу азиз кишиларни роса ранжитишди. Охириги тўхмат-иғво 1991 йил февраль ойда «Муштум» журналига ва область прокурорига ёзилди. Февралнинг охириги кунларидан бирида Сувулдуз қишлоқ советининг навбатдан ташқари сессияси чақирилди. Унда ҳамма депутатлар, маҳалла комитетлари раислари, район раҳбарияти иштирок этди. Тўхматчиларнинг биронта факти исботланмади. Кўп ўртоқлар билмасдан имзо чеканликларини айтиб, залдан чиқиб кетдилар. Баъзилари алданганликларини тушуниб, айтдилар. Сессия қатнашчилари ва депутатлар бир овоздан тўхматчиларни судга беришни талаб қилдилар. Қарор қабул қилинди. Шуниси ажабланишлики, тўхматчиларнинг баъзи бирлари ўйлаб йилдан буён на колхозга, на жамиятга фойда келтирмаётган кишилардир. Фақат чайқовчилар билан шуғулланиб келишади.

Фармоннинг ижроси ҳамон назоратсиз

Куйбишев номили колхозда 1990 йилда 93 та устакча ерлари ноқонуний берилди. 100 дан ортиқ оилаларга ҳужжатсиз ер бериб қўйилиб, 1990 йил ҳисобига 370 сўмдан ер солиғи солинди. «Солиқ тўламасанг, еринг олиб қўйилади», деб кўрқитишди. Еридан ажраб қолишдан кўрққан халқ 370 сўм пулни кол-

хоз кассасига тўлашди. Бу қонунга зид экан. Тўланган пуллар ўз эгаларига қайтарилиши керак. Камбағал халқимиз учун бу жуда катта пул.

Умуман олганда 1989 йилда колхозимизда 700 дан ортиқ оилаларга устакча ерлари берилди. Колхозчиси, ишчиси, хизматчиси, ким бўлишдан қатъий назар бир хилда 0,10 сотихдан ер олди. Халқимиз жумҳуриятимиз раҳбаридан беҳад хурсанд. Эйтибор беринг, ҳаммага 0,10 сотих ер учун қарор чиққан. Фақат менинг оилам учун негадир 0,06 сотих ер беришга қарор қилишибди. Колхозда деярли ишламаган, Андижон шаҳар автопаркларида киракашлик қилиб келган Раҳимжон Раҳматов ва Наби Ҳасановлар учун 0,20-0,30 сотихдан ер беришга қарор чиқибди. Мен эса оилам, ўзим, хотиним, фарзандларим билан ҳар йили муттасил 20-21 тоннадан пахта етиштириб келамиз. Мантқиқни қаранг. Юқоридаги кишилар раиснинг ер ҳисобчисининг одамлари. Улар раис айтса, хоҳлаган вақтда райком котиби, қишлоқ советининг раисининг ёки ЎзССР халқ депутатининг устидан юқори идораларга тўхматлар ёзиб беради. Р. Раҳматов, Н. Ҳасановлар фаолияти ўрганилишга лойиқ. Уларнинг ҳар иккиси ҳам армия хизматидан бўйин товлаган. Маълум жиноятлари учун қамалган. Уларга берилган ер 1989 йили пахта экилиб, юқори ҳосил олинган, 1990 йил бўйи ҳеч нарса экилмай ўт босиб ётди. Президент Фармонига кўра бу ўртоқларнинг ерлари тортиб олиниб, бошқа меҳнаткаш, зорунли кишиларга берилиши керак. Лекин Фармоннинг ижросини назорат қиладиган майдоннинг ўзи йўқ, колхозда.

Хуллас, сайлов туфайли бошимга турли ташвишлар ёғилди. 1990 йил 4 мартдаги сайловдан бунён бирон ҳафта йўқки, ўзимни ўзим ҳимоя қилиб, турли идораларда турли шахсларга ҳисоб бермаган, ҳақиқатни уқтирмаган бўлсам. Депутатлик фаолиятимни ҳам тинч давом эттиришга йўл қўйишмаяпти. Менга замонимизнинг етук доно бир кишиси шундай деган эди: «Ҳозирги даврда халқ депутати бўлиш осон эмас. Соғлиғидан, ҳаётиндан кўрқмайди кишиларгина бунга рози бўлади». Бу сўзларнинг қанчалик ҳақ эканини ўз фаолиятимда ҳис қилиб турибман. Ҳақгўй одамларнинг ишончи менга мадад бериб тургани учунгина ҳамон букилганим йўқ. Улар мени илтириш, бадном қилиш учун ҳатто фоҳишалардан ҳам фойдаланишяпти. Аммо шукрки, худо мени адаштиргани йўқ. Худога ноилалар қиламанки, мени ўз мушарраф йўлидан адаштирмасин.

Халқ депутати бўлиб сайлангандан бунён 1 йил вақт ўтди. Шу вақт ичиде юрак хасталигини сеза бошляпман. Тўхматлар, иғволар юрагимга ниш бўлиб уриляпти. Район прокурори эса қўлида ҳамма фактлар етарли бўлса-да, тўхматчиларни ҳанузга «жиловлаб» қўйишга шошилмаяпти. Узининг устидан ҳам иғво ёзишларидан кўрқаятмикикан?! Халқ депутати мақоми тўғрисидаги қонунини шахсан қўлига тутқазганман. 32-моддани овозини чиқариб ўқиб берганман. Яқинда бригадамиз коллективининг ва шахсан ўзимнинг район прокурорига тўхматчиларни қонуний жавобгарликка тортиш ҳақидаги мурожаатларим пайсалга солинаётгани, колхоз правленияси раиси қўл остидаги кадрларни тўхматчилардан ҳимоя қилаётгани, лоқайд ва ноҳилилиги, бош мутахассислар кетиб қолаётганлигига қарши норозилик белгиси сифатида вазифамдан бўшатишларини сўраб ариза ёздим. Колхозда ҳозирги муҳит яхши эмас. Район партия комитети, район Совети вазиятни барқарорлаштириш йўлида ўз сўзларини айтишга ботина олмаяпти.

Бераҳм тўхматчиларни доимо кечириб келаятирман. Яқинда «Ҳадиси шариф»ни ўқиб туриб, қуйидаги сўзларга эйтибор қилдим. «Раҳм қилмаганга раҳм қилинмайди, кечирмагани кечирмайди, ва биронинг узрини қабул қилмаганининг тавбаси ҳам қабул қилинмайди», «Кимки бировга ёмонлик қилса, шу дунёнинг ўзидаёқ жазосини кўради!», «Бир мўмин кишини гийбат қилаётганида унинг обрўсини ҳимоя этишга қодир бўла туриб бунини қилмаса, Тангри уни бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам хор этур».

Сўзимнинг ниҳоясида инсофсизларга инсоф, имонли одамларга равақ тилайман.

Эслатма: Бригадамиз коллективни устидан жумҳурият прокуратурасига ёзилган шикоят хати Андижон область прокуратураси томонидан бир неча кун ўрганилди. Ушлаб оддий колхозчилар сўроқ қилинди. Оқибатда область бош прокурори Иномжонов имзоси билан хат олди. Унда «шикоятда келтирилган айблар ўз исботини топмади», деб ёзилган.

ТАҲРИРИЯТДАН: Азиз муштарийлар! Такрор айтаман — тахрирсиз берилган юқоридаги иқрономани ўқигач, барчани қонун олдида баробар қиладиган ҳуқуқий давлат нақадар зарурлигини яна бир қарра чуқур ҳис этасиз. Албатта, бунинг учун ҳар бир қонунга хилоф ҳаракат виждон, адолат тарозусида ўлча-ниб, чиқарилган хулоса ҳақиқат тантанасига хизмат қилиши керак. Шундай экан, тахририят адолатни тиклаш зиммасида бўлган тегишли органлардан, жумладан Андижон вилояти Олтинқўл ноҳияси раҳбариятидан Т. Режаповнинг иқрономасида қайд этилган фактларга нисбатан жавоб кутади.

ХАЛҚ НОИБИ ИҚРОНОМАСИ

Саҳифаларни Ғайбулла БАРИМОВ жойлаштирган

Фан оламнига саяхат

Азиз ўқувчилар, хабардорсизки, Ойномамизнинг 3-сонида юқоридаги саҳифани уюштирган эдик. Унга сизлардан 1000 га яқин мактуб олдик. Барча жавоб йўллаган мухлисларимиз жумбоқларга тўғри жавоб топишга уринишган. Ҳар бир мактубни алоҳида шарҳлашга имконимиз бўлмагани учун ушбу сонда ўша саволларнинг аниқ жавобларини чоп этмоқдамиз. Улардан ўз жавобларингизни қанчалик ҳақиқатга яқин эканлигини билиб оласизлар.

Математик жумбоқлар жавоблари

1. Агар барча ўқувчилар сонини x билан белгиласак, унда $\frac{x}{2} + \frac{x}{4} + \frac{x}{7} + 3 = x$ тенгламани ҳосил қиламиз.

Бу ерда $x = 28$ га тенглиги келиб чиқади. Демак, Пифагорнинг 28 ўқувчиси бўлган экан.

2. Ушбу масала қадимги Мисрда кенг тарқалган эди. Уни ҳал этмоқ учун 7 ларни бир-бирига кўпайтиришнинг ўзи кифоя: $7 \times 7 \times 7 \times 7 \times 7 = 7^5 = 16\ 807$. Демак, мушуклар ёрдамида 16 807 ҳовуч дон кутқариб қолинган экан.

3. Агар 1 ҳўкиз қийматини X таел, 1 қўй қийматини Y таел десак, улар ёрдамида қуйидаги тенгламалар системасини тузиш мумкин:

$$\begin{cases} 5x + 2y = 11 \\ 2x + 8y = 8 \end{cases}$$

Бу ердан $x = 2$, $y = \frac{1}{2}$ га тенглигини топамиз.

1. Демак, 5 ҳўкизни 10 таелга сотиш ва бу пулга 10 = 20 қўй сотиб олиш мумкин экан.

4. Маълумки, бўри қарам емайди, шунинг учун одам уни қирғоқда қолдириб ўзи эчки билан нариги қирғоққа сузиб ўтади. У ерда эчкини қолдириб ортига қайтади. Кейин эса қарамни олиб ўтади ва қарамни нариги қирғоққа қўйгач, қайтишда ўзи билан эчкини олади. Кейин уни аввалги қирғоқда қолдириб бу гал ўзи билан бўрини олиб ўтади. Охирида эса яна эчкини олиб ўтади.

Бу жумбоқ Россияда VIII асрда ўйлаб топилган эди.

5. Чарлз 24. Роберт эса 70 доллар олган.

География саволларининг жавоблари

1. География терминини биринчи бўлиб грек олими Эратосфен қўллаган. У «География» деган 3 томлик асар яратган. Унда ернинг шакли ва катталиги, ўша вақтда маълум бўлган қуруқлик ва денгизларнинг тақсимланиши тасвирлаб берилган.

2. «Европа» ва «Осиё» деган номларни фанга қадимги грек файласуфлари киритганлар. Финландия-

ликлар тилида «Ереб» — кун ботар ва «Асу» — кун чиқар демакдир.

3. Ўзбекистон Иттифоқда аҳолисининг сони бўйича Россия ва Украинадан кейин учинчи, майдонининг катталиги бўйича эса бешинчи ўринни эгаллайди.

4. Хоразмлик Муҳаммад ал Хоразмий. У Урта Осиё ва кўпгина Шарқ мамлакатларини кезиб географияга оид «Ер тасвири» деган асар яратди. Бу китобда Урта Осиё географиясига доир кўпгина маълумотлар берилган. Асар 1878 йилиёқ рус тилига таржима қилинган. Шулар туфайли биз уни фахр билан Урта Осиё географиясининг асосчиси дея оламиз.

5. Буюк ўзбек энциклопедист олими Абу Райҳон Беруний география фани соҳасида ҳам катта ишлар қилган. Унинг иқлим ҳақида («Қонуни маъсудий», «Аттафхим»), «Геодезия китоби», «Ҳиндистон» ва бошқа кўпгина китобларида географияга оид бўлган материаллар берилган. Умуман, унинг географияга доир асарларининг сони 12 тадан ортади.

6. Жумҳуриятимиз ҳудудининг тахминан 25 фоизи, яъни тўртдан бири тоғларга, қолгани текисликларга тўғри келади.

7. Ўзбекистон чегараларининг умумий узунлиги 5300 чақирим. Кунига 30 чақиримдан йўл босган одам уни 176 кунда айланиб чиқиши мумкин.

8. Ўзбекистон Греция, Япония давлатлари билан деярли бир кенгликда жойлашган.

9. Жумҳуриятимизнинг шимолий нуқтаси $45^{\circ}35'$, жанубий нуқтаси $37^{\circ}10'$, тафовут градус ҳисобида $8^{\circ}25'$; чақирим ҳисобида эса $8^{\circ}25' \times 111,3$ чақирим = 925 чақирим.

10. Шаҳар қайси географик кенгликда жойлашган бўлса, қутб юлдузи ҳам горизонтдан шунча градус баландда кўринади. Масалан, Урганч 42° шимолий кенгликда. Демак, Урганчда қутб юлдузини горизонтдан 42° баландда кўриш мумкин.

Географик топишмоқ жавоби

Бриз — дарё ёки денгиздан кундузи қуруқликка, кечаси эса қуруқликдан сувга қараб эсувчи шамол.

Айсберг — океанда сузиб юривчи муз тоғи.

Жунгли — ўтиш қийин бўлган тропик ўрмон.

Саванна — шимолий яримшардаги табиат зонаси.

Қора денгизда пластинка нега қорайиб кетади?..

Утган аср охирида Қора денгиз сув қатламларини текшириш учун у ерга илк бор И.Б. Шпиндлер бошчилигида экспедиция борганди. Ушанда чуқур сув остидан текшириш учун сув олгани туширилган металл асбоб қорайиб кетган, сувдан эса қўланса ҳид келар эди. Аниқланишича, сув водород сульфиди билан заҳарланган экан. Ушбу водород сульфидли қават 150-200 метр чуқурликдан бошланиб, у ерда H_2S концентрацияси 1 л сувда 14 мл.гача етар экан (киёслаш учун: денгиз сувининг юза қисмида кислотод концентрацияси 1 л сувда 9 мл.ни ташкил қилади.). Бу заҳарли газ ўзидан редукцияга учраган сульфат бактерияларини чиқаради, шунинг учун денгизнинг ушбу водород сульфидли қатламида амалда ҳаёт бўлмайди.

Бу қаватга тушган темир пластинканинг қорайишига эса металл юзасида FeS нинг ҳосил бўлиши сабабчидир.

Ер юзидан қанча ўсимлик бор?

Ўсимликлар одамларнинг ҳақиқий дўсти эканлигини кўп эшитгансиз. Улар инсон учун озиқ-овқат, ёқил-ғи, кийим-кечак, дори-дармон, энг асосийси кислотод фабрикаси ҳамдир. Ўсимликлар табиий ресурсларнинг тикланадиган турига киради. Ҳозирги вақтда

Ер юзидан ҳаммаси бўлиб 265 минг тур ўсимлик бор, уларнинг 92 фоизи қуруқликда, қолган 8 фоизи сувда ўсади. Ўсимлик турларининг ярмидан ортиғроғини гулли ўсимликлар, 27 фоизини замбуруғлар ташкил этади. Қолганлари эса мох ва сув ўтларидир.

Қуруқликдаги ўсимликларни тузилишига қараб 5 та йирик гуруҳга ажратиш мумкин — дарахтлар, буталар, ўт ўсимликлари, мохлар, лишайниклар.

Атмосферадаги кислотод миқдорини ҳам ўсимликлар тиклаб туради. Ўсимликлар ҳар йили атмосферага 350 млрд т эркин кислотод чиқаради. Бир туп чинор ўрта ёшда 10 та конденционер ўрнини босади.

Ёғочдан нималар олиш мумкин?

Ёғочдан қоғоз, сунъий ипак, жун, чарм, пироксин, нитротўқима, тутунсиз порох, целлюлоид, фото ва кино плёнкалар, турли лак ва бўёқлар, пластмасалар, спирт, каучук, глюкоза ва бошқа маҳсулотлар олинади.

Фикримизни ёрқинроқ ифода қилиш учун қуйидаги мисолни кўрайлик: 1 м³ ёғочни кимёвий йўл билан қайта ишлаганда ундан 200 кг целлюлоза ёки 200 кг ёзув қоғози ёки 220 кг овқатга ишлатиладиган глюкоза ёки 6000 м² целлофан ёки 5-6 литр ёғоч спирти ёки 20 литр сирка кислотаси ёки 70 литр вино спирти ёки 4000 жуфт ипак пайпоқи ёки 180 жуфт калиш ёки 2 та автомобиль шинаси олиш мумкин. 1 м³ тоғ-терак

ёғочидан 1 млн дан ортиқ гугурт чўпи ёки 300 кг картон ола бўлади.

Ўсимликлардан турли хил моддалар олинishi в. буюмлар тайёрланишидан ташқари улар иқлимни бошқариб туривчи, табиатдаги сув режимини тартибга солувчи, тупроқни сув, шамол эрозиясидан сақловчи муҳим омилдир.

Ўсимликларнинг санитария-гигиена аҳамияти ҳам бениҳоя катта.

Мактаб ва фан-техника бўлими.

БОҒЛАР ТАРОВАТИ

ҚАНИ?

Икки миллиондан ортиқ аҳолиси ва йирик sanoat корхоналарига эга бўлган Тошкент шаҳри учун дароҳлар, боғлар, умуман яшил оламнинг аҳамиятини тушунириш шарт бўлмаса керак. Экология, табиат муаммолари ҳақида газеталарда бонг уряпмизу, амалий ишга ўтилгани йўқ.

Ҳатто инсон учун муқаддас ер ҳисобланган қабристон атрофини тозалаб қўяолмаймиз. Оддий бир мисол: Қорасарой кўчасидаги «Ғойиб ота» қабристонини олайлик.

Биринчи автокорхона томонидан ишчилар ошхонаси билан қабристон панжарасига туташган ерда қачон қараманг, ахлат уюмига кўзингиз тушади. Йўл бўйида бир пайтлар тиниб оққан ариқ суви ҳам лойқаланади. Бунинг устига кечки пайт сув сепувчи машиналар асфальтни тозалайдию, лекин йўлнинг икки лабидаги ариқни чангу хазонларга тўлдириб кетади. Натижада қабристон ёнига экилган олма кўчатлари танаси заҳарланади. Ҳар йили баҳорда «кўчат эк, боғ ярат» шиори остида минглаб ниҳоллар ўтказмизу, аммо нега улар қуриб қолаяпти, деган саволга жавоб тополмай доғдамиз.

Ниҳоллар ўтказилишини назорат қилган мутасадди ўртоқларни уларнинг парвариши, кейинги тақдир қизиқтираётганлиги юқоридаги ачинарли ҳолни юзага келтиряпти.

Бу борада халқнинг ҳаққоний талабини ҳисобга олиб кўпроқ мевали дароҳлар экишга эътиборни қаратиш керак, чамамда. Шаҳардаги Себзор, София шох кўчаси, Юнусобод, Сергелини-ку, аста қўяверасиз, Россия ўрмонлари билан тенглашади, шу билан бирга талабалар шаҳарчасидаги фақат манзарали дароҳларни кўриб ўйга толасан. Бозорларда олма — 3—5 сўм, ер ёнғоқ — 5 сўм, узум — 9—10 сўм, шўр данаклар 7—8 сўм бўлсаю, мевали дароҳларни кўпайтириш иши ҳеч кимни қизиқтирмаса?.. Уртача 100—150 сўм маош олаётган халқнинг пули ўзидан ортмаса, қандай қилиб фарзандини уйлантиради ёки қизини турмушга беради... яна ўғри кўпайиб кетяпти, деб даъво қиламиз.

Ҳеч бўлмаса маданият ва истироҳат боғларини хушманзарали ва мевали боғга айлантисак, булбуллар сайраб, келган меҳмонлар ҳам ширин-шакар олма-ўриклардан еб, қушларнинг ёқимли сайрашини тинглаб, ҳордиқ чиқаришармиди? Шундай савоб-

ли ишга қўл урилса, бозордаги нарх-наво дарҳол пайсайиб қолмаса-да, барибир фойдадан ҳоли бўлмасди.

— Литвадаги Каунас сингари бир қатор шаҳарларни кўриб ҳавасимиз келди,— дейди ўтган йили куз фаслида саёҳатда бўлган кўшимиз Анвар ака.—

Шаҳарни бамисоли катта боғ дейсиз. Бир томони олча, ўрик, эҳ-ҳе, уларнинг берган ҳосилини айтмайсизми, азбаройи туккан мевасидан шохлари мажнунтолдек эгилган. Тўкин-сочин бу юртда мевалар ҳам арзон.

Биз бўлсак, тупроғига таёқ кўмса кўкарадиган Тошкенти азимда манзарали дароҳлар парвариши билан оворамиз.

Ленин майдонидаги «соя ташлаб турувчи» арчаларни кўринг, ҳайронман, шаҳарнинг қайси марказий идорасига борманг арча. Нима у Ўзбекистоннинг рамзими? Ундан кўра шу ёшлар сир очиб кўнгил қўядиган Ленин майдонига олма-ўрикми ёки гилос-шафтолилар экилса, ҳам соя, ҳам мева беради. Фараз қилинг-а, баҳорда бу оромгоҳда ЗАГСдан ўтиб келган келин-кўёвлар ўрик гуллаганда суратга тушишса, ул чаманзор янада гўзаллашмасмиди.

Бу ҳақда маҳаллий рўзномаларга мурожаат қилганимизда шаҳар марказий кўчаларида катта автобус ва юк ташувчи машиналар кўп, улардан чиқаётган газ ва бошқа заҳарли моддалар натижасида дароҳлар кўкармайди,— деб баҳона қилишди. Ундан чиқди, шу кўчадан ўқиш-ишга қатновчи кишилар заҳарланиб, борган сари майдалашиб кетса майли эканда...

Ҳозирги кунда ривожланиб кетган Куба, Грецияда ундай эмас. Мевалар пишган пайтда ҳар беш-ўн метрга кичик яшиклар қўйиларкан. Утган йўловчи хоҳласа мевасини еб, пўчоғини яшикка солиб қўяркан. Мабодо ўтган киши тушган мевани кўриб олмай кетса ордидан келаётган йўловчи албатта танбеҳ бераркан. Бу шаҳарда ахлат ҳақида гап бўлиши мумкин эмас — ана сизга маданият!

Ваҳоланки, 1943—44 йилларда Тошкентдаги ҳозирги Гуруч-ариқ кўчасидаги боғча ўрнига кеч кузда Одессадан курсантлар — оркестр ижрочилари вақтинча келиб туришган. У ерда жуда катта нокзор, ёнғоқзор ва олмазорлар хушбўй ҳид таратиб турарди. Курсантлар ўрнашган ер ёнғоқзорга яқин бўлгани учун маҳалла аҳлининг «Ҳали хом, пишганда чақиб ейилади»,— дейишига қарамай кўм-кўк ёнғоқни шундайлигича истеъмол қилишган. Оқибатда офизлари совундек кўприиб, ошқозон касалига дучор бўлиб, репертуар планлари ҳам бузилган. Шу арзимас парокандалик натижасида юқорининг ҳукми билан шифобахш мевали дароҳларни кесиб, ўрни-

Безакчи 708

Фозлар Сурхондарёни ташлаб чиққан. Қурбон Эшмат бўлса «Табиат саҳифаси»га бир нарса ёзиб бер, Абдуғаффор», дейди. Табиат қоптими, Қурбон ака?.. Гала-гала чумчуқлар бургутлардан эмас, вертолётлардан кўрқади, қатагон заводнинг мўрилари Сурхонни «тўпга тутаетган» бўлса, атмосферамизнинг

заҳарланганлигидан ер аҳли тугул ўзга сайёралик келгиндилар ҳам чирқиллаб безовта бўлса, табиат қолибдими, Қурбон ака?!

Манови дўнг тепаликка эшаклар кўмилган. Очлик азобига чидай олмай, қишлоқни гир айлан-тириб қамал қилиб олган пахтазорларга тушгани учун милиционерларнинг ўқига учган шахид эшаклар ётади бунда.

Мен уларни қандай отишганини кўрганман, бора-бора унутаяман ҳам.

Ҳолбуки, биз ўша эшакларда ўт ташир эдик, болаларнинг бир катта хуржунлари бўлардики, дунёнинг ўтини жойласа сиққудай. Митти болаларни ўзларидан тўрт-беш баравар катта хуржунларига қўшиб ташир эди бу эшаклар.

Болаликнинг чангли йўлларида бизга ҳамроҳ эди, ҳамроҳларимизни отдилар. Бу қатагонни кўриб йиғлаган болалар бугун бир-бирини қадрламай қўйса, ҳайрон қолмайман. Зеро, уларнинг қалбидаги диёнат пахтазорларда ўн олти калибрли милтиқлардан отилган.

«Бу қовунлар қовунми?»
Момом Лойбостининг хушбўй қовунларининг ши-

Игирманчи аср аллақайси сабабга кўра шаҳарда қолиб кетиб, у ерда яшаётган опангга ўхшайди.

Хўжаипокнинг шифобахш олтингургуртли сувига солиқ солинаётир, болаларимиз чўмилиб ўсган зилол сувлар шишаларга қамалиб чайқовга чиқиб кетди, қаердаки шифо манбаи бўлса бетон деворлар билан ўраб олинаётир.

Қишлоқнинг содда одамларига бундай жойларга йўл бўлсин.

Бу тарзда эрта бир кун болалигинг кечган қадрдон адрларга ҳам масъул идораларнинг муҳрдор йўлланмаси билан чиқмасанг эди. Кеча болаликда ўйнаб ўсган жойларга бугун кўнгил сиғмайди.

Тараққиёт кечаётир, чиройли қолипларга солинган тарбия ва ҳислар болаларнинг мия қопқоқлари очилиб жойлаб қўйилмоқда.

Иккинчи синфда ўқийдиган укамга чўққилари сила-сила Керагатоғни кўрсатиб савол бераман:

— Хув анави тоғнинг оти нима?
— Билмайман.

Жавоб тафаккурдай қисқа, тараққиётдай югурик.

— Олмосдай чўққиларда ялтираётган оппоқ қор нимага ўхшайди?
— Пахтага.

Об-бо, топқир укам-ей, ўзбекининг оқ кўнглидан тортиб тоғининг қоригача пахтага ўхшашини ҳеч янглишмай айтади-я! Ахир буларга бари оқликни, бари покликни пахтага менгзаб қўлоғига қўйишадиди-да. Пахта бўлса, «Керагатоғнинг оппоқ қорларига ўхшаган», пахта бўлса болалигим далаларини маҳв этмоқда, яшинмачоқ ўйнаган янтоқзорларни мағлуб айлаётир. Кўллардаги қатор-қатор оқ фозларни, устидан юриб кўлнинг у ёнига ўтса бўладигандай туюладиган карвон-карвон фозларни энди тушларда кўриш насибам.

ОПАМИЗНИНГ ҚИЗЛАРИДАН

КЎЗ ЁШЛАРИ

га мажбуран манзарали дарахтлар экиш бошланди. Зимдан кузатсангиз бу шаҳардаги трамвай-троллей-буслар қатновига ҳалал бериб, тарвақайлаб ўсиб кетган манзарали дарахтларга заҳча, қарғалардан ўзга қуш қўнмайди. Шу билан бирга дарахтларнинг хазонларини қўй-моллар ҳам емайди. Кўпинча йўлаклар четида тутаб ётган хазон уюмларига кўзимиз тушади. Кўчалар озодалигига эришамиз, деб, усиз ҳам ифлосланган ҳавонинг янада зарарланишига йўл очиб беряямиз.

Қадимдан «Ўзинг эккан дарахт мевасининг таъми ўзгача бўлади»,— деб келган халқимизнинг бугунги авлодлари она заминга совуққонлик билан қараб келаётганлиги ажабланарли. Чунки аҳолининг аксарият қисми «дом» да истиқомат қилгандан кейин, ҳовлиси бўлмаса, отасига дарахт ўтказиш ёки ер чопишда кўмаклаша олмаса. Бундай болаларда табиятга нисбатан меҳр-муҳаббат туйғуси қайдан бўлсин!

Езувчимиз Дадахон Нурий ўзининг «Шаҳар чекка-сидаги бир туп оқ ўрик» номли мақоласида ушбу мевали дарахтлар муаммосини кўтариб чиққан мақола анча тортишувларга сабаб бўлиб, кейин раҳбарлар ёрдам бериш мақсадида катта-катта, қоп-қоп ваъдалар ҳам беришганди. Афсуски, хана шу чоққача ота-боболаримиз айтгандек, «эски ҳаммом-эски тос».

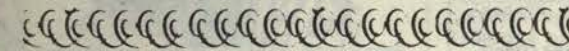
Эрта баҳорда мен бир воқеанинг гувоҳи бўлдим. «Чорсу» меҳмонхонаси ортидаги жарликнинг тепасига 200 туп тол кўчати ўтказилганди. Орадан бир ой ҳам ўтмай, улар эндигина кўкариб барг ёзай деганда, сугуриб ташланди.

Боғбон Расул ота билан суҳбатлашганимизда шундай дедилар:

— Э, болам, бу раҳбарларга ҳайронман. Ўзи умрида дарахт парваришламаганга ўхшайди. Утган йили ўтказган ниҳолларимиз анча қаддини тиклаганди. Бу йил денг, яна кимнингдир буйруғи билан сугуриб ўрнига бошқасини эдик. Ахир, дарахт бир жойда кўкаради, унинг ҳадеб жойини алмаштирган билан унармиди! Агар экилган дарахтларнинг лоақал 50—60 фоизи парваришлаб, қаралганда ҳозиргача шаҳарда юрадиган жой қолмасди...

Биз истардикки, шу эзгу ишга бел боғлаган ҳар бир киши эккан ниҳолнинг келажигига ҳам қайғурса, униб дарахт бўлганда, инсонларга нафақат сояси ва кўрки, балки меваси билан манзур бўлса, қандай яхши.

Шожалол ШОҚОСИМОВ.

ҚИШЛОҚ АРМОНЛАРИ

рин таъмини ҳали-ҳали унута олмайди. «Бир қовунлар бор эди, бир қовунлар бор эди, биттасини бир ўтов одам ея олмас эди-я!».

Ҳамкасбим эса қовун еб касалхонага тушиб қолган қизчаси ташвишида тўйларга боролмайди.

Аммо шуларга қарамай йигирманчи аср — туғишган опамиз, унинг қизлари узун сўлим сочларини қирқмаслигига, этаги ер супурадиган куйлакларни ёқтиришига, севгисини эплаб изҳор қила олмайдиган қишлоқ йигитларни умр йўлдошликка танлашига ишонман.

Абдуғаффор ОДИНАЕВ,

Шаҳарларимизда табиий кўрк сақланмаяпти!» деб ёзади муштарийларимиздан бири, кейинги мақола муаллифи эса қишлоқлар таровати тугаб бораётганидан ташвишда.

УМИД

Бибисора онанинг аламли

(Бунга бир хонадоннинг эрка ўғли сабабчи бўлди)

Рангли сурат

Хона бурчагида, стол устида деворга рангли сурат суяб қўйилган эди. Столга яқин бордиму суратга беихтиёр тикилиб қолдим. Уртада Бибисора опа ва турмуш ўртоғи тўққиз нафар ўғил-қизлари қуршовида ўтиришар, ҳамманинг, айниқса, опанинг кўзларида олам-олам қувонч, бахтиёрлик барқ урарди. Суратдан кўш янглиг нур таралиб, хонани, хонанигина эмас, дилни ҳам мунаввар қилаётгандек туюлди. Туюлди-ю, мен опанинг бошига тушган мусбатни, уларнинг «Еш куч»га ёзган хати бўйича шу мусбатнинг сабабларини ўрганишга келганлигимни бир дақиқага унутдим.

Бахтиёр оила, бахтёр она... Бибисора опа оғир хўрсинди. Пешонасигача танғиб ўраган рўмоли тагларида чикиб турган сочлари қордек оппоқ, бевақт тушган тарам-тарам эжинлар қора булутдек юзига соя солиб турар, мунгли кўзларидан шашқотор ёш оқарди.

— Мана бу Файзулла, буниси Абдуллажоним... — титроқ бармоқлари суратни авайлаб силар экан, Бибисора опанинг бўғиздан аччиқ фарёд отилиб чиқди.

Бу сурат опа учун энди армон, ширин хотира... Шунчалар омонатми инсон бахти?

Олти йил муқаддам, болалари катта бўлиб бирин-кетин мустақил ҳаётга қадам қўя бошлаганда оила бошлиғи, узоқ йиллар туман рўзномасига муҳаррирлик қилган журналист Эшпўлат Даминов тўсатдан вафот этди.

Тўққиз фарзанд Бибисора опа қарамоғида қолди.

Тўққиз фарзанд... Энди улар еттита...

1990 йил 24 май...

Бибисора опа учун бу кун қора кун, юраги пора-пора бўлиб, кўзларидан аччиқ-аччиқ ёшлар оққан кун. Шу кунни тўнғич ўғли, йигирма саккиз ёшли, тоғни урса талқон қиладиган Файзулла оламдан ўтди. Ишга кетдим она, деб уйдан ўйнаб-қулиб чиққан йигитнинг бежон танасини олиб келдилар.

— Файзулламининг нобуд бўлганига бир ярим йил бўлаяпти, аммо унинг умрини хазон қилган одам ҳамон очикда юрбди. Қотилнинг отаси, бир пайтлар район молия бўлимининг мудир бўлиб ишлаган Ҳайдар Даминов бор куч-қудратини ишга солиб, боласини суддан олиб қолиш учун уринаяпти. Бунинг уддасидан чиқаяпти ҳам, — деди Бибисора опа.

Нима бўлган эди ўзи?

Фожиа Ҳузур шаҳрининг қоқ марказида, ички ишлар бўлими ДАИ биносининг дарвозаси тўғрисида, одамларнинг кўз ўнгиде содир бўлди.

Азиз РАҲМАТУЛЛАЕВ, Ҳузур тумани ички ишлар бўлими бошлиғи, милиция подполковниги:

— Туман партия кўмитасининг бюроси тугагач, мен райкомдан чиқиб идорага йўл олдим. Йўлка четидаги бетон устида икки йигит сигарета чекиб ўтирар, йўлқадан икки қизча келаётган эди. Мен биномизга кирман деб турганимда бир нарсанинг «тақ» этган товушини ва қий-чувини эшитдим. Хаёлимга лоп этиб бояга қизчалар келди, бир гап бўлдиёв деб воқеа содир бўлган жойга югуриб бордим. Қарасам, бетон орқасида икки-учта йигит ётибди, қон, «Урал» мотоцикли турбди. Йигитларнинг бири ўша заҳоти ўлган (Файзулла), қолган иккитаси шикастланган. Уларнинг бири Норбой Исломов, иккинчиси Бахтиёр Даминов экан. Бахтиёр Даминов мотоциклин бошқара олмай уни бетонга уриб Файзулла Даминовнинг ўлимига сабабчи бўлибди.

Норбой ИСЛОМОВ, жабрланувчи: — Файзулла мен ашайдиган Эшонқудук қишлоғи яқинидаги «Шўртангаз» корхонасида ишларди. Ҳайдовчилик гувоҳномани олдириб қўйганим учун ДАИ ходимларига учраб, гувоҳномамини олоқчи эдим, Файзулла эски танишим, шунинг учун ҳам унга

«шошмай тур, мен правамин олай, бирга кетамиз», дедим. Биз бетон устида сигарета чекиб гаплашиб ўтирган эдик, бирдан оғир зарбдан ағдарилиб тушдим, ўзимга келиб қарасам, Файзулла бетондан анча нарида ётибди, берирқода яна бир бола. Унинг Бахтиёр Даминов эканлигини, бизни у мотоцикли билан уриб юборганигини кейин англадим. Учаламизни ҳам духтирга олиб кетишди...

Нортожи БОТИРОВ, ЗИЛ — 130 сув сепадиган машинанинг ҳайдовчиси:

— Мен Кошелев кўчасига сув селиш мақсадида соатига 25 км тезликда кетаётган эдим. Ички ишлар бўлими ёнидан ўтаётганимда рўпарамдан жуда катта тезликда яшил «Урал» маркали мотоцикл кела бошлади. Агар у ўз йўлида кетаверганда ҳеч қандай ҳалокат содир бўлмас эди. Лекин, мотоцикл ҳайдовчиси қондага хилоф равишда менинг йўлимни кесиб, бурилди. Агар у бурилмоқчи бўлса олдин менинг машинамини ўтказиб юбориб, сўнг бурилиши лозим эди. Аммо у бундай қилмади. Бурилаётганда тезлик катталигидан мотоциклининг аравачаси кўтарилиб ҳам кетди. Мен машинамини тўхташиб қолдим. Агар тўхтатмаганимда мотоцикл машинамга келиб урилиши мумкин эди.

Эшназар ПАРДАБОВЕВ, терговчи, милиция капитани:

— Навбатчи милиционернинг хабарига биноан мен, ДАИ бошлиғи, милиция капитани Б. Шералиев, холислар Ҳусан Раҳимов, М. Хуррамов билан биргаликда воқеа содир бўлган жойга етиб келдик. Йўлнинг чап томонида ЗИЛ — 130 маркали сув сепадиган машина ўз йўлида тўхтаб турибди. Автомашинанинг олдинги томонида ҳеч қандай урилган, пачоқ бўлган жойи йўқ. Автомашина олд томонида чип қисмида «Урал» маркали яшил мотоциклининг 2 баллонининг тормоз йўли қолган бўлиб, у ердан мотоцикл турган жойгача 23 м 50 см эди. Мотоцикл ўз йўлидан ўтиб бориб йўлнинг чап ёнидаги бетон устида ўтирган икки нафар йўловчини уриб, бетоннинг чап тарафини синдириб, йўлка четида тўхтаб қолган. Мотоциклининг олдинги чироғи пачақлаиб, ичкарига қийшайган. Спидометрининг ойнаси синган. Аравачаси гилдирагининг қаноти озроқ пачоқланган, унинг оёқ қўядиган жойи бетонга урилган. Фалокат оқибатида Файзулло Даминов ўша жойдаёқ ҳалок бўлган. Норбой Исломов эса тан жароҳати олган.

Ғайрат БАСТАМОВ, Ҳузур тумани марказий поликлиникасининг врач:

— Мен 1990 йил 24 май кунни кечқурун соат 17⁰⁰ да Ҳузур тумани марказий касалхонасининг қабул қилиш бўлимига наватчиликка бордим. 22⁰⁰ лар чамаси ДАИ инспектори Шералиев ва яна бир киши қабул бўлимига келишди, наватчи врач ким, деб сўрашди. Шералиев ёнидаги киши терговчи Пардабобоев эканлигини айтди. «Урал» мотоцикли билан авария қилиб тушган боланинг ичган ёки ичмаганлигини аниқлаб бериш керак экан. Керакли дориларни ва ҳужжатларини олиб хирургия бўлимига бордик. Палатага бирга кирдик, болани менга кўрсатди. Унинг ҳеч қанақа айтарли жароҳатини кўрмадим, ҳуши ўзиде эди, фақатгина ўнг қошининг тепаси шиллинган, унга хирургия бўлими наватчилари доридармон қўйишди. Мен исмини, фамилиясини, ёшини, қаерда ишлашини сўрадим. Саволларимга жавоб беришни хоҳламадим — индамади. Шундан сўнг пробиркага керакли эритмаларни солиб пуфлаб беришини сўрадим... Раппопорт реакциясини қўйдим. Реакция тез орада мусбат натижага илҳисобиди. Журналга йигитнинг исми-фамилиясини, ёшини, ишлаш жойини қайд қилдим. У Даминов Бахтиёрлигини шунда билдим.

Терговчи Б. Даминов ҳақиқатдан спиртли ичимлик ичган, деб справка ёзиб бердим...

Фожиа юз берган куннинг ўзида Бахтиёр Даминов устидан УзССР ЖК 208-моддасининг 2-қисми билан жиноий иш қўзғатилди ва тергов ишлари бошлаб юборилди...

Биринчи кун манзараларига кенг ва батафсил тўхталишимизнинг сабаби шуки, кейинчалик баъзи бировлар воқеаларга бошқача тус берган, аммо бу бошқа масала, шунинг учун унга кейинроқ қайтамиз.

Норбой ИСЛОМОВ энгил тан жароҳати олганми?

Мен танишган барча ҳужжатларда Норбой Исломов энгил тан жароҳат олганлиги таъкидланган. Ҳақиқатдан ҳам шундайми? Обид АМИРКУЛОВ, Ғузур тумани марказий касалхонасининг жарроҳлик бўлими ваъдаси:

— Норбой Исломов 1990 йил 24 май куни тан жароҳати билан касалхонага ётқизилган. Шифохонага тушган пайтда бош ва пешона соҳасида эзилган ва чап болдирда лат ейиш жароҳати бор эди. Биз беморга жароҳатининг оғирлиги, яхши даволанмаса ёмон оқибатларга олиб келиши мумкинлигини бир неча бор тушунтирдик, лекин шунга қарамай у бизнинг руҳсатимизсиз уйига 31 майда, яъни олти кундан кейин кетиб қолди.

Норбой ИСЛОМОВ:
— Мен анча жиддий жароҳат олган эканман. Шифохонадан врачларнинг оғоҳлан-тиришига қарамай чиқиб кетганимдан қаттиқ афсусланаман.

Мени воқеа юз берган кун касалхонага олиб келиб, Бахтиёр Даминов билан бир хонага жойлаштиришди ва шу кундан бошлаб Бахтиёрнинг дадаси—Ҳайдар Даминовнинг ўзи ва қариндошлари менга гоҳ яхши гапириб, гоҳ дўқ-пўпса қилиб касалхонадан олти кун ичида чиқиб кет дейишди, терговчига Файзулла мотоцикл олдиға ўзи югуриб чиқди, деб айтасан деб талаб қилишди. Мен уларнинг таҳдидидан қўриқиб касалхонадан олти кун ичида чиқиб кетдим.

Маълумки, йўл-транспорт ва бошқа ҳодисалар орақсиде касалхонага тушган бемор олти-етти кун ичида даволаниб чиқиб кетса энгил тан жароҳати олган, деб ҳисобланади ва бунга сабабчи бўлган одамнинг иши ҳар тугул энгил кўчади. Ҳайдар Даминов ва унинг қариндошлари Норбой Исломовни ўзларига маъқул бўладиган муддатда касалхонадан чиқариб юборишга уришганлар шундан, улар бунинг уддасидан чиқиши ҳам. Аммо чала даволаниш орақсиде Норбой Исломовнинг бир умр ногирон бўлиб қолиш хавфи борлигига қўл силташган. Бошқалар нима бўлса бўлсин, Бахтиёр озор чекмасин.

Мана, Норбой терговчига Файзулла мотоцикл томонга ўзи югуриб чиққан деб айтади. Демак, юз берган фожиага Бахтиёр эмас, Файзулланинг ўзи айбдор, Норбой бўлса, келишганларидек, касалхонадан олти кунда чиқиб кетди. Энди Бахтиёрнинг мотоциклини маст бўлиб бошқарган, деган гапни чиппақка чиқарсак, олам гулистон. Иш ёпилади-қолади.

Аниқ ҳисоб-китоб қилинган.
— Яна сўз Норбой Исломоғига:
— Дастлабки терговда уларнинг гапига кириб Файзулланинг ўзи мотоцикл олдиға югуриб чиқди, маст эди, деб айтдим, аммо кейин барибир виждоним қийналди, бу кўргазмаларимдан қайтдим. Судда ҳам ҳақиқатни очик-ойдин айтдим.

Шифохонада чап болдиримн шшиб кетганлиги учун рентген суюякин синган жойини кўрсатмаган экан, поликлиникада 25 июнгача даволандим, кейин ишга чиқиб кетдим. Олти ой ўтгач, яъни 1991 йил 16 январда, чап оёғимда кучли оғриқ пайдо бўлгандан сўнг яна поликлиникага мурожаат қилдим. Бу гал рентген сурати кичик болдир суюякин битган синингани, катта болдир суюякиннинг менисс қисми ажралганлигини аниқлади ва бир ярим ой—28 февралгача даволанишимга тўғри келди. Бир йилнинг ярмини давлатнинг касаллик варақасига берадиган пули билан ўтказдим. Врачлар менга йўлланма берамиз, сен вилот травматология бўлимига бориб оёғининг ичида синиб қолган суюякин олдиришинг керак дейишди...

Демак олдинда яна азобланиш... Яна узоқ муддат даволаниш... Бунга ким жавоб беради? Ишга яроқсиз кунлари учун ким ҳақ тўлайди? Ҳайдар Даминовларми? Е... яна давлатми?..

Бахтиёр ДАМИНОВ

Бахтиёр Даминов 1969 йилда туғилган, «Союз» кооперативда ҳисобчи бўлиб ишлаган. Мен Ғузурга айна мана шу иш юзасидан икки марта бордим, лекин Бибисора опанинг уйига мотам, Норбой Исломов хонадонига ташиш олиб келган бу йигит билан, афсуски, учраша олмадим.

У қаерда ўзи?
— Бахтиёр Даминов, — деди туман ички ишлар бўлимининг бошлиғи Азиз Раҳматуллаев, — уша маъшум воқеадан кейин руҳсатсиз бирон жойга кетмаслик ҳақида тилхат билан очикда қолдирилган эди. Бироқ у шу йил 8 февралдан кейин терговга келмай қўйди. Ўзи берган тилхатга хилоф иш қилди. Туман прокурори уни қамоққа олиш тўғрисида санкция берди. Шунга мувофиқ қидирув эълон қилинган. Милиция ходимлари уларнинг уйлари,

қариндош-уруғлариникидан мунтазам хабар олиб турибди. Далада қўй боқаяпти деган хабар келган эди, ходимларимиз бориб топа олмай келди. Тошкентда яшаётти деб эшитган эдик, одамларимиз Тошкентга ҳам бориб келди — йўқ. Отасини чақириб бир неча марта ўғлини топиб беришини талаб қилдик. У топиб олиб келишга ваъда берди, лекин ҳали ваъдасининг устидан чиққани йўқ.

Терговчи Эшназар Пардабоевнинг қуйдаги сўзларига эътиборингизни жалб қилмоқчимман:

— Воқеа содир бўлган куннинг эртасига касалхонага бориб Бахтиёр Даминовни сўроқ қилдим. Паркка кириб олиб ичганини, йўл четида ўтирганларини мотоцикли билан уриб юборганлигини айтди. Тушунтириш хатини ўз қўли билан ёзиб берди. Мотоциклнинг номери ҳам йўқ, ёнида ҳайдовчилик гувоҳномаси ҳам йўқ эди...

Кўрдингизми, у мотоциклини шу аҳволда катта кўчага ҳайдаб чиқишга журъат қилган. Мақсади дўкондан сигарета олиш эди. Дўкон эса шундоққина ДАИ биноси ёнида. Энди ўзингиз бир ўйлаб кўринг, агар Бахтиёрнинг ўрнида бошқа одам бўлса боғда пиво ичган, номерсиз мотоциклини, ҳайдаш гувоҳномасисиз тўппа-тўғри ички ишлар бўлими ёнидаги дўконга ҳайдаб борардими?

Бу саволга жавоб битта: йўқ!
Бахтиёр-чи? Нега у бундай қилди? Ахир йўл қондаси ҳамма учун баробар-ку? Йўқ, назаримда, Бахтиёр учун қондани менсимай транспортни ширақайғ ҳолда ҳайдаш, гувоҳномаси бўлса-бўлмаса машина ёки мотоциклини бошқаравериш, афтидан одатдаги воқеа.

Башарти кимдир билиб-билмай қондани бузгани учун тўхтаста, фалокат босиб транспортни олиб кўйса, орага тушадиган даста дароз отаси бор. Мушугини биров пишт демайди. Лекин кўза кунда эмас, кунда синади деганларидек, мана фожиа юз берди.

Тўғри у кўчага бировни ўлдираман ёки тан жароҳати етказаман деб чиққани йўқ, шу сабаб юз берган воқеани тасодифга йўйиш ҳам мумкин. Аммо... шу тасодиф тагида қонуният йўқмикин?..

Халқ таълими бўлимидан олинган бир ҳужжат шундай хулосага келишга мажбур қилди:

«Ғузур район халқ маорифи бўлими қайд қиладики, Пушкин номли мактабнинг 8-синф ўқувчиси Даминов Дағар (Бахтиёр)...8-синфин битирмасдан 1983-84 ўқув йили 3-норавида 1984 йил 1 январдан кетди деб мактабдан чиқарилган. Бу ҳақда маорифга 2039 сонли справка тақдим қилиниб, Тожикистонга кетди дейилган. Ҳақиқатда эса... кетмаган. Бу ўқувчи...га 1982-83 ўқув йилида 8-синфин тамомлади деб қалбаки табел тўлдириб берилган.

Мактаб директори... қалбаки ҳужжат расмийлаштириб, кўзбўямачиликка йўл қўйган... 8-синфин битиргани ҳақидаги гувоҳномаси бўлмаган бу ўқувчи... табелга асосан 1983-84 ўқув йилида кечки мактабнинг 9-синфига қабул қилинган... аттестат олиш учун саккиз йиллик маълумот ҳақидаги гувоҳнома талаб қилинганда унинг саккизинчи синфини тамомламагани ва берилган табел қалбаки эканлиги аниқланди».

Қонуни-қондага чап бериш, ундан ҳатлаб ўтиш ўша, бундан саккиз-тўққиз йил илгари бошланганмикин? Қолаверса, 13-14 ёшли бола «табелимни тўғрираб беринг, справка қилиб беринг» деб ўзи олиб-югурмагандир ахир?

...Биз Ғузур-Қарши йўлида кетаётган эдик, рўпарадан «Жигули» елдай ўтиб кетди.

— Ана, Бахтиёр! — бирдан зитоб қилди ҳамроҳимиз.

Ғузур томонга кетаётган машинани нигоҳимиз билан кузатар эканмиз ҳаёлимиздан, Азиз Раҳматуллаевнинг «Қидирымиз, беш-олти ходимимиз қидириш билан банд» деган гаплари ўтди.

Бахтиёр, эса ана, бемалол машинасини Ғузур кўчаларида ҳайдаб юрарди.

Тергов. Отводлар

Бу иш билан ҳаммаси бўлиб тўрт нафар терговчи шуғулланди. Э. Пардабоевдан сўнг терговни деҳқонободлик Қ. Абдурахматов олиб бора бошлади. Лекин у ҳам ишни охирига етказа олмади—унга отвод беришди. Сабаби У Ҳайдар Даминовнинг душмани, Й. Шукуровнинг оғайниси эмиш. Кейин ички ишлар бошқармаси тергов бўлими бўлинимасининг бошлиғи С. Расулов ишни қўлга олди. У терговга нуқта қўйиб ишни судга чиқарди. 1990 йил 10 сентябрь кунин Ғузур тумани халқ суди биносиде очик суд мажлисида Бахтиёр Даминовнинг иши кўрилиб, тегишли процессуал ҳаракатлар бажарилиб, суд состави эълон қилинганда Б. Даминов суд

раиси Суюновга нисбатан ёзма отвод тақдим қилди. Эмишки, опасининг фуқаролик иши 1988 йилда Б. Суюнов раислигида кўрилган, иш нотўғри ҳал қилинган, ишни кўриш пайтда Суюнов отаси ва онаси билан жанжаллашиб қолган ҳамда ҳозирги иш бўйича жабрланувчи Бибисора Саломова билан бир кўчада қўшни бўлиб яшайди. Суд Б. Даминовнинг отводини қамоатлантирди. Туман прокурори суднинг бу қарорига протест билдиргач қарор бекор қилинди. Ишни кўриб чиқишни вилот суди ўз зиммасига олди. 1990 йил сентябрь ойида вилот судининг аъзоси Рамазон Тошпўлатов раислигида иш кўрила бошланди, бу гал отвод судда давлат қораловчиси бўлиб катнашаётган туман прокурорининг ёрдамчиси А. Юсуповга берилган эди. Эмишки, у Ҳайдар Даминовнинг душмани Йўлдош Шукуровнинг ўғли билан дўст экан...

Бир ишда отводларнинг бунчалик кўп бўлиши кишини ҳайрон қолдиради. Мақсад холисликка эришиш, бир ёқламаликка йўл қўймасликми?

— Йўқ!— деди суд жараёнида Бибисора Саломованинг манфаатларини ҳимоя қилган тошкентлик адвокат Галишан Нурмамет,— судланувчи томонининг арзиманган сабабларини рўқач қилиб отводлар бериши дастлабки терговни ҳамда суд терговини боши берк кўчага олиб кириб, вақтдан ютиш, гувоҳлар ва жабрланувчиларни ўз фойдасига кўргазма беришлари учун фойдаланиш ва жавобгарликдан қутулиб қолишга уринишдан бошқа нарса эмас. Шунинг учун мен эҳтиёт чорасини ўзгартириб, судланувчининг қамоққа олинишини сўраб талабнома бердим. Талабнома қамоатлантирилмади. Суд танаффусга чиқиб кетганда Ҳайдар Даминов ва ўғиллари менга таҳдид қилишди. Мен бу ҳақда судга эътибор бердим, лекин судда Ҳайдар Даминов ва ўғиллари гапларидан тондилар.

Суд терговда камчиликларга йўл қўйилгани учун ишни қайта терговга юборишга қарор қилди.

Орадан саккиз ой ўтди.

Рамазон ака Тошпўлатов билан учрашиб ишни қайта терговга жўнатилиш сабабларини сўрадим:

— Қайси ишни айтаяпсиз? Ғузурдаги? Бахтиёр Даминов иши! — Рамазон ака кўз-ойнагини қўлга олди, менга ҳайрон бўлиб тикилди,— бу иш ҳалиям судга чиқмаётими? У ўтган йилги ажримни қидириб топдида, куйидагиларни гапириб берди.

— Айланувчи тариқасида жиноий жавобгарликка тортиш ҳақидаги қарорда ва айблал фикрида жиноят ҳодисаси қаерда содир бўлганлиги аниқ кўрсатилмаган. Бу УзССЖ ЖПКнинг 128, 183-моддалари талаблари бузилганлигини кўрсатади. Мазкур моддаларда жиноят ҳодисаси содир бўлган жой, вақт кўрсатилиши лозимлиги айтилади.

«Урал—67» маркали мотоциклнинг давлат белгиси йўқлиги Жиноят ишининг 9-бетидеги справкада, ишнинг 13-бетидеги протоколда қайд қилинган. 127-бетидеги экспертиза хулосасида «Урал—67» маркали давлат номерсиз мотоцикл кўздан кечирилган, дейилган.

Судланувчи Даминов судда фожиа содир бўлган куну мотоциклини давлат номерсиз бошқариб чиққанлигини айтди. Тергов органи ишнинг бу ҳолатларига эътибор қилмаган ва айбланувчи тариқасида жиноий жавобгарликка тортиш ҳақидаги қарорда ҳамда айблал фикрида «Даминов Б. Х. «Урал—ИМЗ—8—103—10» маркали 06—22 ҚФВ номерли аравачали мотоциклини бошқарган, деб нотўғри кўрсатган. Аслида мотоцикл номерсиз бошқарилган дейиш керак эди.

Жиноят ишининг 9-бетидеги справкага қараганда судланувчи Даминовнинг ёнида воқеа содир бўлган куну ҳайдовчилик гувоҳномаси бўлмаган. Ишнинг 134-бетиде судланувчи Даминовнинг ҳайдовчилик гувоҳномасининг нусхаси тикилган бўлиб, бу нусха ким томонидан кўчирилганлиги номаълум. Терговчи шу нусха билан чегараланиб Даминовнинг ҳақиқатан ҳам мотоциклини ҳайдовчилик гувоҳномасисиз бошқарган-бошқармаганлигини текширмаган. Агар у ҳайдовчилик гувоҳномасисиз бошқарган бўлса, у йўл ҳаракат қондаларининг қайси талабларини бузганлигини аниқлаш ва айб эълон қилишда бу ҳолат қайд қилиб ўтилиши керак эди.

Жиноят ишининг 17-бетиде судланувчи Даминов жиноят ҳодисаси содир бўлган куну ўрта даражада маст бўлганлиги ҳақида справка бор. Справканинг тўғрилигини гувоҳ-врач Бастамов суд мажлисида тасдиқлади ва бу ҳолатни навбатчилик дафтарида ҳам қайд қилганлигини айтди. Айбланувчи тариқасида жиноий жавобгарликка тортиш ҳақидаги қарорда ва айблал фикрида «...унинг ўрта даражада маст бўлганлиги касаллик тарихида қайд қилинган» дейилган, бироқ тергов органи мазкур касаллик тарихини ва навбатчилик дафтари олиб ишга қўшмаган. Бундан ташқари тергов органи айбланувчи тариқасида жиноий жавобгарликка тортиш ҳақи-

даги қарорда ва айблал фикрида судланувчининг спиртли ичимлик ичган ҳолда мотоциклини бошқариб чиққанлигини қайд қилмасдан «...Даминов Бахтиёр авариядан сўнг касалхонага олиб келинганда давлат врачлар томонидан унинг ўрта даражада маст бўлганлигини касаллик тарихига қайд қилган» деган хулоса билан чегараланган, холос. Бундай хулоса айб эълон қилиш қарори ва айблал фикри талабларига жавоб бермайди.

Жиноят ишининг 92-бетидеги воқеа вазияти ва ҳолатини қайта тиклаш ҳақида 1990 йил 9 июлда тузилган протоколда шу куну тергов эксперименти ўтказилганлиги қайд қилинган, бироқ тергов эксперименти ўтказилганлиги ҳақидаги протокол ишга қўшилмаган.

Айбланувчи тариқасида жиноий жавобгарликка тортиш ҳақидаги қарорда ва айблал фикрида судланувчи Даминов бошқарган мотоцикл кўн рангда бўлганлиги кўрсатилган, судланувчи ва гувоҳлар эса мотоциклини яшил рангда бўлган деб айтишди.

Мана шу камчиликлар ишни яна қайта терговга жўнатишга мажбур қилди. Кўрсатилган камчиликларни узоғи билан бир ҳафта ичида бартараф қилиб, судланувчи Б. Даминовнинг важдларини ҳам кўриб чиқиб, ишни яна судга чиқариш мумкин эди.

Нима учун шу пайтгача қўзиб келишганлигини билмадим,— деди Р. Тошпўлатов. Р. Тошпўлатовнинг сўзларини тинглар эканман, туман касалхонасидан Б. Даминовнинг ҳам, Н. Исломовнинг ҳам касаллик тарихи ишга қўйиш учун олинганлиги ҳақидаги тилхатни кўрганлигим ёдимга тушди. Қизиқ, нимага у иш ҳужжатлари орасида йўқ? Нима учун номерсиз мотоциклнинг бирдан номери пайдо бўлиб қолди? Терговчи Э. Пардабоев Б. Даминовнинг ёнида ҳайдовчилик гувоҳномаси йўқ деган эди. Нега қутилмаганда гувоҳноманинг нусхаси чиқиб қолди ва нима учун айна шу масала чуқур ўрганилмаган? Нега?

Дарвоқе, тергов юзаки олиб борилганини кўрсатган биргина Р. Тошпўлатов эмас. Бибисора Саломованинг шикоят хатига жумҳурият прокуратураси тергов бошқармаси бошлигининг муовини И. Р. Читаков шундай жавоб беради:

«...Жиноий иш билан танишиб чиқилганда тергов ҳаракатлари паст савияда, сифатсиз олиб борилганлиги, қонуннинг бузилишига йўл қўйилганлиги аниқланди.

Шунинг учун ҳам Қашқадар вилот прокуратураси сизнинг важдларингизни тўлиқ текшириш, қонуннинг бузилишига йўл қўйган мансабдор шахсларга нисбатан қаттиқ чоралар қўллаш топширилди...»

Бу жавоб хат 1990 йил 11 ноябрда ёзилган. Айтилган сўз— отилган ўқ. Шундай экан, биз «қонуннинг бузилишига йўл қўйган мансабдор шахсларга нисбатан қандай чоралар қўлланган» деб вилот прокуроридан сўрашга ҳақлимиз.

Саволимизга қандай жавоб берилишини билмаман, лекин суд ишни қайта терговга жўнатганидан кейин кўп ўтмай, яъни 1990 йил 29 декабрда терговчи, милиция подполковники Э. Каримов томонидан ишни бекор қилиш тўғрисида қарор чиқарилди. Мана ўша қарор:

«Жиноят иши тергов бўлимаси бошлиғи С. Расулов томонидан айблал фикри билан тамомлашиб вилот суди муҳокамасида кўрилган, ундаги маъжуд камчиликларни тугатиш учун қайта терговга юборилган. Жиноят иши мен томонидан 1990 йил 29 ноябрда қўлга олинб қўшимча тергов ҳаракатлари олиб борилди. Айбланувчи Б. Ҳ. Даминов судга ва тергов органига бир қанча важдларни келтириб воқеа содир бўлишида ўзининг айбдор эмаслигини кўрсатди. Унинг кўрсатган важдларидан кўплари қўшимча тергов давомида ўз исботини топмади. Лекин унинг ЗИЛ-130 машинасига урилиб кетмиш оқибатида мен ўз мотоциклимни бошқара олмай қолдим, мотоцикл дастлабки тергов даврида яхши кўздан кечирилмаган, урилиш натижасида унинг аравача томонидеги гилдраси тикилиб айланмай қолди, мен буни мотоциклини милициядан олиб кетгандан кейин кўр-

дим. Мотоциклини қайта экспертиза қилиб кўришини талаб қиламан деган важи билан қайта суд автотехника экспертизаси тайинланганда экспертиза ҳам унинг важи ўрнили эканлигини кўрсатиб хулоса берган. Экспертизанинг шу хулосасига кўра Даминов Б. Ҳ. нинг айбини исботлаш имконияти бўлмади, жиноят иши бўйича қўшимча далиллар тўплашини ҳам имконияти йўқ.

Шу тариқа иш ҳаракатдан ётқизилди. Шуниси таажжубланарлики, қарорда терговдаги суд томонидан кўрсатилган, қайта терговга жўнатишга сабаб бўлган камчиликлар ҳақида бир оғиз ҳам гап йўқ. Буни ўзингиз ҳам кўрдигиз.

1991 йил 6 январда Э. Каримовнинг ишни ҳаракатдан ётқизиш ҳақидаги қарори асосан деб топилди ва жиноят ишнинг бошқа терговчига топширишга қарор қилинди.

Шу билан ишлар юришиб кетди, жиноят содир этган одам оқил суд иختирига топширилди, деб ўйлаётгандирсиз? Асло! Бахтиёр Даминов терговга келмай қўйди ва унга, юқорида айтиб ўтганимиздай, қидирув эълон қилинди.

«Ўлигининг пулини айт» ёки Бибисора опа иқдорномаси

Ф айзулла дафн этилган кунининг эртасига одамлар менга «Ҳайдар Даминов ўлгини учун пул бериб юборибди», дейишди. Кўз олдим қоронғилашиб кетди. Суялган тоғим, тўнғич ўғлимдан жудо бўлиб боламнинг дардида юрак-бағрим ловуллаб ёнаётган бир пайтда бу гапни эшитиб чидаб тура олмадим. Чикиб Даминовнинг одамига мен ўзимнинг камбағаллигимни унинг бойлигига ал-

Даминовларнинг «бу ҳали сенга кам» деган сўзларини эслаб қон йиғладим, қон!..

Тўрқисини айтсам, Назокат Бўриева билан Ҳайдар Даминовнинг она учун энг оғир дамларда уйларига келиб, «ўлигининг пулини айт» деганларини ҳеч ақлимга сиғдира олмадим. Ота-она бундай шароитда жабранувчининг уйларига келиши, қатта бошини кичик қилиб узар сўраши, ўрни келса боласининг гуноҳидан ўтишини ўтириб, ялиниб-ёлвориб сўрашлари мумкин. Лекин, бундай дейиш... билмадим.

— Менинг эсим жойида, хотиним ҳам, мен ҳам унга ҳеч қачон «ўлигининг пулини айт» деб айтмаганми,— деди Ҳайдар Даминов бундай савол берганимга ҳатто хафа бўлиб. Ҳайдар Даминовнинг гапларига ишонингга тайёрман. Ахир 30 йил туман ижрокўми молия бўлими мудири бўлиб ишлаган, ёши 60 дан ўтиб 70 ни қоралаб қолган кишининг сўзига ишонмаслик мумкинми ахир? Лекин... лекин ишонингга нимадир монелик қиларди. Бу — Фармистон қишлоғида эшитганларим... Фармистон журналист Эшпўлат Даминов туғилиб ўсган қишлоқ. Бу ерда унинг акаси, қариндош-уруғлари яшади. Уларнинг ҳаммаси дафн маросимларида иштирок этишган. Шу ишга тааллуқли воқеаларнинг кўпларига гувоҳ бўлишган. Келинг, сўзини уларнинг ўзларига берайлик.

Исмомил САТТОРОВ, шофёр:

— Биз қариндош-уруғлар марҳумнинг еттиси кунни дарвоза ёнида турар эдик. Юзга яқин одам бор эди. Ичкаридан икки аёл чиқиб келди [уларнинг бири Назокат Бўриева экан]. Н. Бўриева дарвозанинг олдида келгач, буларга ҳали бу ҳам оз, ҳали кўрсатиб қўйман, дея бир неча марта бақириб айтди.

Сал нарида турган Ҳайдар Даминов бизга қараб, «ўлигининг пулини айт» деб ҳаммаимизнинг дилимизни сиёҳ қилди.

Эргаш УЗОҚОВ, пенсионер, 87 ёшда, кўп йиллар жамоа хўжалигига раис бўлиб ишлаган, 47 йилдан буён КПСС аъзоси:

— Еттиси кунги воқеадан кейин менинг олдимга Ҳайдар Даминов ҳамқишлоғим Милан Раҳимов билан келди. Нима мақсадда келганини сездим. Шунинг учун унга нонни е, чойни ичу йўлингдан қолма, деб айтдим. Чунки у марҳумнинг еттиси кунни бизни ўз хатти-ҳаракатлари билан қаттиқ ҳақоратлаган эди.

— Ҳайдар Даминов еттисидан олдин ҳам одам қўйиб пул таклиф қилган. 25—30 ни олсини бизни тинч қўйсин дебди,— деди Бекпўлат Даминов — Эшпўлат Даминовнинг укаси.

Эргаш БОЗОРОВ, пенсионер, кўп орден ва медаллар соҳиб, узоқ йиллар бригадир бўлиб ишлаган:

— Орадан бир йил ўтапти, аммо Файзуланинг ўлимига сабабчи бўлган Бахтиёр Даминов ҳалигача жиноий жавобгарликка тортилгани йўқ. Биз жуда кўп идораларга бордик. Лекин ҳозирча иш олдинга босмапти.

Бу гапларни яна Улаш Эргашев, Иброҳим Жўраев, Эли Полсонов, Назар Бозоров, Отамурод Утанов ва бошқалар ҳам тасдиқладилар.

Еттиси кунни юз берган воқеа ҳақида Бибисора опа икки ишлар бўлимига ҳам ариза берган экан, туман халқ судида унинг якуни билан ҳам танишдим. Назокат Бўриева участка инспектори Норқўчор Холмирзаевга, мени рўмоли билан бўғиб уришди, аъзон-баданимни мўматалоқ қилиб юборишди, деб кўргазма берибди. У билан бирга борганлар бунинг тасдиқлаган. Афсуски, тиббий экспертиза ўтказилмади, ўтказилганда эди, рост билан ёлғонни осонгина ажратиб олар эдик. Ҳолбуки, Бибисора опа ва ўша кунни бу воқеага гувоҳ бўлган аёллар Н. Бўриеванинг айтганларини тўла инкор қилишди.

Маъмурий тартибда кўрилган бу ишда Назокат Бўриевага оғоҳлантириш берилган. Шундай экан, Ҳайдар Даминовнинг сўзларига ишонинг ўринлими?

Ҳайдар Даминов билан суҳбат

Х айдар ака билан Ҳузорда кўришининг иложи бўлмади: жумҳурият прокуратураси раҳбарлари қабулига кириб, ўлигининг ишнинг бошқа вилоятга ўтказиб беришларини сўрамоқчи бўлиб Тошкентга жўнаб кетган экан.

Кўришган пайтимида ён дафтаримдаги шу ишга оид ёзувлар, ҳужжатлар бир талай бўлиб қолган эдикки, ҳозир бундан ҳақида суҳбатлашиш, ҳатто ўрни келиб қолса баҳслашиш имконияти туғилган эди. Бироқ суҳбатнинг бошидаёқ у ўзига номақбул далилларни асосли-асосизлигидан қатъи назар очикдан-очик инкор этиб, ўзига маъқул далилларни қаттиқ туриб, ўжарлик билан ҳимоя қила бошлади. Буни кўйидаги савол-жавоблардан ҳам билиш мумкин.

— Ўлигингиз мотоциклини маст ҳолда бошқарган экан.
— Елғон! Ўғлим маст бўлмаган!
— Врачлар...

— Врачлар бунинг тўқиб чиқарган.
— Бахтиёрнинг ҳайдовчилиги гувоҳнома-си бормиди!
— Бор! Делода!
— Делода гувоҳнома эмас, гувоҳнома-нинг нухсаси бор экан.
— Нухса ҳам ҳужжат-да.
— Ўлигингиз ҳам тан жароҳати олганми!
— Олган! Мияси чайқалган!
— Бу диагнозни қаерда қўйишган!
— Область травматология касалхонаси-да. Ҳузорда бизни қисти-қафасга олишди. Мияси чайқалганлигини ёзишмади...

Шу ерда савол-жавобни тўхтатиб, Ҳайдар Даминовнинг баъзи бир жавобларига изоҳ бериб ўтишга тўғри келди.

Бахтиёр Даминов воқеа содир бўлган пайтда маст бўлганлиги врач Ғайрат Бастамовнинг кўргазмасидан маълум. Ишга гувоҳноманинг нухсаси эмас, айнан ўзи тикилиши керак. Агар у ёки бу одамнинг ёнида текшириш чоғида гувоҳнома сўраб, гувоҳнома уйда бўлган тақдирда ҳам у йўқ деб ҳисобланади.

Ҳайдар Даминов жиноий иш қўзғаб, дастлабки тергов ҳаракатларини олиб борган Э. Пардабоевга ҳам «тош» отди:

— Пардабоев бизга қарши тергов олиб борди, сув сепадиган машинани кеткизиб юбориб, айбини ўлимига агарди. Чунки жабранувчи билан бир маҳаллада яшайди. Қилгиллики қилиб бўлгач ўзига ўзи отвод берди.

— Мен ҳеч қачон ўзимга ўзим отвод ёзмаганман,— деди Э. Пардабоев фақат Район ИИБ тергов бўлимининг бошлиғи И. Элмуродов Ҳ. Даминовларга узоқ қариндош бўлган учун ишнинг менга топширди. Терговни олиб борар эканман, прокурор Р. Орзиқуловга ва вилоят ИИБ тергов бўлимининг бошлиғига жабранувчилар билан бир маҳаллада яшашини айтдим, шундан сўнг ишнинг мендан олиб Қ. Абираҳматовга беришди.

— Менга ҳеч қачон жавоб бериб юборгани йўқ,— деди сув сепадиган машина ҳайдовчиси Нортожи Ботиров,— ДАИ ходимлари ва терговчи текшириш ўтказгач, машинами ИИБ ҳовлисига олиб кириб қўйишди. Ўзим алламаҳалгача ўша ерда бўлдим.

Энди Б. Даминовнинг тан жароҳати олганлиги хусусида. Воқеа содир бўлган пайтда унинг пешонаси шиллинган, лекин мияси чайқалмаган. Шунинг учун ҳам Ҳузорда бундай диагнозни қўйишмаган. У бир ҳафта Ҳузорда даволангач, вилоят шикастбандлик касалхонасига ётқизилган. Бош врачнинг қаршилигига қарамай ётқизилган. Унга чиндан ҳам мияси чайқалган, деб диагноз қўйилган. Лаборатория текширишлари ҳам шунга мослаштирилган. Лекин диагноз ҳам, лаборатория текширишлари ҳам қалбаки. Бош врач Йўлдош Очилов бошчилигидаги комиссия Б. Даминовни текшириб уни солпа-соғ деб топилган, қўйилган диагноз бекор қилинган. Врач Уринбой Раҳимов қаттиқ оғоҳлантирилган. Ҳ. Даминов бунинг билмасдими? Биларди!

Ҳайдар Даминовнинг яна бир гапи билан танишинг:

— Мен бошида ўлимининг ишларига сира аралашмоқчи эмас эдим. Қарасам, жабранувчиларни эски рақибим Йўлдош Шукуров гиж-гиплапти. Ўзингиз ўйланг, районимизда яқиндан буён қирқтача йўл-транспорт фалокати содир бўлди.

Уларнинг биронтаси юзасидан жиноий иш қўзғалгани йўқ. Ўғлимнинг устидан жиноий иш қўзғашди. Сабаби Йўлдош Шукуров...

Агар жиноий иш фожиа содир бўлган куннинг ўзидаёқ қўзғатилганлигини, Норбой Исмолов касалхонага тушган куннинг эртасигаёқ олти кун ичида бу ердан чиқиб кетасан, деб унга тазийқ ўтказганлигини ёдга олсан, Ҳайдар аканинг юқоридаги гаплари самимилигига жиддий шубҳа туғилади, нима дедингиз?

Айтгандай, Йўлдош Шукуров... Эсингиздами, деҳқонободлик терговчи Қ. Абираҳматовга Йўлдош Шукуровнинг оғайнисидеб, Ҳузор тумани прокурорининг ёрдамчиси А. Юсуповга эса Йўлдош Шукуров ўғли билан дўст деган сабаблар билан отвод берилган эди.

Йўлдош Шукуров билан Ҳайдар Даминов ҳақиқатда эски рақиблардан. Бунинг ҳам ўз тарихи бор...

1985 йил 19 майда «Совет Ўзбекистони» рўзномасида «Тўхмат тоши» деган танқидий мақола босилди. Мақола бош қарамони Йўлдош Шукуровга туман молия бўлимининг мудири Ҳайдар Даминовга кўп йиллардан буён тўхмат, иғволар қилиб юрди, деб жуда жиддий айблар қўйилганди.

1986 йил 30 июлда яна шу «Совет Ўзбекистони»да «Осон йўл панд берди» сарлавҳали мақола чоп этилиб, унда Ҳайдар Даминов чиндан ҳам узоқ йиллар давомида ўз мансабини сунистьёмол қилиб келганлиги, урушда қатнашмаган бўлсада Улуғ Ватан уруши қатнашчиси ҳужжатини олиб, имтиёзлардан фойдаланиб келганлиги ва ҳоказолар, Йўлдош Шукуров иғвогар, тўхматчи эмас, ҳақиқат учун курашчи эканлиги таъкидланган эди.

— Мақоладаги даъволарнинг биронтаси ҳам тасдиқланмади, бу ҳақда қўлимда ҳужжатлар бор,— деди Ҳайдар ака ва стол устига бир даста қоғоз қўйди. Маълум бўлишича, мақола босилган, Ҳайдар Даминов устидан жиноий иш қўзғатилган, бироқ кўп ўтмай ёпилди. Бу ишга ким бош-қош бўлганлигини биласизми? Уша, жумҳуриятимизда кўп беғуноҳ кишиларни қон қақша-тиб, асосси қамаган О. И. Гайданов! У фақатгина қамамаган ҳатто қамоқдан олиб ҳам қолган, хусусан Ҳайдар Даминовни жазодан олиб қолган ҳам экан...

— Урушда қатнашмаган деган экан мақолада...

— Урушининг охириги йиллари ҳарбий хизматга чақирилганман. Аммо ҳақиқатда урушда қатнашмаганман. Бир кун ҳарбий комиссар,— Ҳайдар ака мийғида кулди,— чақириб уруш қатнашчиси деган ҳужжат берайми деса, йўқ демабман. У пайтларда ҳозиргига ўхшаб уруш қатнашчисига имтиёзлар берилмаган эди. Мақола босилиб чиққач ҳарбий комиссарнинг айби билан берилган, деб гувоҳномани қайтариб олишди.

«Совет Ўзбекистони»да чоп этилган мақоладан бир парча ўқийлик:

«Улуғ Ватан уруши қатнашчиси имтиёзларидан фойдаланиб, Ҳ. Даминов 1971 йили М. Алиев номига «Москвич—408» автомашинаси сотиб олган ва уни 4256 сўм фойдасига гражданин Д. Тиллаева сотган». [Ўзбекистон ССР прокурорининг ўринбосари, юстиция катта маслаҳатчиси А. Жуков]

— Буям тўхмат,— деди Ҳайдар ака.

Ҳайдар Даминов билан суҳбатлашганимиздан кейин «Ёш куч»га бир хат келди. Уни бизга юқорида номи зикр қилинган М. Алиевнинг қизи Меҳри Алиева ёзган: «Бу хатим билан мени кўпдан бери қийнаб келаятган ноҳақликларга муносабат билдириш, олдин молия бўлими мудири бўлиб ишлаган Ҳ. Даминовнинг қилмишлари ҳақида очик-ойдин ўз билганларимни, кўрган-кечирганларимни баён қилишдир.

1971 йили дадамиз Алиев Михайга [2 гуруҳ уруш ногирони] раисобос томонидан ярим пулига «Москвич—408» енгил автомашинаси берилган эди. Бу машинани кўриб бизлар роса қувонган эдик, аммо қувончимиз узоққа бормади.

1972 йил 1 август кечаси Ҳ. Даминов ўша пайтдаги шофёри билан келиб, уйда қолган мактаб ёшидаги ука-сингилларим ва бувимни алдаб, машинани «обкатка»дан чиқариб келамиз деб олиб кетишган. Машинани шахрисабзлик қир сола-сафуршга сотиб юборибди. Ҳеч ким машинани қайтариб беришга ёки пулини ундириб беришга ҳаракат қилмаган. Дадам бечора илтижо қилиб бормасдан жойи қолмади. Бунинг район партия қўмитаси ҳам, прокурор ҳам билар эди. Лекин бирор киши Ҳ. Даминовнинг гапни икки қила олмади.

1980 йили бувим вафот этгач, дадам Ҳ. Даминовга менга маросимларини ўтказиш учун пул керак, 1000 сўм бер деганларида у бир тийин ҳам бермайдиган деган.

Биз вилоят молия бўлимига, «Красная Звезда» рўзномасига ёздик. Ҳ. Даминов бизнинг ёзганларимиздан хабар топгач, йўқлигимиздан фойдаланиб, дадамнинг ёнига келиб «машинани ўз хоҳишим билан сотдим» деб тилхат ёзиб беришни сўрар экан...

Кўриб турибсиз, биз ўрганаётган ишга бу хатнинг алоқаси йўқ, бевосита алоқаси йўқ, билвосита жуда ҳамоҳанг. Ҳар иккала-сида ҳам қонун топалган...

Фарқи шуки, бири йигирма йилдан буён ҳал қилинмай келаятган бўлса, иккинчиси бир ярим йилдан буён.

Хуллас, Ҳузорда фожиа юз берганига қарийб бир ярим йил тўлди. Бир ярим йилки, иш жойида депсиниб турибди. Бир ярим йилки, Бибисора опанинг кўзларидан аламли ёшлар оқмоқда. Модомки шундай экан, биз Қақшадарё вилоят ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар раҳбарларига баъзи бир саволлар билан мурожаат қилишга ҳақлимиз.

Нима учун мазкур жиноий иш терговни паст савидага ўтказилди? Терговчиларнинг бирин-кетин алмаштиришга йўл қўйилганлигининг туб сабаблари нимада? Б. Даминовни қамоққа олиш ҳақида берилган санкциянинг бир неча ойдан сўнг бекор қилишга нима мажбур қилди?

Бахтиёр Даминовга келсак, биз уни нима қилиб бўлса ҳам қамаш керак, деган фикрдан жуда йироқмиз. Б. Даминовнинг нечоғли айбли ёки айбсизлиги қонун талабидан келиб чиқиб аниқлинишини истаймиз.

ТАҲРИРИЯТДАН: Ойнома чоп этишга тайёр бўлганда август ойида Б. Даминовнинг суди бўлиб ўтганлиги, суд уни беш йил озодликдан маҳрум этишга ҳукм чиқарганлиги ҳақида хабар олдик.

Шоҳруҳ АҚБАРОВ,
«Ёш куч» махсус мухбири.

маштраймаман, тирик эканман, боламнинг қабрини зибрат қилиб тураман, агар пулни олсам унинг қабрига қандай бораман, қабрига борганимда: «Онажон, келдингизми, Ҳайдар Даминов берган пулни олдингизми» деган садосини эшитганимдан кўра болаларим олдида ўз оналик бурчимни оқлаб ўлганим афзалдир, дедим.

Бахтиёр Даминовнинг онаси Назокат Бўриева Файзуланинг еттисидан бир кун олдин беш аёл билан келиб, дуон фотиҳа қилиб кетди. Раҳмат дедим. Еттиси кунни бир аёл билан келиб, бир уй аёл ичида менга: «Йинги-сингини йиғиштир, менинг болам қийналиб кетди, касалхонадан чиқариши керак, ўлигининг пулини айт» деб бақирди. Боласининг айби билан мен ўғлимни қаро ерга бериб ўтирибману, у бўлса «болам касалхонада қийналиб кетди» дейди. Вужудим титраб-қақшади. Ўзимни қўйгани жой топа олмади қолдим. Мен, боламнинг ўлигини пулга сотмайман, дедим. Шунда у «бу ҳали сенга кам, кейинги болаларининг тақдирини ўйласанг-чи, менинг кимлигимни, қандайлигимни билмайсанми, мени бутун область билади, саволимга жавоб бер, неча пул олсанг ол, ҳозир десаңг ҳозир келтириб бераман» деди. Шундан сўнг мен ҳўшимдан кетиб қолибман. Кейинчалик билсам Ҳайдар Даминов ташқарида бизнинг қариндош-уруғларга ҳам шундай деб дағдаға қилибди.

Менга бунча баланддан келмасдан, одамга ўхшаб муомала қилганида онаман, ахир, ўлигининг гуноҳидан балки ўтаримди.

Афсуски, минг афсуски, пешонамда кўриликлар кўп экан, тўнғичим Файзулани тупроққа қўйганидан кейин, уч ой ўтар-ўтмас тўққизинчи синфда ўқийдиган ўн олти ёшли Абдулламотициклида машинага урилиб бир ўртоғи билан ҳалок бўлди. Мен шунда Назокат Бўриева билан Ҳайдар

ЭЛГА КЕЛСА ОЧЛИГУ ХАТАР,

**ЖУМХУРИЯТ БОЛАЛАР
ЖАМҒАРМАСИДАН
НАЖОТ ИСТАБ**

Айбига яраша жазо берилса

Хурматли Инқилоб Турсуновна!
Биз қуйидаги шикоят билан жумхурия-
тимиздаги турли идораларга, нуфузли
кишиларга мурожаат қилдик. Бироқ у
ёки бу сабаб билан шикоятимизга та-
йинли жавоб ололмадик. Шу боис, сўнги умид би-
лан сизга ёзаямиз. Жумхурият болалар жамғар-
масининг раисаси сифатида олиб бораётган хайрли
ишларингиздан хабардоримиз. Бизни умидлантир-
ган нарса ҳам ана шунда.

1988 йилнинг 22 октябрь куни тахминан соат
19ларда, Тошкент—Гулистон йўлининг 117-чақи-
римдаги «Баҳор» давлат хўжалиги ҳудудида ҳа-
локат юз берди. Тошкент томондан келаётган 21-21
«Ваз» маркали, давлат белгиси 12-94 ТНЧ бўлган
«Жигули» автомашинасини бошқариб келаётган
Юрий Колесников ўғлимиз Фурқат Исаевни орқа
томонидан уриб юбориб, умрини хазон қилди.
Воқеа содир бўлган жойга одамлар ва милиция хо-
дишлари етиб келишди. Комсомол ноҳияси ИИБ
ДАИ назоратчиси Дўстмухамедов, вилоят ИИБ
терговчиси А. Бойҳайдаров., И. Турдимуротов ўр-
тоқлар воқеа содир бўлган жойни кўздан кечириб,
суратга олди ва расмийлаштирдилар. Улар ўша
ернинг ўзида бу фалокат ҳайдовчининг айби билан
содир бўлганини маълум қилишди.

23 октябрь куни Юрий Колесников устидан Ком-
сомол ноҳияси ички ишлар бўлими терговчиси
У.Х. Умнатқулов Ўзбекистон ССЖ ЖКнинг 208-
модда 2-қисмига биноан жиноят иш қўзғати. Ҳа-
локат содир бўлган жойда 20 км тезликда юриш
белгиси бўлган. Колесников эса бу белгига амал
қилмаган. Унинг келаётганини Хонбуви Мулла-
боева кўрган. Ҳатто гувоҳ машинанинг ўнг то-
монидаги чироғи ёнмаганини ҳам эслаб қолган.
Ўғлимизнинг маросимларини ўтказганимизча
ички ой ўтди. Бу вақт ичида кўп нарса ўзга-
риб бўлган экан.

Биринчидан, машина 3-4 кун ичида автотех-
ник экспертиза қилдирилмаган ва олиб кетилган.

Иккинчидан, Колесников машинанинг техник
ҳолатини тугатиб улгурган. Унинг кўрсатмалари
ҳар хил, гоҳо бир-бирига зид. Терговчи Умнат-
қулов Янгиер тумани прокурорининг ёзма кўр-
сатмасини инobatга олмасдан жиноят ишини
ёнади.

Сирдарё вилояти прокурор ўринбосари Цирк
1989 йил 29 сентябрдаги жиноят иши юзасидан
кўрсатма бериб, ишни қайта тергов олиб бориш
учун Гулистон шаҳар милиция терговчиси Л.Т.
Лига топширади. Бу терговчи ҳам ҳеч қандай
ўзгаришсиз. 1989 йил 13 ноябрда Ўзбекистон ССЖ
ЖКнинг 5-модда 2-қисмини қўллаб, ишни ҳара-
катдан тўхтатади.

Иш варағининг 51-52-бетларидаги Хонбуви
Муллабоеванинг жавобини ўқийлик:

«Машина катта тезликда келаётган эди, бола-
ни уриб юборгач, 25 метрлар чамаси масофага
бориб тўхтади. Ушанда машинанинг фара чироқ-
ларидан бири ёнмаган, йўл ҳуруқ эди. Ҳайдов-
чи овозли сигнал чалмади. Ҳатто тўхташга ҳа-
ракат қилиб, тормоз ҳам бермади».

Хуллас, бу иш бир неча бор қайта қўзғати-
либ, турли терговчилар қўлига тушди. Бироқ адо-
лат қарор топмади. Ўғлимизни нобуд қилган шахс
озодликда юрибди. Биз унинг тегишли жазо оли-
шини талаб қиламиз.

Жабрдийда ота ва онанинг фарёдини
эътиборсиз қолдирмасиз деган умидда
**К. ИСАЕВ.
А. ИСАЕВА.**

Туташ тақдирлар

Сўлим май ойининг ўрталарида жумху-
рият болалар жамғармаси яна бир
хайрли ишни амалга оширди. Пойтахт
олий билимгоҳларида таҳсил олаётган
ота-онасиз талабалар билан учрашув
бўлди. Бир дастурхон атрофида йиғил-
ган йигит-қизлар турмуш камчиликлари-
рини, юракдаги дардларини сўзладилар. Уларнинг
кўпчилигига жумхурият болалар жамғармаси ёр-
дам кўрсатадиган бўлди. Баъзиларининг пул-
ларини ошириш кўзда тутилди. Турли вилоят-
лардан келган бу ёшларнинг тақдири бир-бирига
ўхшаш. Ғамгин ва некбин. Ғамгинлиги — ота-она-
дан эрта етим қолгани. Некбинлиги — бу ёшлар
ҳаётда ўз ўрнини топишга интилаётгани, ўқи-
б-изланаётгани.

— Гулчехра Тошқўзиева, Тошкент давлат Кон-
серваториясининг толибаси, Сирдарё туманидаги
Бахт шахридан:

Болалигимда ўта хаёлпараст эдим. Гоҳ
ўқигувчиларга ҳавасим келса, гоҳо
ҳинд кинофильмларини кўрсам, актри-
са бўлгим келар эди. Ота-онам ишчи
бўлиб ишлар, жуда тотув яшардилар.
Баъзан тунги сменага боришарди. Уша
фожиали тунни ҳалигача унута олмайман. Қат-
тиқ шамол келиб, жала қуйди. Укам иккимиз
бувимнинг пинжигача суқилиб, кечаси билан ухла-
май чиқдик. Лекин шу кеча ота-онамиздан ажраб
қолиш хаёлимизга ҳам келмаган эди. Эрталаб
ота-онамни олиб келишди. Мен қандай фожиа
юз берганини тўла англаб етмасам ҳам, онамнинг
сөзуб қолган юзларига юзимни босиб узоқ йиғла-
ганман. Онам хушчақчақ, ҳазилкаш эди. Ҳар
турли қилиқлари, қизиқ-қизиқ гаплари билан
бизни кулдиргани-кулдирган эди. Дадам ҳам меҳ-
рибон киши эди. Уқиб-ёзишни эринмай ўргатар-

дилар. Укам иккаламизга китоб ўқиб берарди.
Бувимизнинг қўлида қолдик. Бизга холам Мукар-
рама Шаропова кўп ёрдам берди. Гулистондаги
музыка билим юртини тугатиб, мактабда ишладим.
Болалар менинг жонү-дилим эди. Юрагимнинг
бир чеккасидаги меҳрга ташналикни уларнинг
қувончи қондираётгандек бўларди. Консервато-
рияда ўқиш ниятим бор эди. Икки йил сивовдан
қайтдим. Ниҳоят, ўтган йили орзуим ушалди.
Дастлаб, ижарада яшадим. Бир куни Клара Раҳи-
мовна излаб келдилар. Кейин билсам ўзлари су-
риштириб, тақдиримдан хабар топган эканлар.
Ушандан бери жамғармадан ёрдам пули оламан.
Бироқ нарх-навонинг ошиши дард устига чипқон
бўлди. Биз ҳам эл қатори яшасак бас-да. Улар
оч бўлса оч, тўқ бўлса тўқмиз.

— Фарҳод Матниёзов, Автомобиль ва йўллари
қурилиши олийгоҳининг толибаси:

— Ота-онамни эслаб олмайман. Туғилганим-
даёқ пешонамга етимлик муҳрини босишган. Шу
бўйи улар мени йўқлаб келмади. Болалар уйда
исм қўйиб, едириб-ичирдилар. Тўғриси, у ердаги
тартиблар гоҳо жонимга тегарди. Кўчада ўйнаб
юрган болакайларни, онасини етаклаб олган тенг-
дошларимни кўрсам ҳавасим келар эди. Ётарим-
да ҳам, тураримда ҳам онамнинг келишини ку-
тар эдим. Гоҳо тушимда онам билан чой ичиб
ўтирдим. Уйғонишим билан ўзимнинг қаерда-
лигимни англаб эдим, ёстиққа юзимни босиб узоқ
йиғлардим ва қани энди ухласаму қайтиб уйғон-
масам, деб илтижо қилардим. Аста-секин онам-
нинг келмаслигига кўнликдим, ўқишга, китобларга
овундим.

Урта мактабни тугатиб олий билимгоҳга ўқиш-
га кирдим. Насиб бўлса ҳаммаси изга тушиб ке-
тади. Фақат... Онамни ҳали ҳам кутаман.

— Дилбар Санаева, Низомий номидаги муал-
лимлар олий билимгоҳининг талабаси, Самарқанд
вилоятидан:

Ота-онам касалликка чалиниб вафот
этишгач, амакимнинг қўлида қолдим.
Укам иккимизни ўз фарзандлари
қатори тарбиялашди. Укам ҳали олий
билимгоҳда таҳсил оляпти.
Отам тил ва адабиётдан, онамлар
бошланғич синфларга дарс берар эди.
Уларни қишлоғимиз аҳли микнатдор бўлиб
эслайдилар. Оқибатли ўқувчилари ҳали ҳам биз-

нинг ҳолимиздан хабар олиб туради. Уқитувчим Жамила опа Дилова ҳам менга кўп ёрдам берган. Ҳозир жамғармадан ҳам ёрдам пули оламан. Бироқ эртага қандай яшаймиз деган ўй сира тинчлик бермайди.

— Боқижон Норалиев, Тошкент Педиатрия олий билимгоҳининг битирувчиси:

Фаргона вилояти, Қува туманидаги Ильич жамоа хўжалигиданман. Ҳаёт гоҳо инсон бошига кўз очиб кўрмаган дард-аламларни солади. Бунга кўникмоқдан ўзга илож йўқ. Етимлик ҳам тақдир буюргани. Биз энди ота-оналаримиз хотирасини эъзозлаб, ўша номга муносиб инсон бўлиб етишишимиз керак. Бироқ мени бошқа муаммолар қийнайди.

Бугунги бозор иқтисодиётига эмас фаровонликка интилишимиз керак эди. Кооперативлар ташкил этилганида ҳукумат буни вақтинча, етишмовчиликка барҳам бериш чораси сифатида қўлади деб ўйлагандим. Худди 18-йиллардаги янги иқтисодий сиёсат каби. Лекин кооперативларнинг умри узунга ўхшаб қолди. Бунинг оқибатида чайқовчилик кучайди.

Билсангиз, «Алишер Навоий» драмасида фақир бир киши давлат ишларидан гапирса,

— Сенга нима зарур, буни ўйлайдиган подшо-лар бор, — деб танбеҳ беришади. Шунда у:

— Подшо ва унинг вазирлари хўроз уриштириш билан банд бўлса, биз ўйламай ким ўйласин, — деб жавоб қилади. Юқорида айтганларимнинг боиси, ҳозир раҳбарлар мажлис ўтказиш ва нарх-навои ошириш билан овора. Мен баъзи фикрларни «Жамоат фикрини ўрганиш маркази» га ҳам ёзганман. Лекин бундан бирон бир наф чиққани йўқ.

Энди ёшларимиз қай йўлдан боради? Пул топишми ё дастлаб ўқиб-ўрганишми? Олий билимгоҳ битирувчилари орасидан ана шундай ёшлар етишиб чиқишини истар эдим.

Талабаларнинг кескин фикрлари, юрт тақдири ҳақида қайғуришлари эътиборга лойиқ. Уларнинг мулоҳазаларида жон бор. Машаққатли турмуш уларни кўп нарсага ўргатган. Шу боис бу фикрларни инобатга олиш фойдадан ҳоли эмас.

«Уйсиз кучук»

И

лгарилари Қизил майдонни фақат намойишлар хиёбони, Ўзбекистон вазирларининг ишлаш жойи деб ўйлардим. Бу ерда кичик бир ташкилот — Жумхурият болалар жамғармаси жойлашганини эса билмасдим. Кўримсизгина бинони банд этган, доимо таъмирлаш ҳолатида бўлган жамғармага дастлаб муҳарририят топириғи билан келган бўлсам, кейин кейин ўзим уларни йўқлаб турадиган бўлдим. Зотан, бу ерда ишлаётганларнинг бари болаларни суйган, уларнинг ташвиши билан яшаётган инсонлар. Залларга болалар ўйи тарбияланувчилари томонидан чизилган расмлар қўйилган. Ҳар гал бу суратлар қаршисида узоқ қолиб кетаман. Назаримда улар жажжи муаллифларнинг ҳаёт йўлини, юрак дардларини акс эттиргандек. Айниқса Рустам исмли бола чизган «Уйсиз кучук» номли сурат кишини ўйлантириб қўяди. Энг таъсирлиси, бола кучукчани ахлатлар орасида чизган. Гўё бир бурда нон топа олмаган кучук, суратдан термулиб, емак сўраётгандек. Унинг озгин гавдаси-ю ҳорғин кўзлари ёш мусавирнинг айтмоқчи бўлаётган гапини, мақсадини англадиб турибди. Бу мунгли сурат жаммики етимларнинг унсиз ноласига ўхшайди. Қани энди уни ўзининг бугунини ўйлайдиган, ҳаловатини кўзлайдиган ота-оналарга кўрсатсанг. Агар уларнинг қалбида заррача инсонийлик бўлса ўйларди, ўртанарди, боласига шундай ғамни раво кўрмас эди.

Англай олсанг агар,
Мана бу сурат,
Сени деб бўзлайди,
сендан сўзлайди.

Оҳлар унга ота
Фарёдлар она,
Кўзлари меҳрибон
инсон излайди.

Бу сурат изоҳига бундан бошқа сўз топа олмайман.

Суратда: Учрашув қатнашчилари.
Умарали ҚУШВОҚОВ тасвирга туширган

ТОШКЕНТ ВИЛОЯТИ БЎЛИМИДАН ХАБАРЛАР

Вилоятда истиқомат қилаётган меҳнатга лаёқатли аҳолининг 1780 нафари, Улуғ Ватан урушининг 4309 қатнашчиси, Афғонистонда хизмат бурчини ўтаган ёшларнинг 151 нафари ногирон. 5842 киши эса болаликдан касалликка чалинган ёки туғма ногирондир.

* * *

Ўтган йили Наврўз телемарафонидан вилоят болалар бўлимига 52 минг сўм пул ўтказилган. Ана шу даромаддан ёрдамга муҳтож оилалар учун қорамол олиб берилди. Наркент туманидаги 38 оилага, Калинин туманидаги 12 оилага ана шундай ёрдам кўрсатилди.

* * *

Вилоятда 50 минг оила камдаромадлидир.

* * *

Вилоятдаги 14 оиладаги ногиронларга ўзи юрадиган аравача олиб берилди, 1446 сўм пул қаҳрамон оналарга совға сифатида тарқатилди.

Йилнинг иккинчи ярмига қадар муҳтож оилаларга кўрсатилган ёрдам 108 минг 783 сўмни ташкил этди.

* * *

7 та ота-онасиз болаларга шахсий жамғарма очилиб, 50 сўмдан пул ўтказилди.

* * *

Зангиотадаги махсус болалар колониясига 1000 сўмлик совға юборилди.

Вилоятдаги 81-интернатга Япониядан келтирилган аппаратни сотиб олиш учун 15 минг сўм ажратилди. Бу асбоб ожизларга кўриш воситаси сифатида хизмат қилади.

* * *

Бўлим вилоятдаги 200 ташкилотга ёрдам сўраб хат йўллаган. Шулардан айримлари жамғармага қуйидаги миқдорда пул ўтказган.

Чирчиқдаги Каскат ГЭСи — 1000 сўм.
Янгийўлдаги узумчилик ва боғдорчилик давлат хўжалиги — 1000 сўм.

Чиноз туманидан:
УзССЖ жамоа хўжалиги — 1000 сўм.
Пахта тозалаш заводи — 500 сўм.
Ўрта Чирчиқ туманидаги Охунбобоев жамоа хўжалиги — 300 сўм.

«Замин» кооперативи оёйга 100 сўмдан 200 сўмгача.

Бозор иқтисодиётига ўтиш муносабати билан аҳолидан 707 ҳисобга деярли пул тушмай қўйди. Фақатгина Жумхурият комсомол мактабида хизмат қиладиган Якуб Уманский вилоят бўлими ташкил этилгандан буён, яъни 3 йил мобайнида ҳар ойда 10 сўмдан пул юбориб туради.

Вилоят халқ таълимидан Мукаррамхон Уринбосарова ўтган йилнинг сентябридан бошлаб ҳар ойда 30 сўмдан пул ўтказмоқда.

* * *

Вилоят бўлимида эски кийимларни қабул қилиш пункти очилди. Фарзандларига кичкина бўлиб қолган ёки кийилмайдиган уст-бошларни топиришни истаганлар

Парадлар хиёбонидаги 1-уйга мурожаат қилишлари мумкин.

Абдурахмон ЖУРАЕВ тайёрлаган.

ҲОЛИМИЗДАН КИМ ОЛУР ХАБАР...

ДИҚҚАТ!

ДИҚҚАТ!

ДИҚҚАТ!

**Еш математиклар!
Еш физиклар!
Еш кимёгарлар!**

Авалло сизларни янги 1991-92 ўқув йили билан табриклаймиз. Бу йил ҳам ойномамизнинг «Аниқ фанлар академияси» саҳифаларида одатдагидек сизларга аталган ёш математиклар, физиклар ва кимёгарларнинг беш тур бўйича ўтказиладиган сиртқи олимпиадасини давом эттирамиз. Бу йилги мусобақамиз олтинчисиدير. Ҳар галгидек бу сафар ҳам ҳар бир тур бўйича сизлар 5 тадан саволга жавоб берасизлар.

Бизга қуйидаги манзилгоҳга ёзинг:
700113, Тошкент шаҳар, Қатортол кўчаси, 60-уй, «Еш куч» ойнамаси «Аниқ фанлар академияси»га. Жавобларингизнинг қайси фан ва қайси турга тегишли эканлигини албатта конверт устига ёзишни унутманг.

Жавобларингизни кутамиз. Хатингизда исм-шарифингиз, мактабингиз, синфингиз ва алоқа индексингизни тўлиқ кўрсатинг!

Сизларга VI сиртқи олимпиадада голиб чиқишларингизда омад тилаб «Еш куч»!

БИРИНЧИ ТУР ТОПШИРИҚЛАРИ

Математика

- $a^2 + 2ab + b^2 = 2025$ ифодани кўпайтувчиларга ажратинг.
- Ҳар қандай учбурчакнинг камида иккита бурчаги ўткир бурчак бўлишини исботланг.
- $m^5 + n^5 = 275^5$ тенгликни қаноатлантирадиган m, n натурал сонлар жуфти мавжудми?
- Натурал соннинг ўнлар хонасидаги рақами тоқ ва у сон аниқ квадратлилиги маълум. Шу соннинг охири рақамини топинг.
- Доирага ташқи чизилган тенгбелли трапециянинг периметри P га тенг. Унинг ўрта чизиги узунлигини топинг.

**Б. РИХСИЕВ,
Т. ҚУРҒОНОВ**

Физика

- Нормал шароитда азот молекуласининг ўртача арифметик тезлиги 453 м/с га тенг. Нормал шароит учун эркин югуриш йўлининг ўртача қиймати, тўқнашиш бўлмаганда молекуланинг ҳаракат вақтини ва молекула 1 с да $7,55 \cdot 10^9$ марта тўқнашгандаги унинг ҳаракат миқдорини (импульсини) топинг.
- Минус 10°C ҳароратда олинган $0,8$ кг музни 100°C даги бугга айлантириш учун қанча иссиқлик миқдори керак бўлади? Графикда $t=f(Q)$ боғлиқлигини кўрсатинг.
- $2,46 \cdot 10^{-8}$ ва $3,3 \cdot 10^{-9}$ Кл нуқтавий электр зарядлар вакуумда бири-иккинчисидан $0,6$ м масофада турибди. Зарядларни бир-бирига 25 см га

ча яқинлаштириш учун қанча иш бажариш керак?
4. Узунлиги 20 м бўлган пўлат ўтказгич учлари-га $3,6$ В кучланиш берилган. Агар ўтказгичдаги заряд ташувчилар концентрацияси $4 \cdot 10^{28}$ м⁻³ бўлса, уларнинг тартибли ҳаракати ўртача тезлигини топинг.

5. Агар маятник юқорига $0,3$ қ тезланиш билан ҳаракатланаётган лифт ичига осилган бўлса, унинг тебраниш даври қандай ўзгаради?

М. ҚУРҒОНОВ

Кимё

- Ҳажми 200 мл бўлган сувда массаси 40 г бўлган туз эритилди. Ҳосил қилинган эритмада сувнинг зичлигини 1 г/мл га тенг деб олиб, тузнинг масса улушини аниқланг!
- Зичлиги $1,22$ г/мл, масса улуши $0,2$ бўлган натрий гидроксид эритмасининг моляр концентрациясини аниқланг.
- Массаси 51 г бўлган аммиак 20°C ҳарорат ва 250 кПа босимда қандай ҳажми эгаллайди?
- Тўртта номсиз пробиркада натрий сульфат, натрий карбонат, натрий нитрат ва натрий йодид эритмалари бор. Қандай кимёвий моддалар ёрдамида қайси пробиркада қандай туз борлигини аниқлаш мумкин? Реакция тенгламаларини молекуляр ва қисқа ионли шаклда ёзинг.
- Массаси $10,8$ г бўлган алюминий мўл миқдор хлорид кислотада эритилганда нормал шароитда қандай ҳажмда водород ажралиб чиқади?

А. ДАМИНОВ

ОДДИЙ

МУЪЖИЗАЛАР

Сувни қайноқ сув билан қайнатиб бўладими?

Келинг, бу саволга жавоб бериш учун тажриба қилиб кўрамиз. Бир кастрюль олиб ундаги сувни электр плитада қайнатамиз ва у сувга тегиб турадиган колбага совуқ сув солиб уни штативга осиб қўямиз.

Кастрюлдаги сув қайнаганда колбадаги сув ҳам қайнаш керакдек туюлади. Лекин биз ҳар қанча кутмайлик у қайнамайди. Бунинг сабаби шуки, сув нормал шароитда 100 градусда қайнайди. Асли сувни қайнатиш учун фақат уни юз градусгача қиздиришгина эмас балки сувни бошқа бир агрегат ҳолатга, яъни парга айлантириш учун қўшимча иссиқлик керак бўлади. Сув қайнаганда ҳарорат фақат юз градусгача кўтарилади, демак кастрюлдан колбага иссиқлик фақат юз градусгача ўтиши мумкин. Шундан кейин қанча ҳаракат қилмайлик, кастрюлдаги ҳарорат билан колбадаги ҳарорат тенглашиб, иссиқликнинг узатилиши тўхтайдми, яъни сувни парга айлантириш учун керак бўлган қўшимча иссиқлик миқдори етмайди. Савол туғилиши мумкин: кастрюлдаги сувдан колбадаги сув нимаси билан фарқ қилади? Ахир кастрюлдаги сув қайнайди-ку! Бунга сабаб кастрюлдаги сув кастрюль деворига тегиб ундан етмаётган иссиқлик миқдорини олади. Кастрюль металлдан бўлгани учун унинг температураси юз градусдан ортиқ. Колбадаги сув эса колбадан ташқарига чиқолмайди. Колбадаги сувни қайнатиш учун кастрюлдаги сувга озгина туз сеппиб юборсак қайнайди. Чунки шўр сувнинг қайнаш температураси юз градусдан юқори, колбадаги сув парга айланиши учун етмаётган иссиқлик миқдорини шўр сувдан олиши мумкин бўлиб қолади ва қайнай бошлайди.

Совуқ сув билан-чи?

Кизиқ савол. Колбанинг ярмигача сув солиб уни шўр сув солинган кастрюльда қайнаб турган сувга тегадиган қилиб штативга ўрнатамиз. Бир пасдан кейин сув қайнайди. Колбадаги сув қайнаши билан уни олиб тезлик билан оғзини пробка билан беркитамиз ва уни тескари тўнкариб сувни қайнаши тўхтагунча кутиб турамыз, қайнаш тўхтагач, қайноқ сув олиб уни қуйсак, колбадаги сув қайнамайди. Лекин совуқ сув қуйсак, сув бирдан қайнай бошлайди. Ажабо! Нималар бўлапти ўзи? Иссиқ сув қайнатмасдан совуқ сув қайнатапти. Ажабланирлиси шундаки, колбага қўл тегишиб кўрганмизда у унчалик иссиқ эмаслигини сезамиз. Бунинг сабаби нимада экан? Сабаби шундаки, қайноқ сув қуйганимизда худди аввалгидек қўшимча иссиқлик йўқлиги туфайли сув қайнамайди, ундан кейин совуқ сув қуйганимизда эса колбанинг деворлари совуқ колба ичидаги пар сув томчиларига айланади. Колбадаги ҳаво сув қайнаётганда сиқиб чиқазилгани учун босим анча паст бўлади. Паст босимда эса сув пастроқ ҳароратда қайнайди, шунинг учун колбадаги сув ҳарорати пастроқ бўлганда ҳам қайнайди.

Иссиқ музни биласизми?

Иссиқ музни биласизми? Муз ҳам иссиқ бўладими, дейишингиз мумкин. Ҳа, бўлар экан. Бизга физикадан маълумки, сув 0°C да музлайди. Инглиз физиги БРИДЖМЕН катта босим остида анча юқори ҳароратларда ҳам сув музга айланишини кўрсатиб берди. У ҳар хил тузлар бўлишини айтиб, ҳатто 20600 атм босимида музнинг ҳарорати $+76^\circ\text{C}$ бўлишини исботлади. Бундан музга қўл тегишиб қўлни куйдириб олиш ҳеч гап эмас.

Нима учун сув оловни ўчиради?

Бу оддийгина саволга кўплар тўғри жавоб бера олмайди. Биринчидан ёнаётган жисмга теккан сув парга айланиши учун жуда кўп иссиқликни ўзига олади. Иссиқликдан парга айланган сув, шу сувга қараганда жуда катта ҳажми эгаллаб ёнаётган буюмни ўраб олади.

СИЗ БИЛГАН-БИЛМАГАН ДУНЕ

ва унга ҳавонинг келишига қаршилик қилади. Ҳавосиз эса ёниш жараёни бўлмайди. Кўпинча сувни ўчириш қобилиятини ошириш учун бунга портловчи порох қўшилади. Шуниси ажабланирлики, порох тез ёнувчи бўлганлиги учун оловни ўчириш ўрнига уни янада кўпроқ ёнишига ёрдамлашиши керак эди. Бироқ порох ёнган пайтда жуда кўп ёнмайдиган газлар ажралиб чиқади, бу газлар ёнаётган буюмни ўраб олиб унинг ёнишини сусайтиради.

Архимед ерни кўтара олармиди?

Менга таянч нуқтасини берсангиз ерни ҳам кўтара оламан», — деган эди Архимед. Архимед очган ричаг қонунига кўра ричаг ёрдамида жуда катта юкни ҳам кўтариш мумкин. Лекин Архимед қанчалик узун ричаг олмасин, ерни кўтара олмас эди. Буни оддийгина ҳисоб-китоб ёрдамида исботлаш мумкин. Массаси ерга тенг бўлган жисм ерда $6 \cdot 10^{24}$ кг куч оғирликка эга бўлар эди. Агар Архимед 60 кг куч оғирликни кўтара олганда ҳам ерни кўтариши учун ричагнинг узун елкаси қисқа елкасига қараганда 10^{23} марта узун бўлиши керак эди. Энди шундай ричаг билан ерни бир сантиметр кўтариш учун ричагнинг узун қисми ҳавода 10^{15} чакирим йўлни босиб ўтиши керак экан. Архимед 60 кг куч оғирликни бир секундда 1 м тезликда кўтара олганда ҳам ерни 1 см кўтариш учун унга 10^{21} секунд ёки 30000 миллион йил керак бўлар эди. Архимед бутун умри давомида ҳаракат қилганда ҳам ерни соч толаси қалинликдаги масофага ҳам кўтара олмас эди. Ҳаттоки, Архимеднинг қўли ҳозирги замондаги энг катта тезлик (ёруғлик тезлиги), яъни соатига 300 минг чакрим тезлик билан ҳаракатланганда ҳам ерни бир сантиметр кўтариши учун унга ўн миллион йил керак бўлар эди.

**Маҳмуд БОЙМУРОДОВ,
ТошДПИ Физика куллиёти ўқитувчиси.**

Бу билан Ҳақимхон кўриниши башанг, лекин савияси паст Моҳир Афанди Малика ёнидан жой олдию, мендек тўғри, аммо жафо чекиб илмларга етишган одам канораларга тикилди, деб Офтобхонимни мот қилади.

Бу ҳикояда ҳақиқат борлиги муқаррар. Шундай экан, Урта Осиё, жумладан қадимги Фарғонада маданият етарли даражада юксак бўлмаганида, маданиятнинг бир бўлаги — шахмат ривож топмаганида Ҳақимхон Тўра бунчалик билимдон ва моҳир шахматчи бўлиб етишмас, бу воқеани «Тарихлар хулосаси» номли китобига киритишга ботинолмас эди, албатта.

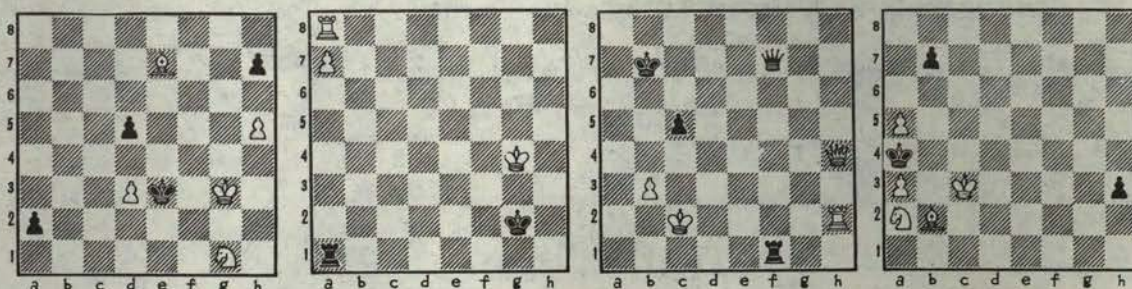
ЗОТИ ШАРИФ
ТАВАЛЛУДИГА
БАҒИШЛАБ

Конкурснинг охириги
топшириқлари

(1,2,3,4-диаграммалар)

Юқорида 4та этюд келтирилган. Шарти: оқлар бошлаб ютади. Ҳар бир тўғри жавобга 4тадан очко берилади.

Клуб мутасаддиси М. МУҲИТДИНОВ.

Алишер Навоийнинг:

Шоҳ ёним фарзин каби айлар мақом
этмиш нетонг,
Ростовлар арсадин гар тутсалар рухдек қирок.

Қўқон хони Умархоннинг жияни Ҳақимхон Тўра ўз замонасининг маданиятли, прогрессив кишиларидан бўлган. Шунинг учун Умархоннинг ўғли Маъдалихон ҳукмдорлик даврининг (1822-1842) дастлабки йилларида уни Фарғонадан бадарға қилади. Ҳақимхон Тўра Россиянинг кўпчилик шаҳарларини айланиб, сўнг Кубан орқали шарқ мамлакатларига сафар қилади. У сафар хотираларини ўзининг «Мунтахатат-таворих» («Тарихлар хулосаси») асарида акс эттирган.

Ҳақимхон Тўра Мисрда 22 яшар турк йигити Моҳир Афанди билан дўстлашиб қолади. Бир кун бу йигит шаҳардан дабдаба билан ўз чорбоғига кетаётган Миср подшоси Муҳаммад Алининг гўзал қизи Офтобхонимни кўриб, унга ошиқи беқарор бўлади. Қизнинг ҳам юрагидан уради. Қиз минг хил найранг билан Моҳир Афанди ва Ҳақимхон Тўрани пинҳоний йўллар билан чорбоғидаги ўз хонасига олиб келтиради. Малика гўзал йигитга ёнидан жой бериб Ҳақимхон Тўрани хонанинг бурчагидаги курсига ўтказди. Офтобхоним базм орасида ёнидагиларга сўз қотар, жавоблардан кейин хонанда ва созандаларга гал бериб турарди. Сухбат пайтида турк йигитининг турли илмлардан бехабарлиги, унинг билими ҳуснига монанд эмаслиги билиниб қолади. Вақти келиб, Малика Ҳақимхон Тўрани ҳам суҳбатга тортади. У хонимнинг ёнига келиб Ҳофиз, Саъдийлардан байтлар айтиб беради, саволларга билимдонлик билан батафсил жавоблар қайтаради. Баъзан Офтобхоним ёнидаги китобларни мутолаа қилгани тушар, гоҳо шатранж тахтасига қараб кўярди. Бир вақт Ҳақимхонга юзланиб: шатранжни биласанми, деб сўраб қолади. Ҳақимхон Тўра: — Бу илмдан жуда яхши хабарим бор. Уйинларнинг бир неча хилини ажиб бир китобдан ўрганганман, — дейди.

Хоним хазиначиси — шатранжда тенги йўқ канизини чақиради. Шатранж тахтасига доналар терилади. Ҳақимхон Тўра устма-уст икки марта ғолиб чиқади ва Маликага куйидаги байтни ўқиб беради.

Фарзин зи кажрави шуда бо

шох ҳам нишин,
Бечораи руҳ зи рости андар канораҳо.

Ф. СП-1

ССЖИ Алоқа вазирлиги «Матбуот уюшмаси»
«ЁШ КУЧ» 75242
(нашр номи) (нашр кўрсаткичи)

ойномасига ОБУНА

обуна сони

1992 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи)

(манзил)

Қимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ОЙНОМАНИ ЕТКАЗИШ ВАРАҚЧАСИ

75242

п.в.

жойи

(нашр кўрсаткичи)

«ЁШ КУЧ»

(нашр номи)

обуна	баҳоси	обуна сони
янги манзилга юбориш	баҳоси	сўм

1992 йил учун (ойлар бўйича)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12

Қаерга

(почта кўрсаткичи)

(манзил)

Қимга

(насаби; исми ва отаси исмининг бош ҳарфлари)

ДИҚҚАТ, ОБУНА БОШЛАНДИ!

«Еш куч»ни йиллар мобайнида мунтазам ўқиб келаётганлар, ойномамизни ой оша сабрсизлик билан кутадиган муштарийлар, азизу сирдош дўстлар!

1992 йилда ҳам дўстлигимиз, меҳр-оқибатимиз, ҳамкорлигимиз, салом-алигимиз, борди-келдимиз йўқолмасин десанглар, обунага шошилиглар. Зеро, ойномани мунтазам ўқиб боришнинг бирдан-бир шarti — обуна бўлиш!

Эслатамиз: индекс 75242

Йиллик обуна баҳоси 10 сўм 80 тийин.

Сотувда бир нусха ойнома нархи 1 сўм 20 тийин.

ВАРАҚЧА ТЎҒРИ

РАСМИЙЛАШТИРИЛГАНИНИ ТЕКШИРИНГ!

Варақчада касса машинасининг тамғаси қўйилган бўлиши керак. Обуна касса машинасиз расмийлаштирилганда варақчага алоқа бўлимининг календар штемпели қўйилади. Бу ҳолда варақча обуначига обуна ҳақи тўлангани ҳақидаги квитанция билан берилади.

Газета ёки ойномага обунани расмийлаштириш, шунингдек, нашр етказиб бериладиган қўнимгоҳни кўрсатиши учун етказиб бериш карточкаси билан варақча обуначи томонидан «Союзпечать» каталогларида баён этилган шартларга мувофиқ сиёҳли ручкада, ҳуснихат билан, қисқаришларсиз тўлдирилади.

Нашр етказиб бериладиган қўнимгоҳ кўрсатилганида ойлик катаклар ҳамда «ПВ-Жойи» катаклари алоқа корхоналари ва «Союзпечать» ходимлари томонидан тўлдирилади.

Тузатиш

Ойноманинг 6-сонидagi «Темурий ҳукмдорлар» мақоласида «Али Яздий 1435 йилда» санаси «1425 йилда» деб, «1447 йилнинг 27 октябрида» санаси «1449» деб, Бойсукур Мирзонинг тахтга ўлтириши «1449» эмас, «1494» деб ўқилсин.

Ижтимоий-сиёсий, адабий-бадий

безакли ойнома

Муассис — Ўзбекистон ЛКЕИ

Марказий Қўмитаси

1986 йил июль ойидан чиқа бошлади

№ 9 (62) сентябрь, 1991.

Ўзбекистон ЛКЕИ Марказий Қўмитаси
«Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмаси.

Бош муҳаррир:
Худойберди ТЎХТАБОВ

Таҳрир ҳайъати:
Шоҳруҳ АКБАРОВ
масъул котиб
Хуршид ДУСТМУҲАММАД
бош муҳаррир ўринбосари
Бахтиёр КАРИМОВ
Тўлан НИЗОМ
Ҳасан НОРМУРОДОВ
Эркин МАЛИКОВ
Тоҳир МАЛИК
Латиф МАҲМУДОВ
Абдуғафур РАСУЛОВ
Акмал САИДОВ
Исроил ТЎХТАЕВ
Урол ХОЛМОНОВ
Пирмат ШЕРМУҲАМЕДОВ
Файзулла ҚИЛИЧЕВ
Музроб ҚУРБОНОВ
Турсунали ҚУРБОНОВ
Садриддин ҒУЛОМИДДИНОВ

Бадий муҳаррир:
Султон СУЛАЙМОНОВ
Саҳифаловчи:
Улуғбек ЯКВАЛХУЖАЕВ
Мусаҳҳих:
Мақсуда ҲАКИМОВА

«Еш куч» — ежесечасный, общественно-политический
литературно-художественный иллюстрированный журнал

На узбекском языке
Учредитель ЦК ЛКСМ Узбекистана

Мақонимиз: 700113, Тошкент — ЧГСП,
Қатортол кўчаси, 60.

Телефонлар:
Бош муҳаррир ўринбосари: — 78-93-24
Масъул котиб: 78-94-73

Бўлимлар:
Хатлар 78-48-85
Ижтимоий-сиёсий, адабиёт ва санъат 78-85-64
Мақтаб, фан-техника ва спорт 78-57-84

Редакция ҳажми 2 босма тобоқдан зиёд асарлар қўлёзма-
сини қабул қилмайди. Бир босма тобоқ ҳажмидаги асар-
лар авторларига қайтарилмайди. Журналдан кўчириб
босилганда «Еш куч»дан олинди» деб изоҳланиши шарт.

«Еш куч» сентябрь, 1991.
«Камалак» нашриёт-матбаа бирлашмаси.

Босмаҳонага туширилди 17.07.91 Босишга рухсат этилди
12. 08. 91. Офсет усулида чоп этилди. Китоб-ойнома
учун офсет қоғози. Формати 70×108¹/₈. Шартли босма
листи 5,6. Шартли бўёқ нусхаси 16,8. Нашриёт босма
листи 10,6. Тиражи 552462 нусха. Буюртма 5529. Баҳоси
обуначига — 55 тийин. Сотувга — 80 тийин.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитаси нашриёти-
нинг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмаҳонаси.
Тошкент 700000, «Правда» газетаси кўчаси, 41.